METK
Maaelu
Teadmuskeskus

ÜPP STRATEEGIAKAVA RISKIJUHTIMISE HORISONTAALSE EESMÄRGI VAHEHINDAMISE ARUANNE

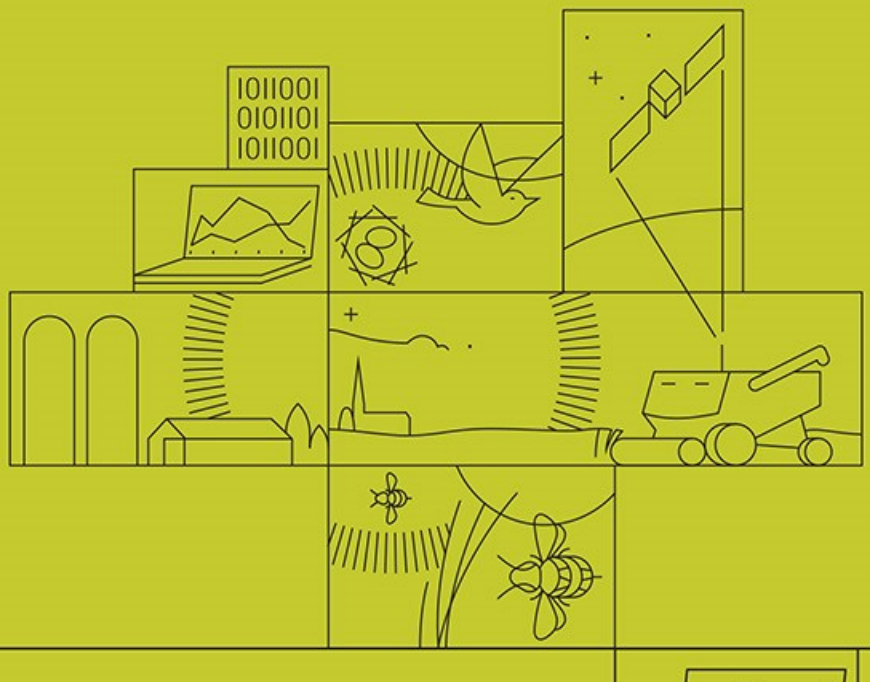

2025

Tellija: Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Vahehindamise läbiviija: Maaelu Teadmuskeskus

Töögrupi koosseis: Krista Nurk, Katre Kirt, Eduard Matveev, Agnes Naarits, Janika Kolju, Ants-Hannes Viira

Antud töö andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale

LISAINFO JA KONTAKT
Maaelu Teadmuskeskus
Põllumajandusuuringute osakond
Maamajanduse valdkond
Jäneda, Tapa vald 73602, Lääne-Virumaa
E-post: maamajandus@metk.agri.ee

Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond: Euroopa investeeringud maapiirkondadesse

SISUKORD

TABELITE LOETELU 4
JOONISTE LOETELU 5
KASUTATUD LÜHENDID JA MÕISTED 6
SISSEJUHATUS 8
1. VAHEHINDAMISE EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED 9
1.1. Vahehindamise eesmärk 9
1.2. Vahehindamise uurimisküsimused 10
2. METOODIKA 12
2.1. Andmeallikad ja analüüsimeetodi valik 12
3. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA KONTEKST 16
3.1. Riskitegurid ja riskijuhtimine 16
3.2. Põllumajandusettevõtjate riskitaju ja riskijuhtimise meetmed eri riikides 18
3.3. Põllumajandustootmise kontekst Eestis 20
4. ANALÜÜSITULEMUSED 23
4.1. Sekkumiste tulemuslikkus, edukus ja asjakohasus (planeerimine ja rakendamine) 23
4.2. Vahehindamise tulemused 30
4.2.1. Kindlustustoetuse taotlemine 30
4.2.2. Põllumajandustootjate teadlikkus ja valmisolek põllumajanduskindlustuse kasutamiseks 31
4.2.3. Hinnang põllumajanduskindlustuse erinevatele aspektidel 32
4.2.4. Riskitegurite tajumine ja riskijuhtimine 33
4.2.5. Riskijuhtimise meetmete rakendamise ja FADNi majandusnäitajate vahelised seosed 46
4.2.6. Riigi sekkumiste osa 48
4.2.7. Otsetoetused, kindlustus ja muud riskijuhtimise sekkumised 49
4.2.8. Ühistegevus ja riskide maandamine 50
4.2.9. Loomataudide tõrje ennetus (sekkumine 9.4) 51
4.2.10. Teadmussiirde ja nõuanne (M1, 0.1 ja M2, 0.2) riskijuhtimises 52
4.2.11. Saagikuse varieeruvus ja sisendikasutus 52
4.2.12. Nõuetele vastavus ja riskid 55
4.2.13. Maaparandus ja tootmisriskid 56
4.3. Sisemine sidusus 59
4.4. Väline sidusus 60
5. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED 63
6. KOKKUVÕTE 64
7. KASUTATUD KIRJANDUS 68
LISAD 71
Lisa 1. Ankeetküsitlus „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“ 71
Lisa 2. Nõuandetoetuse (M2/0.2) väljamakstud summad perioodil 2015–2024 80
Lisa 3. ÜPP strateegikava toetuste panus riskijuhtimises tootmistüüpide lõikes 81
Lisa 4. ÜPP strateegikava toetuste panus riskijuhtimises majanduslike suurusgruppide lõikes 82

TABELITE LOETELU

Tabel 1. Riskijuhtimisse panustavad sekkumised ja nendega seotud erieesmärgid 10
Tabel 2. Riskijuhtimise strateegiad ja riigi sekkumised 13
Tabel 3. Küsitlusuuringu valim ja vastamise määr 14
Tabel 4. Valimi suurus ja ülevaade uuringus osalenutest majandusliku suuruse alusel 15
Tabel 5. Riskijuhtimise meetmed ja meetme võimalik mõju kirjandusallikate põhjal 16
Tabel 6. Äärmuslike ilmastikuolude negatiivsed mõjud põllumajandustootmisele Suurbritannia näitel 20
Tabel 7. I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha ning NLV ilma I samba otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha tootmistüüpide lõikes, 2014–2023 21
Tabel 8. Toetusmeetmete ja sekkumiste eelarved, määratud summad ning eelarve kasutamise osakaal 23
Tabel 9. M17 "Riskijuhtimine" tegevuse liik 17.1 "Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed" kasutanud ettevõtete arv tegevusvaldkondade, kindlustatava eseme liigi ning aastase toetussumma lõikes, 2020–2024 25
Tabel 10. Aastatel 2015–2023 riigi sekkumised riskiga toimetuleku strateegiana 26
Tabel 11. Aastatel 2015–2023 erakorraliste toetuste osakaal toetuse saajate netolisandväärtuses, % 29
Tabel 12. Kindlustustoetuse saajate arv ja toetussumma perioodil 2014–2018 31
Tabel 13. Põllumajandusettevõtete teadlikkus kindlustuslahendustest tootmistüüpide lõikes 31
Tabel 14. Põllumajandusettevõtjate valmisolek kasutada kindlustuslahendusi tootmistüüpide lõikes 32
Tabel 15. Põllumajanduskindlustuse kasutamisega seotud aspektide olulisus tootmistüüpide lõikes 33
Tabel 16. Aianduse tootmistüübi riskimaatriks 35
Tabel 17. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv aianduse tootmistüübis 35
Tabel 18. Riskimaatriks püsikultuuride tootmistüübis 36
Tabel 19. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv püsikultuuride tootmistüübis 37
Tabel 20. Riskimaatriks taimekasvatuse tootmistüübis 38
Tabel 21. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv taimekasvatuse tootmistüübis ... 38
Tabel 22. Riskimaatriks sea-ja linnukasvatuse tootmistüübis 39
Tabel 23. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv sea-ja linnukasvatuse tootmistüübis 40
Tabel 24. Riskimaatriks loomakasvatuse tootmistüübis 41
Tabel 25. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv loomakasvatuse tootmistüübis .. 42
Tabel 26. Riskimaatriks piimatootmise tootmistüübis 42
Tabel 27. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv piimatootmise tootmistüübis 43
Tabel 28. Riskimaatriks segatootmise tootmistüübis 44
Tabel 29. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv segatootmise tootmistüübis 45
Tabel 30. Olulisemate riskitegurite riskiskoorid majanduslike suurusgruppide lõikes 45
Tabel 31. Uuringus osalenud põllumajandusettevõtete jaotus rakendatud riskijuhtimise meetmete arvu kvartiilide alusel ning kvartiilide võrdlus FADN 2019–2023 andmete põhjal 47
Tabel 32. Põllumajandusettevõtjate keskmised hinnangud ÜPP strateegiakava toetuste panusele riskijuhtimises toetuste saanud ja mittesaanud osalejate lõikes 49
Tabel 33. Ühistusse kuuluvate ja mittekuuluvate põllumajandusettevõtete jaotus tootmistüüpide lõikes 50
Tabel 34. Ühistusse kuulumise aspektide keskmised hinnangud tootmistüüpide lõikes 51
Tabel 35. ROH, KSM, MAHE ja ÖK1-KSM ning ÖK2-MAHE taotlejad, määratud ühikud ja summad 56
Tabel 36. Maaparanduse järelevalveprotokollide arv perioodil 2017–2024 58

JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Põllumajandussektori ettevõtjatulu ilma toetusteta ning toetused (va investeeringutele) 2014–2024 21
Joonis 2. Nõuandetoetuse (M2/0.2) väljamakstud summade osakaal (%) nõuandeliikide lõikes aastatel 2015–2024 kokku 24
Joonis 3. Perioodil 2014–2023 erakorraliste toetuste välja makstud summa jaotus tootmistüüpide vahel 29
Joonis 4. Põllumajandusettevõtjate keskmine hinnang ÜPP strateegiakava toetuste panusele riskijuhtimises 48
Joonis 5. Väetiste, taimekaitsevahendite, seemnete kulu põhisissetulekutoetuse, keskkonnasõbraliku majandamise toetuse ja mahetoetuse saajatel, 2014–2023, €/ha 52
Joonis 6. Lepinguliste tööde kulu põhisissetulekutoetuse, keskkonnasõbraliku majandamise toetuse ja mahetoetuse saajatel, 2014–2023, €/ha 53
Joonis 7. Seemne, väetise ja taimekaitsevahendite kulu nisu tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t 53
Joonis 8. Nisu saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha 53
Joonis 9. Seemne, väetise ja taimekaitse-vahendite kulu odra tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t 54
Joonis 10. Odra saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha 54
Joonis 11. Seemne, väetise ja taimekaitsevahendite kulu õlikultuuride tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t 54
Joonis 12. Õlikultuuride saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha 54
Joonis 13. MAK toetustega seotud maaparandussüsteemi reguleeriva võrgu ehitisel 2017–2024 koostatud järelevalve protokollid 57
Joonis 14. Maaparandussüsteemi registris (MSR) olevad reguleeriva võrgu ehitiste maa-aladega seoses koostatud protokollid perioodil 2017–2024. 57
Joonis 15. Perioodil 2014–2024 korrastatud pind (ha) põllumaal ja erametsas ning riigimetsas 58

KASUTATUD LÜHENDID JA MÕISTED

ÜPP	Ühine põllumajanduspoliitika
METK	Maaelu Teadmuskeskus
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
EE	Erieesmärk
EL	Euroopa Liit
FADN	*Farm Accountancy Data Network* – Põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrk
MAK	Eesti maaelu arengukava 2014–2020
MaRu	Maa- ja Ruumiamet
MES	Maaelu Edendamise Sihtasutus
MSR	Maaparandussüsteemi register
REM	Regionaal- ja Põllumajandusministeerium
Esmased andmed	Andmed, mida kogub hindamise läbiviija.
Sekundaarandmed	Andmed, mis on varem kogutud (riiklik statistika, teiste organisatsioonide, asutuste või ettevõtete poolt kogutud statistika vms).
Toetuse saaja	Toetuse taotleja, kelle toetuse taotluse PRIA kiitis heaks ja kellele on PRIA määranud ja osaliselt või täielikult toetuse välja maksnud.
AKIS	*Agricultural Knowledge and Innovation System* – põllumajanduse teadmussiirde- ja innovatsioonisüsteem – sidus korraldus ja teadmiste liikumine inimeste, organisatsioonide ja institutsioonide vahel, kes kasutavad ning loovad teadmisi põllumajanduse ja sellega seotud valdkondade jaoks.
Ökokavad	Sekkumised ÖK1–ÖK5 koos
Põllumajandus-tootja	Füüsiline või juriidiline isik või selliste isikute rühm, kes tegeleb põllumajandusliku tegevusega
Sekkumine	Toetusvahend, mille rahastamiskõlblikkuse tingimused on ÜPP strateegiakavas kindlaks määratud.
TO	Tootmisriski tegurid
FIN	Finantsriski tegurid
TU	Tururiski tegurid
IN	Inimestega seotud riskitegurid
PO	Poliitilised riskitegurid
Tulemuslikkus	Hinnang, kui edukad on sekkumised olnud eesmärkide saavutamisel. #47 *Chapter 6 – How to carry out an evaluation and fitness check*
Asjakohasus	Vajaduste ja probleemide seos sekkumisega ja seatud eesmärkidega. #47 *Chapter 6 – How to carry out an evaluation and fitness check*
Sidusus	Hinnang, kui sekkumiste omavahelise sünergia või ebakõla vahel. #47 *Chapter 6 – How to carry out an evaluation and fitness check*
HPK	Maa heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis hoidmise nõuded
ÜPT	Ühtne pindalatoetus
ROH	Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus
VPT	Väikepõllumajandustootja toetus
NPT	Noore põllumajandustootja toetus
ATK	Ammlehma kasvatamise otsetoetus
PKV	Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus
PTK	Piimalehma kasvatamise otsetoetus
UTK	Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus
SKT	Seemnekartuli kasvatamise otsetoetus
TVK	Tera- ja kaunvilja kasvatamise otsetoetus
PST	Põhisissetuleku toetus
ÜJT	Ümberjaotav toetus
M10	MAK 2014–2020 Keskkonnasõbraliku majandamise toetus
M11	MAK 2014–2020 Mahepõllumajanduse toetus
M1	MAK 2014–2020 Teadmussiire ja teavitus

M2	MAK 2014–2020 Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused
M4	MAK 2014–2020 Investeeringud materiaalsesse varasse
4.3	MAK 2014-2020 Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamine ja hoid
3.4	Strateegiakava 2023–2027 Lühikeste tarneahelate ja kohalike turgude arendamise toetus
PST	Strateegiakava 2023–2027 Põhiline sissetulekutoetus jätkusuutlikkuseks
ÜJT	Strateegiakava 2023–2027 Ümberjaotav toetus
CIS(32)	Strateegiakava 2023–2027 Tootmiskohustusega seotud sissetulekutoetus
ÖK1–KSM	Strateegiakava 2023–2027 Kliima- ja keskkonnakava: Keskkonnasõbraliku majandamise toetus
ÖK2–MAHE	Strateegiakava 2023–2027 Kliima ja keskkonnakava: Mahepõllumajanduse ökokava
ÖK3–ÖKO	Strateegiakava 2023–2027 Kliima- ja keskkonnakava: Ökoalad
ÖK4–ÖST	Strateegiakava 2023–2027 Kliima- ja keskkonnakava: Ökosüsteemiteenuste säilitamine põllumaal
ÖK5–MESI	Strateegiakava 2023–2027 Kliima- ja keskkonnakava: Mesilaste korjeala toetus
RISK(76) 1.10	Strateegiakava 2023–2027 Põllumajanduskindlustustoetus
KNOW(78)	Teadmiste vahetamine ja teabe levitamine (ÜPP sekkumised 0.1 ja 0.2)
COOP(77)	Koostöö (ÜPP sekkumised 3.1, 3.2, 3.3 ja 9.4)
FI	Strateegiakava 2023–2027 Finantsinstrumendid (nt. käendused ja laenud)
M17	MAK 2014–2020 M17 „Riskijuhtimine“ tegevuse liik 17.1 „Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed“
KK1	Strateegiakava 2023–2027 Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud
KK3	Strateegiakava 2023–2027 Maaparanduslikud keskkonnakaitserajatised
KK5	Strateegiakava 2023–2027 Väärtusliku püsirohumaa säilitamise toetus
KK6	Strateegiakava 2023–2027 Pärandniidu hooldamise toetus
KK7	Strateegiakava 2023–2027 Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus
2.5	Strateegiakava 2023–2027 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine
3.1.1	Strateegiakava 2023–2027 Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse
3.1.2	Strateegiakava 2023–2027 Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse (FI)
1.9.1	Strateegiakava 2023–2027 Investeeringud põllumajandusega seotud taristu (kuivendus- ja veerežiimi kahepoolsed reguleerimissüsteemid) kaasajastamisse erasektori poolt
1.9.2	Strateegiakava 2023–2027 Investeeringud põllumajandusega seotud taristu (kuivendussüsteemid) kaasajastamisse – avaliku sektori investeeringud
3.2	Strateegiakava 2023–2027 Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine
3.3	Strateegiakava 2023–2027 Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine
9.4	Strateegiakava 2023–2027 Loomatauditõrje programmi rakendamise toetus

SISSEJUHATUS

Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika Eesti strateegiakava aastateks 2023–2027 (edaspidi strateegiakava) peatükk 3.6 kaardistab peamised põllumajandusriskid ja annab ülevaate strateegiakava sekkumistest, mis aitavad tagada ühtset ja integreeritud lähenemisviisi riskijuhtimisele. Põllumajandustoodete tootmine sõltub väga paljudest erinevatest teguritest nagu näiteks ilmastiku- ja keskkonnatingimused, majanduse üldine olukord, tööjõud, aga ka sisendite hinnad, mida põllumajandustootjad ei suuda mõjutada. Põllumajandustootjatele on aina enam väljakutseteks nii tootmis-, majandus-, poliitilised kui ka keskkonnariskid (nt maailmaturul hindade kõikumine, taimehaigused, loomataudid, taimekahjurid, liigniiskus ja põud). Kõik sellised ootamatud sündmused suurendavad ebakindlust põllumajandustootjate sissetulekute osas, mõjutavad nende pikaajalisi tootmisplaane, konkurentsi- ja investeerimisvõimet.

Riskide juhtimine on muutunud turule orienteeritud põllumajanduses järjest olulisemaks. Käesoleva ÜPP vahehindamise uuringu eesmärk on saada ülevaade strateegiakava panusest riskijuhtimise arendamisse ja sellest, kas ja kuidas ÜPP sekkumised täiendavad põllumajandustootjate rakendatavaid riskijuhtimise meetmeid ning aitavad luua tervikliku ja tõhusa riskijuhtimise süsteemi põllumajandusettevõtetes. strateegiakavas panustavad riskijuhtimisesse mitu sekkumist, mis on planeeritud erinevate erieesmärkide alt. Sellepärast on oluline viia antud teema osas läbi eraldi hindamine ja analüüsida strateegiakava osa riskijuhtimises tervikuna erinevate sekkumiste koosmõjus. Hindamine on vajalik, et saada ülevaade, milliseid erinevaid riskijuhtimise viise ja instrumente põllumajandustootjad kasutavad ning anda soovitusi riskijuhtimise edendamiseks strateegiakava abil. Riskijuhtimise viisideks ja instrumentideks võivad olla näiteks külvikorra mitmekesistamine, erinevate harimisviiside rakendamine, sisendite kasutamise optimeerimine, laenamine, säästmine, investeeringute planeerimine, teadmiste ja oskuste järjepidev täiendamine.

Strateegiakava riskijuhtimise hindamise viis läbi Maaelu Teadmuskeskus regionaalministri 12.07.2023 määruse nr 42[1] alusel.

[1] „Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika Eesti strateegiakava aastateks 2023–2027" seire ja hindamine–Riigi Teataja

1. VAHEHINDAMISE EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

1.1. Vahehindamise eesmärk

Vahehindamise eesmärk on analüüsida strateegiakava sekkumiste rakendamise edenemist[2;3] **fookusega riskijuhtimine põllumajandustootmises.** Strateegiakavas on programmeeritud üks otsese riskijuhtimise sekkumine – põllumajanduskindlustustoetus (RISK(76) 1.10) iga-aastase eelarve mahuga 200 000 eurot. Samal ajal panustavad riskijuhtimisesse otseselt ja kaudselt mitu sekkumist, mis on planeeritud erinevate erieesmärkide (EE1, EE2, EE3, EE7, EE9) alt (tabel 1). Vahehindamisel hinnatakse tulemuslikkuse, asjakohasuse ja sidususe hindamiskriteeriume.

Strateegiakava erieesmärgid, mis panustavad riskijuhtimisse, on järgmised:

Erieesmärk 1: toetada põllumajandusettevõtte elujõulisust tagavat sissetulekut ja põllumajandussektori vastupanuvõimet, et suurendada pikaajalist toiduga kindlustatust ja põllumajanduse mitmekesisust ning tagada põllumajandusliku tootmise majanduslik kestlikkus.

Erieesmärk 2: suurendada põllumajandusettevõtete konkurentsivõimet ja turule orienteeritust, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekule.

Erieesmärk 3: parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas.

Erieesmärk 7: muuta valdkond noorte põllumajandustootjate jaoks atraktiivseks ja neid toetada ning soodustada kestliku äritegevuse arengut maapiirkondades.

Erieesmärk 9: parandada liidu põllumajanduse reageerimist ühiskonna ootustele toidu ja tervise osas, siia alla kuuluvad nii kestlikul viisil toodetud kvaliteetne, ohutu ja täisväärtuslik toit, toidujäätmete tekke vähendamine kui ka loomade heaolu ja võitlus antibiootikumide resistentsuse vastu.

Strateegiakava raames rakendatavad ökokavad on otsetoetused, millega osaliselt hüvitatakse rangemate keskkonnanõuete täitmise tõttu saamata jäänud tulu ja lisakulutused, seega saab neid käsitleda riskide ennetamise ja leevendamise meetmetena. Ökokavade rakendamisega kaasnevad nõuded nagu külvikorra järgimine, vahekultuuride kasvatamine, taimekaitsevahendite kasutamise vähendamine, sertifitseeritud seemne kasutamine jm keskkonnasõbralikud tavad aitavad suurendada põllumajandusettevõtete vastupidavust erinevatele riskiallikatele nagu näiteks põud, üleujutus, haiguste ja kahjurite levik. Seeläbi suudavad põllumajandustootjad ise riske juhtida ja vähendades potentsiaalseid kahjusid ettevõttes. Riskijuhtimise vahehindamise käigus hinnatakse nende sekkumiste majanduslikku mõju põllumajandustootjatele, antud sekkumiste keskkonnamõju hinnatakse EE4–6 hindamiste käigus eraldiseisvalt. Selle hindamise raames on oluline vaadata ka seda, kas ökokavade rakendamine aitab vähendada põllumajandustootjate sisendikasutust ja hoida põllukultuuride saagikust stabiilsemana.

[2] Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/2115 2 alusel on vajalik hinnata ÜPP strateegiakava tulemuslikkust, tõhusust, asjakohasust, sidusust, liidu lisaväärtust ja mõju seoses Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (edaspidi ÜPP) eesmärkide ja erieesmärkidega ning sellega toetada ÜPP strateegiakava rakendamist.
Publications Office (europa.eu)

[3] EL 2022/1475 ÜPP strateegiakava hindamine artikkel 140 lõige 1: kindlaks määratud hindamisküsimuste ja edutegurite läbi hinnatakse: tulemuslikkust, tõhusust, asjakohasust, sidusust, liidu lisandväärtust ÜPP strateegiakava üldist mõju hinnatakse üksnes järelhindamise käigus.
Publications Office (europa.eu)

Tabel 1. Riskijuhtimisse panustavad sekkumised ja nendega seotud erieesmärgid

Sekkumised	Erieesmärgid
Otsetoetused: 1.1. Põhiline sissetulekutoetus jätkusuutlikkuseks 1.2. Täiendav ümberjaotav sissetulekutoetus jätkusuutlikkuseks 1.3. Põllumajandustootmisega seotud toetus piimalehma kasvatamiseks 1.4. Põllumajandustootmisega seotud toetus ammlehma kasvatamiseks 1.5. Põllumajandustootmisega seotud toetus ute ja kitse kasvatamiseks 1.6. Põllumajandustootmisega seotud toetus tera- ja kaunviljakultuuride kasvatamiseks 1.7. Põllumajandustootmisega seotud toetus puu- ja köögivilja ning marjakultuuride kasvatamiseks 1.8. Põllumajandustootmisega seotud toetus seemnekartuli kasvatamiseks; **Investeeringud põllumajandustaristusse:** 1.9.1 Investeeringud põllumajandusega seotud taristu (kuivendus- ja veerežiimi kahepoolsed reguleerimissüsteemid) kaasajastamisse erasektori poolt 1.9.2 Investeeringud põllumajandusega seotud taristu (kuivendussüsteemid) kaasajastamisse – avaliku sektori investeeringud	EE1
Ökokavad: ÖK1 – Kliima- ja keskkonnakava: keskkonnasõbralik majandamine ÖK2 – Kliima- ja keskkonnakava: mahepõllumajanduse ökokava ÖK3 – Kliima- ja keskkonnakava: ökoalad ÖK4 – Kliima- ja keskkonnakava: ökosüsteemiteenuste säilitamine põllumaal ÖK5 – Kliima- ja keskkonnakava: mesilaste korjeala toetus	EE4–6; EE9
MAK 2014–2020 M17 **Riskijuhtimine tegevuse liik 17.1 Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed** **Strateegiakava** *1.10 Põllumajanduskindlustustoetus (rakendatakse 2026. aastal)*	EE1
KK1 Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud (hindamisperioodil ei rakendunud, hinnatakse järelhindamise käigus)	*EE2; EE9*
2.6 Põllumajandustootjate tootlikud materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud (FI) (hindamisperioodil ei rakendunud, hinnatakse järelhindamise käigus)	*EE2*
Ühistegevused ja koostöö 3.1.1 Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse 3.2 Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine 3.3 Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine	EE2; EE3
9.4 „Perioodi 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus" (rakendus alates 2024. aastast, hinnatakse järelhindamise käigus)	*EE2; EE9*
0.1 Teadmussiirde ja innovatsioonisüsteemi (AKIS) arendamise toetus **MAK 2014–2020 M1 Teadmussiire ja teavitus** **0.2 Nõuandetoetus** **MAK 2014–2020 M2 Nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused**	EE1; EE2 EE3; EE7 EE9

Allikas: autorite koostatud

1.2. Vahehindamise uurimisküsimused

Tellija on vahehindamise lähteülesandes püstitanud järgnevad **hindamisküsimused:**

1) Kui palju kasutatakse sekkumist Põllumajanduskindlustustoetus (MAK meede M17)? Mida kindlustatakse ja mis mahus? Kas kindlustatakse kariloomi ja saaki mingite riskide vastu, mida toetus ei kata?
2) Milliseid tegevusi ja riigi poolseid sekkumisi peavad põllumajandustootjad riskijuhtimises efektiivseks? Mis motiveeriks rohkem riskijuhtimisega tegelema, kui suur roll on selles riigi poolsetel riskijuhtimisega seotud sekkumistel?

3) Kuidas otsetoetused (ÜPP sekkumised 1.1–1.8) mõjutavad kindlustusturu ja muude riskijuhtimise sekkumiste arengut ja kasutatavust?

4) Kuidas ühistegevus (ÜPP sekkumised 3.1.1, 3.2 ja 3.3) aitab kaasa riskide maandamisse?

5) Kuidas ennetustegevus loomataudide tõrjel (ÜPP sekkumine 9.4), teadmussiire ja nõuanne aitavad kaasa riskide maandamisse (MAK 2014–2020 M1 ja M2 ning ÜPP sekkumised 0.1 ja 0.2)?

6) Millised on erinevused sisendite kasutamisel ja saagikuse varieeruvuses peamiselt põhisissetulekutoetust ja ökokavade toetusi saavate põllumajandustootjate vahel?

7) Millisel määral võivad ökokavade (ÜPP sekkumised ÖK1–ÖK5) ja ülejäänud otsetoetuse (ÜPP sekkumised 1.1–1.8) tingimuste karmimad nõuded strateegiakavas võrreldes eelmise finantsperioodi otsetoetustega osutuda riskiks tootmisele?

8) Kuidas maaparanduse sekkumistega (ÜPP sekkumised 1.9.1 ja 1.9.2) toetavad tegevused aitavad kaasa tootmisriskide maandamisse? Kuivõrd edukad on olnud ÜPP strateegiakava maaparanduse sekkumised? Milliseid ilmastikeriske maandavaid investeeringuid tehakse, mis liiki ja millises mahus?

9) Kuivõrd edukad on planeeritud sekkumised olnud eesmärkide saavutamisel või nende suunas liikumisel? Tulemuslikkuse hindamisel lähtutakse nimetatud sekkumiste 2023–2024 rakendamisest ning võrdlusest eelmise finantsperioodiga.

   - Kuivõrd on põllumajandustootjad kasutanud ÜPP strateegiakava sekkumiste 0.1 ja 0.2 ja MAK meetmete 1 ja 2 toetust, et tõsta endi teadlikkust võimalikest riskidest ja nende ennetamisest või leevendamisest?
   - Kuivõrd edukas on MAK meede 17.1 olnud, et suurendada põllumajandustootjate vastupanuvõimet turu- ja tootmisriskide vastu?
   - Kuivõrd edukad on perioodi 2014–2020 ja strateegiakava otsetoetused olnud, et tagada põllumajandustootjate sissetulekute stabiilsus ebasoodsates turuolukordadest ja ebasoodsa ilmastiku korral (nt. põud)?

10) Kuivõrd on sekkumiste eesmärgid ja prognoositavad tulemused kooskõlas? (Asjakohasus)

11) Kuidas erinevad sekkumised koos töötavad? Kas on sünergia ja sidusus ÜPP strateegiakava erinevate sekkumiste vahel (sisemine sidusus) ning ÜPP strateegiakava ja olulisemate liidu või liikmesriikide poliitikate vahel (väline sidusus)?

2. METOODIKA

2.1. Andmeallikad ja analüüsimeetodi valik

Strateegiakavas planeeritud otsena riskijuhtimise sekkumine 1.10 Põllumajanduskindlustustoetus ei anna täit ülevaadet põllumajandusettevõtjate riskitegurite juhtimisest. Kirjandusallikatele tuginedes võib põllumajandusriske jagada viieks suuremaks rühmaks: **tootmis-, finants-, turu-, institutsiooniliseks ja inimestega seotud riskid** (Komarek *et al*., 2020). Tootmisriske põhjustavad erinevad looduslikud protsessid, kliima ja ilmastikuolud, aga ka haigused ja kahjurid, põllumajandusmaa kättesaadavus ning masinate ja seadmetega seotud probleemid. Finantsriskidena käsitletakse rahavoogude varieeruvust, intressimäärade muutusi ja krediidile juurdepääsu ning muid rahastustingimusi. Tururiskid on seotud hindade volatiilsusega, nõudluse muutumisega ja turule pääsemise tingimustega. Institutsionaalsed (või poliitilised) riskitegurid viitavad ettenägematutele muutustele poliitikas, seadusandluses, põllumajandustoetuste tingimustes ning ühiskondlikes normides. Inimestega seotud riskid puudutavad eelkõige ettevõtte juhtide ja töötajate tervist, oskusi, teadmisi, motivatsiooni ja omavahelisi suhteid.

Erinevatele uuringutele tuginedes võib väita, et **tootmisrisk** on põllumajanduses üks olulisemaid (Komarek *et al*., 2020). Kuna tootmisrisk on seotud nii kliima kui ilmastikuolude, kahjurite, taudide ja taimehaiguste levikuga, siis muudab see tootmise keeruliseks ja ettearvamatuks ning mõjutab oluliselt põllumajandustootjate sissetulekuid, konkurentsi- ja investeerimisvõimet. Juba praegu on kliimamuutuste ja ekstreemsete ilmastikuolude sagenemine mõjutanud põllumajanduslikku tootmist (Kaukoranta & Hakala, 2008), näiteks 2018. ja 2019. aastal valitsenud põud, mis tekitas põllumajandussektoris suurt kahju (Toreti *et al*., 2019a). Tulevikus nähakse ette ekstreemsete ilmastikuolude sageduse ja intensiivsuse suurenemist, mis toob kaasa saagikadu, põhjustab suuremat hindade volatiilsust ja muutusi ülemaailmsel toiduturul (Toreti *et al*., 2019b). Seetõttu saab järjest olulisemaks põllumajandusettevõtjate teadlikkuse tõstmine riskide juhtimisest. Põllumajandusettevõtja seisukohast on riskituritega arvestamine hädavajalik, sest need mõjutavad otseselt nii tootmist, sissetulekut kui ettevõtte jätkusuutlikkust (Adnan *et al*., 2020). Tõenäoliselt riskid põllumajanduses suurenevad, kuna neid süvendavad globaalsed keskkonna-, sotsiaal- ja majanduslikud muutused, sealhulgas kliimamuutused ning põllumajandusmaa kui tootmiseks vajaliku ressursi piiratus (Doung *et al*., 2019; Elsner *et al*., 2025). Põllumajandusettevõtjate jaoks tähendab see sissetulekute suuremat varieerumist (Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014). Seetõttu on oluline, et riskijuhtimine oleks mitmekesine, st hõlmateks nii majanduslikke, keskkonna-alaseid kui sotsiaalseid meetmeid, mis on oluline alustala selleks, et põllumajandusettevõtjad saaksid majanduslikult hakkama (Slijper *et al*., 2020).

Riskijuhtimise strateegiaid saab jagada kolmeks: **ennetamine, leevendamine ja toimetulemine** (tabel 2). Ennetamise strateegiad võetakse kasutusele enne riskide ilmnemist, näiteks: tehnoloogia valik, väljaõpe, taimehaiguste ja taudide ennetamine ehk kõik need meetmed, mis aitavad ennetada riskide realiseerumise tõenäosust. Leevendamise meetmed, nagu näiteks tootmise ja ettevõtte tasandil mitmekesistamine, kohustuslikud ja vabatahtlikud kindlustusmehhanismid, lepingulised kokkulepped, aitavad vähendada potentsiaalset kahju, kui risk ilmneb. Toimetulemise strateegiatena käsitletakse enamasti laenamist ja säästude kasutamist pärast seda kui riskid on realiseerunud. Samuti on siin oluline roll valitsusel, mis saab pakkuda erinevaid põllumajandusprogramme (nt. katastroofifondid) (Špicka *et al*., 2009).

Antud vahehindamises käsitletakse otsetoetusi (ÜPP sekkumised 1.1–1.8) **leevendusmeetmena**, kuna need aitavad sissetulekute varieeruvust vähendada. Ökokavasid käsitletakse nii **ennetus- kui leevendusmeetmetena**, kuna nende peamine eesmärk on julgustada põllumajandustootjaid rakendama jätkusuutlikke kui ka keskkonnasäästlikke tootmispraktikaid nagu näiteks vahekultuuride kasvatamine, taimekaitsevahendite kasutamise vähendamine, täppisharimisviisid jms. M17 „Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed“ on samuti **leevendav meede**. Tootmisriskid, mis realiseeruvad, võivad põhjustada põllumajandustootjatele olulist rahalist kahju. Kindlustamine aitab tootmisriskide tagajärgede majanduslikku kahju leevendada.

Sekkumisi (1.9.1, 1.9.2, ja 3.1.1), mis aitavad kaasajastada põllumajandusega seotud taristut, käsitletakse **ennetus- ja leevendusmeetmena**. Näiteks niisutus- ja kuivendussüsteemide rajamine aitab ennetada ja

leevendada põuast ja üleujutustest tingitud kahjusid. Samuti on võimalik toodangu müüki ajas hajutada, sõlmides erinevaid lepingulisi kokkuleppeid, näiteks futuurlepingud (inglise keeles *futures contracts*) ja *forward*-lepingud (inglise keeles *forward contracts*). Kuigi futuur- ja *forward*-lepingutega ei kaasne kauba füüsilist liikumist, võimaldavad need fikseerida kauba tulevase müügihinna ja seeläbi maandada hinnakõikumise riske.

Sekkumised, mis on seotud koostööga (3.2, 3.3, 9.4) ning teadmiste vahetamise ja teabe levitamisega (0.1, M1, 0.2, M2) on samuti antud vahehindamises käsitletud **ennetus- ja leevendusmeetmetena**. Soodustades koostööd ja teadmiste vahetamist ning levitamist, saab suurendada põllumajandustootjate teadlikkust erinevatest võimalustest, mis aitaksid riske juhtida.

Antud vahehindamises on toimetulekustrateegiatena arvesse võetud erakorralisi toetuseid ja käibelaene ning käendusi.

Tabel 2. Riskijuhtimise strateegiad ja riigi sekkumised

Ennetamine	Leevendamine	Toimetulek
Strateegiakava sekkumised: **Investeeringud põllumajandusta-ristusse:** • 1.9.1 • 1.9.2 **Ökokavad:** • ÖK1 – KSM • ÖK2 – MAHE • ÖK3 – ÖKO • ÖK4 – ÖST • ÖK5 – MESI **Koostöö (COOP(77)):** • 3.1.1 • 3.2 • 3.3 • 9.4 **Teadmised (KNOW(78)):** • 0.1 • 0.2 **MAK 2014–2020:** • M1 – Teadmus-siire ja teavitus • M2 – Nõusta-misteenused • M4 – investee-ringud mate-riaalsesse va-rasse • M10 – KSM • M11 – Mahe	Strateegiakava sek-kumised: **Otsetoetused:** • 1.1–1.8 • 7.1 – Noore põllu-majandustootja toetus **Investeeringud põl-lumajandusta-ristusse:** • 1.9.1 • 1.9.2 **Koostöö (COOP(77)):** • 3.1.1, • 3.2 • 3.3 **Teadmised (KNOW(78)):** • 0.1 • 0.2 **MAK 2014–2020:** • M1 – Teadmus-siire ja teavitus • M2 – Nõustamis-teenused • M17 – Saagi, loo-made ja taimede kindlustusmaksed • ÜPT • ROH • VPT • NPT	**Erakorralised toetused:** **2015** – Köögivilja eritoetus koristamata jätmine ja toorelt koristamine; piimatootja erakorraline abi; loomakasvatussektori põllumajandus-tootja erakorraline toetus (piimalehma ja seakasvatus); **2017** – Erakorraline kohandamistoetus piimatootjatele ja sealihatoot-jale; **2018** – Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele (talinisu, talirukis, ta-lioder, talitritikale, taliraps ja talirüps); Erakorraline toetus kartuli ja ava-maaköögivilja kasvatajatele (Kartul ja avamaaköögivili); **2021** – *COVID-19* puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajan-dustootjale (maheteravili, lihaveis, mahekanad, piimatõugu veis, sea-, lamba- ja kitse, vutikasvatus, piima ja sealihasektor); **2022** – Erakorraline toetus põllumajandussektorile seoses suurene-nud sisendihindade ja kaubanduspiirangutega (sealiha, piim, lamba- ja kitsekasvatus, veiseliha, kartuli-, maasika- ja avamaaköögivilja kasva-tus koos köetavate kasvuhoonetega, broileri-, munakana- ja vutikasva-tus); **2023** – Erakorraline toetus toidujulgeoleku tagamiseks ja põllumajan-duse konkurentsivõime säilitamiseks (sea-, linnukasvatus, kartuli-, köögivilja-, puuvilja-, marja ja maasikakasvatus avamaal, köögivilja-, köögivilja- ja maitsetaime-, maasika- ning lillekasvatus köetavas kas-vuhoones); erakorraline toetus põllumajandustootjate elujõulisust ohustava majandusliku kahju hüvitamiseks (Piimatootmine, lamba-, kitse-, lihaveisekasvatus, õuna- ja sõstrakasvatus). **Maaelu Edendamise Sihtasutus (MES) laenud erakorralistes olukordades:** ***COVID-19* laen bio- ja maamajandusettevõtjatele:** on mõeldud mikro-, väike- ja keskmiste- ning suurettevõtjatele *Covid-19* puhangust tingitud ootamatu likviidsusnappuse leevendamiseks. **Ebasoodsate majandusolude kriisilaen:** suunatud põllumajandustoo-dete esmatootjatele, kellel on ajutised raskused. Laenusumma jääb va-hemikku 5 000 – 100 000 eurot, tähtaeg kuni 3 aastat, minimaalne int-ress 2,2% + Euroopa Keskpanga (EKP) kehtestatud baasintressimäär. **Ebasoodsate ilmastikuolude kriisilaen**: on mõeldud mikro-, väikese ja keskmise suurusega põllumajandustoodete esmatootjatele, kelle ma-jandustegevus on saanud kahju ebasoodsate ilmastikuolude tõttu.

Allikas: autorite koostatud

Strateegiakava SWOT analüüsis on ühe Eesti põllumajandussektori nõrkusena nimetatud vähest huvi ja teadlikkust riskijuhtimise meetmetest. Samas nähakse võimalusena riskijuhtimise instrumentide pakkumist, mis kindlustaks põllumajandusettevõtjate sissetulekud turu- ja tootmisriskide vastu. Ohuna nähakse riskijuhtimise instrumentide vähest valikut (näiteks ühisfondid ja saagikindlustus ei ole käivitunud[4]).

Käesoleva vahehindamise peamine eesmärk, nagu on lähemalt kirjeldatud alapeatükis 1.1 on anda ülevaade riskijuhtimise instrumentide kasutamisest ja valitud sekkumiste panusest riskijuhtimisse ning anda soovitusi valdkonna edendamiseks ÜPP strateegiakava sekkumiste kaudu.

Vahehindamises kasutati nii esmaseid kui sekundaarseid andmeid ning kirjandusallikaid. Esmased andmed koguti küsitlusuuringu „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes" raames (lisa 1) ning fookusgrupi intervjuudega. Küsitlusuuring viidi läbi *LimeSurvey* veebirakenduses 6.11. kuni 23.12.2024. Veebiküsitluse tulemuste valideerimiseks viidi läbi viis fookusgrupi intervjuud (aiandus ja püsikultuurid; lihaveise, lamba- ja kitsekasvatus; piimatootmine, teravilja-, õli- ja valgukultuuride kasvatus; sea- ja linnukasvatus) kuupäevadel: 11.04., 17.04., 21.04., 30.04. ja 07.05.2025.

Küsitlusuuringu koostamisel tugineti vahehindamise lähteülesandes esitatud uurimusküsimustele ja teaduskirjandusele. Ankeedi küsimused keskendusid põllumajandusettevõtjate riskikäitumisele, riskitajule ja riskijuhtimise meetmetele, põllumajanduskindlustusele, ühistegevusele, maakasutusele ning ÜPP toetuste rollile riskijuhtimises ning ettevõtte ja küsitlusele vastaja sotsiaalmajanduslikele tunnustele (põllumajandusmaa pindala, vanus, sugu ja haridus). Enamik küsimusi olid kinnised ja neile sai vastata 11-punktilisel Likerti skaalal.

Sekundaarandmetena allikana kasutati järgmisi andmeid ja andmebaase: PRIA toetuste taotlused, FADN[5], riigiabi ja vähese tähtsusega abi register, Statistikaamet ja Maa- ja Ruumiameti maaparanduse osakonna protokollid.

Küsitlusuuringu valimi koostamisel lähtuti Statistikaameti 2023. aasta struktuuriuuringu andmetest (PMS443: Põllumajanduslikud majapidamised). Tootmistüüpide määramisel võeti aluseks FADN tootmistüüpide liigitus[6]. Uuringusse kaasati põllumajandusettevõtted, mille majanduslik suurus oli 2023. aastal vähemalt 8000 eurot. Uuringu valimisse kuuluvate põllumajandusettevõtete andmed (loomade arv, maakasutus, toetused) ja kontaktandmed saadi PRIAst, 2023. aasta põhisissetulekutoetuste taotlustelt. Põllumajandusettevõtjad, kelle peamine tootmissuund on aiandus, püsikultuurid ja taimekasvatus ning neil ettevõtjatel oli vähem kui viis loomühikut (LÜ), said ankeedi, mis puudutas ainult taimekasvatusega seotud küsimusi. Ettevõtjad, kellel oli rohkem kui viis LÜ-d, said küsimustiku, kus olid nii taime- kui loomakasvatusega seotud küsimused.

Tabel 3. Küsitlusuuringu valim ja vastamise määr

Tootmistüüp	Üldkogum	Valimi suurus	Vastanute arv	Vastamise määr, %
Aiandus	181	178	20	11,2
Püsikultuurid	89	89	11	12,4
Taimekasvatus	2 996	2 896	333	11,5
Sea- ja linnukasvatus	49	48	7	14,6
Loomakasvatus	1 511	1 439	153	10,6
Piimatootmine	422	395	52	13,2
Segatootmine	584	568	55	9,7
Kokku	**5 832**	**5 613**	**631**	**11,2**

Allikas: autorite koostatud

[4] Eestis on 22.05.2025 seisuga kaks kindlustuspakkujat
[5] Alates 2025. aastast on FADN asemel kasutusel põllumajandusliku jätkusuutlikkuse andmevõrgu lühend FSDN- *Farm Sustainability Data Network*)
[6] Majanduslik suurus ehk põllumajandusliku majapidamise standardkogutoodangu väärtus eurodes arvutatakse standardtoodangu koefitsientide alusel ja kasutatakse andmeid põllumajandusmaa kasutuse ja põllumajandusloomade arvu kohta. Komisjoni rakendusmäärus (EL) nr 2015/220 IV lisa

Tabelis 3 on välja toodud valimi suurus ja ülevaade uuringus osalenutest tootmistüüpide lõikes. Üle 8000 eurose majandusliku suurusega põllumajanduslikke majapidamisi oli 2023. aastal põhilise sissetulekutoetuse taotlejate hulgas 5832. Kuna neist 523-l puudus meiliaadress, kujunes valimi suuruseks 5613 põllumajandusettevõtet. Valimis olevatele põllumajandusettevõtetele saadeti küsitlusankeedi link koos selgituskirjaga, kus lühidalt kirjeldati küsitlusuuringu eesmärki ja küsiti vastajate nõusolekut nende andmete kogumise, talletamise ja kasutamise kohta. Küsitlusuuringule vastamise määr oli 11,2%. Küsimustiku täitis lõpuni 631 vastajat, mida võib pidada heaks tulemuseks.

Vanusegrupis 21–30 aastat ei olnud ühtki vastajat põhiharidusega, samas kui alates 71. eluaastast oli põhiharidusega vastajaid kõige rohkem. Kesk-eriharidusega vastajaid oli enim vanusegrupis 51–60 aastat. Kõrgharidusega vastajaid oli kõige enam vanusegrupis 21–30 aastat.

Uuringus osales kokku 487 meest, 141 naist ja 3 isikut ei soovinud oma sugu avaldada. Küsitlusele vastanute kasutuses olev põllumajandusmaa kokku moodustab ligi 13% Eesti kasutatavast põllumajandusmaast. Vastanutel oli kokku 35 657,7 LÜ-d, mis moodustab 13,6% üldkogumi LÜ-st.

Kõrgeim vastamise määr oli majandusliku suuruse grupis vähemalt 500 000 eurot, madalam aga suurusgrupis 8000–49 999 eurot (tabel 4). Küsitlusele vastajate seas oli võrreldes üldkogumiga enam majanduslikult suurema suurusega ettevõtteid ja vähem majanduslikult väiksema suurusega ettevõtteid. Sellegipoolest on igas suurusgrupis järelduste tegemiseks piisavalt palju vastajaid.

Tabel 4. Valimi suurus ja ülevaade uuringus osalenutest majandusliku suuruse alusel (n=631)

Majanduslik suurusgrupp, €	Üldkogum	Valim	Vastanud	Vastamise määr, %
8000–49 999	3 221	3 036	275	9,1
50 000–99 999	918	897	117	13,0
100 000–249 999	909	897	119	13,3
250 000–499 999	390	389	56	14,4
vähemalt 500 000	394	394	64	16,2
Kokku	**5 832**	**5 613**	**631**	**11,2**

Allikas: autorite koostatud

Küsitlusuuringu tulemusi ja sekundaarandmeid on vahehindamisel võrreldud:

- Tootmistüüpide lõikes
- Majandusliku suuruse lõikes
- Rakendatavate riskijuhtimise meetmete koguskoori kvartiilide lõikes[7]
- Ühistusse kuulumise ja mitte kuulumise alusel

Hindamaks M17 „Riskijuhtimise“ tegevuste liik 17.1 „Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed“ rakendamise mahtu aastatel 2020–2024 kasutati järgmisi PRIAst saadud andmeid: toetuse taotlejate arv, toetuse suurus, kindlustustoetusega kaetud pindalad ja loomade arv, mida võrreldi kogu põllukultuuride pindala ja põllumajandusloomade arvuga.

[7] Iga vastaja puhul liideti kokku tema poolt rakendatavate riskijuhtimise meetmete arv ettevõttes

3. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA KONTEKST

3.1. Riskitegurid ja riskijuhtimine

Põllumajandusettevõtjate **riskitajust** sõltub ettevõtte tootmistegevus, investeerimis- ja juhtimisotsused. Riskitaju mõjutavad nii sotsiaalmajanduslikud kui demograafilised tegurid, riskihoiakud, ettevõttega seonduv kui ka põllumajandustootja enda teadmisted ja kogemused (Meuwissen *et al*., 2001; Ullah *et al*., 2015; Jankelova *et al*., 2017). Riskihoiakute välja selgitamiseks on erinevaid viise, alates enesehinnangu testidest kuni matemaatiliste meetoditeni (Iyer *et al*., 2020; Finger *et al*., 2022). Kirjanduses leiab viiteid sellele, et põllumajandusettevõtjad on enamasti riskikartlikud (Ullah *et al*., 2015; Iyer *et al*., 2020). Samuti on teada, et riskihoiakud on olukorrapõhised, näiteks ühes situatsioonis võivad põllumajandusettevõtjad olla riskikartlikud, aga teises jällegi riskivõtjad (Iyer *et al*., 2020).

Põllumajanduses esinevad riskitegureid võib käsitleda viie erineva riskitüübina, milleks on tootmis-, turu-, finants-, inimestega seotud ja poliitiline risk (Komarek *et al*., 2020). Põllumajanduses on riskiteguritel mitmeid põhjuseid ning samuti on mitmeid meetmeid nende juhtimiseks (Jankelova *et al*., 2017). Valitud riskijuhtimise meetmete rakendamine sõltub suurel määral riskitegurite tajumisest (Wauters *et al*., 2014), sest põllumajandustootja, kes ei taju riskitegureid, ei saa neid efektiivselt juhtida (Sulewski & Kloczoko-Gajewska, 2014).

Riskijuhtimine on nelja-etapiline protsess. Esmalt tuleb tuvastada ettevõttes relevantsed riskitegurid. Seejärel hinnata nende riskitegurite esinemise tõenäosust ja nende realiseerumisega kaasneda võivat majanduslikku kahju. Kolmandas etapis otsustatakse, kuidas konkreetseid riskitegureid käsitletakse – kas ennetatakse, leevendatakse või püütakse toime tulla. Kuna riskitegurid muutuvad ajas, hõlmab neljas etapp pidevat jälgimist ja kontrolli (Špicka *et al*., 2009; Theuvsen, 2013).

Arvestades põllumajandussektori riskantsust, tuleb põllumajandusettevõtjatel rakendada erinevaid riskijuhtimise meetmeid (Adnan *et al*., 2020). Riskijuhtimises ei peaks ainult keskenduma tootmisriskidega tegelemisele, vaid oluline on omada ajakohast infot turu ja põllumajanduspoliitika arengute kohta (Palinkas & Szekely, 2008). Kokkuvõttes puudub riskijuhtimises universaalne lahendus – iga põllumajandusettevõtja peab valima talle sobivad meetmed, et vähendada riskitegurite mõju äritegevusele, finantsolukorrale ja sissetulekule (Boháčikova *et al*., 2017).

Tabelis 5 on kirjandusallikate põhjal esitatud riskijuhtimise meetmest ülevaade ja välja toodud nende võimalik mõju tootmis-, turu-, finants-, poliitilise ja inimestega seotud riskidele. Vahehindaja lisas kirjanduses toodud riskijuhtimise meetmetele hinnangu, millised ÜPP strateegiakava sekkumised suunavad nimetatud meetmeid rakendama või mitte. Oluline on märkida, et see tabel laiendab riskijuhtimise sekkumiste käsitlust, hõlmates ka teisi asjakohaseid ÜPP sekkumisi, mis panustavad põllumajandustootjate vastupanuvõime suurendamisse, pakkudes seeläbi terviklikumat pilti strateegiakava rollist riskide maandamisel.

Tabel 5. Riskijuhtimise meetmed ja meetme võimalik mõju kirjandusallikate põhjal

Meede	Meetme mõju	Kirjandusallikas	Seos ÜPP sekkumistega
Tootmisriski juhtimise meede			
Keskkonda sobituvad kultuurid ja sordid	Uute ja sobivamate kultuuride/sortide kasutamine ja pärandkultuuride tagasitoomine avaldab positiivset mõju elurikkusele, suurendades geneetilist liikide mitmekesisust, mis omakorda muudab kasutatavad kultuurid/sordid vastupidavamaks äärmuslikele ilmastikuoludele ja kliimamuutustele. Kasutamine aitab kaasa mulla süsinikusisalduse suurendamisele.	Euroopa Keskkonna..., 2019; Peltonen-Sainio *et al*., 2020	KSM; ÖK1–KSM ÖK2-MAHE ÖK3–ÖKO ÖK4–ÖST ÖK5 - MESI KK5–Väärtusliku püsirohumaa säilitamise toetus KK6–Pärandniidu hooldamise toetus KK7–Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus

Meede	Meetme mõju	Kirjandusallikas	Seos ÜPP sekkumistega
Vahekultuuride kasvatamine	Eelviljade poolt tarbimata jäänud N parem ära kasutamine, mis soosib N-väetiste väiksemat kasutamist ja vähendab nitraatide leostumist. Lisaks pakub vahekultuuride kasvatamine elupaiku erinevatele liikidele, soodustades elurikkust.	Euroopa Keskkonna…., 2019; Sulewski *et al*., 2020; Peltonen-Sainio *et al*., 2020; Wheeler & Lobley, 2021	ÖK1–KSM
Sertifitseeritud seemne kasutamine	Taimehaiguste leviku kontrollimiseks ja umbrohtumuse vähendamiseks.	Peltonen-Sainio *et al*., 2020	KSM; KK7–Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus
Põllukultuuride mitmekesistamine ja külvikord	Suureneb kultuuride vastupidavus (nt. haigustele), tagades parema toitainete ringluse ja elurikkuse. Paraneb mulla seisund. Kasutatakse erinevaid N siduvaid liblikõielisi taimi.	Euroopa Keskkonna…., 2019; Wheeler & Lobley, 2021; Peltonen-Sainio *et al*., 2020;	KSM; ÖK1–KSM; ÖK2–MAHE
Minimeeritud harimine	Aitab tagada paremat mulla niiskusrežiimi ja suurendab mulle ülemistes kihtides C ladestumist. Rakendamisel tuleb arvestada mulla tüüpi, kuna osad mullad (nt. raske savimuld) ei talu minimeeritud harimist. Võib suurendada vajadus pestitsiidide järele.	Euroopa Keskkonna…., 2019; Wheeler & Lobley, 2021	KSM; ÖK1–KSM 2.5–Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine KK1–Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud 3.1.1–Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse 3.1.2–Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse(FI)
Täppisviljelus	Sisendite (väetiste, pestitsiidide) täpsem kasutamine, väheneb veekasutus ja aitab säilitada mulla struktuuri. Vajalikud on investeeringud uutesse seadmetesse ja masinatesse ja teadmisi tehnoloogia kasutamiseks.	Euroopa Keskkonna…., 2019	KSM; ÖK1–KSM KK1–Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud 2.5–Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine 3.1.1–Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse 3.1.2–Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse(FI)
Niisutussüsteemide rajamine ja veerežiimi kahepoolne reguleerimine	Vihmavee kogumine ja vee taaskasutamine vähendab taimedel veepuudust. See võib suureneda mulla orgaanilise süsiniku (C) varu ja saagikust ning soodustada bioloogilist mitmekesisust.	Shadbolt & Olubode-Awosola, 2016; Euroopa Keskkonna…., 2019; Peltonen-Sainio *et al*., 2020	1.9.1–Investeeringud põllumajandusega seotud taristu (kuivendus- ja veerežiimi kahepoolsed reguleerimissüsteemid) kaasajastamisse erasektori poolt KK1–Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud
Toodangu ja sissetulekute mitmekesistamine	Segatootmine võib suurendada maa tootlikkust ja väetiste, vee ja muude ressursside kasutamise efektiivsust. Mitmekesisem tootmine vähendab mulla erosiooni. Nõuab erinevaid oskusi, teadmisi, masinaid ja seadmeid, mis aga suurendab tegevuskulusid.	Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014; Euroopa Keskkonna…., 2019; Wheeler & Lobley, 2021; Sulewski *et al*., 2020; Jankelova *et al.*, 2017	Teadmiste ja teabe levitamine: 0.1 ja 0.2.; Bioressursside väärindamise investeeringutoetus KK1–Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud
Sööda eelarvestamine/varumine	Tagab loomade tervise, heaolu ja tootlikkuse.	Shadbolt & Olubode-Awosola, 2016; Wheeler & Lobley, 2021	ÖK1–KSM; 9.4–Strateegiakava 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus
Kasvuregulaatorite kasutamine	Aitab vältida põllukultuuride lamandumist.	Wheeler & Lobley, 2021	Kuigi otseseid sekkumisi kasvuregulaatorite kasutamiseks pole, võib PST

Meede	Meetme mõju	Kirjandusallikas	Seos ÜPP sekkumistega
			läbi stabiilse rahavoo kaasa aidata optimaalsele sisendite kasutamisele, sh kasvuregulaatorite kasutamisel.
Tururiski juhtimise meede			
Otsemüük	Lühem tarneahel vähendab keskkonnamõju ja tugevdab kohalikku majandust	Wheeler & Lobley, 2021	3.4–Lühikesed tarneahelad ja kohalike turgude arendamine
Toodangu turustamine lepingute alusel või ühistu kaudu	Toodangu individuaalne müümine võib olla riskantne viis, sest põllumajandustootja läbirääkimispositsioon võib olla nõrk.	Palinkas & Szekely, 2008	3.1.1–Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse 3.2–Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine 3.3–Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine Finantsinstrumendid
Finantsriski juhtimise meede			
Ettevõtteväline palgatöö	Vähendab finantsprobleeme, kui majanduses on keerulised ajad põllumajanduse jaoks.	Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014	Asjakohaseid sekkumisi pole
Likviidsete varade reservid	Säästud aitavad üle elada keerulisi perioode, kui majanduslikud tulemused pole kiita.	Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014; Adnan *et al*.,2020	Asjakohaseid sekkumisi pole
Laenamine	Laenu mitte võtmine võib olla finantsiliselt turvaline, kuid võib pidurdada ettevõtte arengut. Võla olemasolu võib piirata tootja otsustusvõimet ja vähendada rahalisi ressursse põllumajandustegevuseks.	Palinkas & Szekely, 2008; Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014	Finantsinstrumendid. Laenamine sõltub oluliselt tootja ligipääsust kapitalile, mis on kriitilise tähtsusega investeerimisvõime ja riskide maandamise seisukohast. SK finantsinstrumendid (nt laenud ja garantiid) on otseselt suunatud kapitalile ligipääsu parandamisele. Lisaks toetavad seda ka suurema eelarvega sekkumised (nagu PST, ökokavad ja KSM), mis tagavad ettevõtjatele stabiilsema rahavoo. Lisaks aitavad põllumajanduspoliitika ja turgude üldine prognoositavus ja stabiilsus kaasa kapitalile ligipääsu paranemisele.
Inimestega seotud riski juhtimise meede			
Teadmiste ja oskuste täiendamine	Koolitustel osalemine on oluline viis väärtusliku ja ajakohaste teabe saamiseks, mida tootmistegevuses rakendada. Samuti on teada, et kvalifitseeritud ja oskustega tööjõud aitab kaasa ettevõtte suuremale tootlikkusele. Mida tootlikum on ettevõte, tõenäoliselt seda vastupidavam on.	Palinkas & Szekely, 2008; Žičkienė, 2020	Teadmiste ja teabe levitamine: 0.1; 0.2

Allikas: autorite koostatud

3.2. Põllumajandusettevõtjate riskitaju ja riskijuhtimise meetmed eri riikides

Põllumajanduse riskijuhtimise alases kirjanduses ilmneb selgelt, et põllumajandustootjate riskitaju on mitmetahuline ja varieerub sõltuvalt piirkondlikest oludest, tootmistüüpidest jm aspektidest. Erinevates riikides tehtud uuringud näitavad, et riskitegurite tähtsus ja rakendatavad riskijuhtimise meetmed on mitmekesised.

Poolas tehtud uuringus käsitleti põllumajandustootjate järgnevate riskitegurite tajumist: põud, rahe, intensiivne vihmasadu, talvitumine, kevadine öökülm ja tormituul. Leiti, et riskitegurite tajumine varieerub tootmistüüpide keskmistes hinnangutes üsna vähe. Loomakasvatuses peeti tormituult oluliseks riskiteguriks, kuna see kahjustab farmihooneid (Sulewski & Kloczoko-Gajewska, 2014).

Sarnaseid tootmisriski tegureid käsitleti ka 2008. aastal **Poolas, Ungaris, Hispaanias, Saksamaal ja Hollandis** läbiviidud uuringus, kus põllumajandusettevõtjad tajusid suurima mõjuga riskiteguritena ilmastikutingimusi ja loodusõnnetusi. Riikide vahel esines mõningaid erinevusi – näiteks Ungaris ja Poolas olid keskmised hinnangud nendele riskiteguritele kõrgemad. Järgnesid hindade volatiilsus ning loomakasvatajate jaoks olulised riskitegurid nagu loomade haigused ja epideemiad. Uuringus toodi välja ka rakendatavad riskijuhtimise meetmed: Saksamaal ja Hispaanias on laialdaselt levinud külvipindade kindlustamine (60–70% tootjatest). Saksamaa ettevõtjad olid aktiivsed ka mittepõllumajanduslike investeeringute tegemisel ja töötasid sagedamini väljaspool põllumajandusettevõtet. Vara kindlustamist peeti oluliseks Poolas, Saksamaal ja Hollandis. Rahaliste reservide kogumist peeti oluliseks Ungaris, Poolas ja Saksamaal. Poola põllumajandustootjad on avatud ka uutele lahendustele, näiteks saagi- ja kariloomade kindlustamisele (Palinkas & Szekely, 2008).

Poolas tehtud hilisemas uuringus kinnitati samuti, et põllumajandustootjad peavad olulisemateks riskiteguriteks põuda, loomade ja taimede haigusi ning kahjureid. Oluliste riskijuhtimise meetmetena toodi välja kvalifikatsiooni täiendamine, saagi kindlustamine, müügilepingute sõlmimine ja koostöö teiste põllumeestega (Sulewski *et al*., 2020).

Norras rõhutasid piimatootjad poliitilist riski, eelkõige valitsuse toetustingimustes toimuvad muudatusi. Riskijuhtimise meetmetest on olulisemad likviidsuse säilitamine, loomade haigestumise ennetamine, ettevõtte ja isikute kindlustamine ning tootmine võimalikult madalate kuludega (Flaten *et al*., 2005).

Slovakkia põllumajandusettevõtjate hinnangul olid olulisemad riskitegurid toodangu ja sisendihindade muutumine, millele järgnesid ilmastiku- ja looduslikud tegurid ning turustamise ja müügiraskused. Riskijuhtimise meetmetena kasutatakse enim vara kindlustamist (sh hooned, masinad ja tehnika), sagedasti ka turustamislepinguid ja tootmise mitmekesistamist. Kõige vähem kasutatakse optsioonide ja futuuridega kauplemist ning rahaliste reservide loomist ootamatute kulude katteks (Boháčikova *et al.,* 2017).

Doung *et al*. (2019) kirjanduse ülevaateuuringus, mis käsitles uuringuid Aasiast (29%), Ameerikast (25%), Euroopast (22%), Aafrikast (19,5%) ja Okeaaniast (4,5%), selgus, et üle poole põllumajandusettevõtjatest peavad ilma- ja kliimamuutusi peamiseks riskiteguriks, millele järgnesid bioturvalisuse ohud, turu- ja inimestega seotud riskid. Tehnoloogiaga seotud probleeme toodi riskitegurina harvemini. Tootmistüüpide lõikes toodi loomakasvatuses peamiste riskiteguritena esile bioturvalisuse ohud, ilmastikuolud ja inimfaktor. Segatootmises domineerisid riskiteguritena ilm, bioturvalisus ja tururisk. Üle veerandi vastajatest pidas tõhusaimaks riskijuhtimise meetmeks taime- ja loomakasvatuse mitmekesistamist, järgnesid kahjurite ja haiguste ennetamine ja seire, samuti ettevõtteväline töö. Harvem mainiti koostööd teiste põllumajandustootjatega, koolitusi ja väljaõpet.

Soome põllumajandusettevõtjate hinnangul tuleb tulevikus arvestada intensiivsete vihmasadude, taimehaiguste ja kahjuritega kui oluliste riskiteguritega. Riskijuhtimise meetmetest hinnati võtmetähtsusega mulla seisundi parendamist ning drenaaži ja kuivendussüsteemide hooldamist. Oluliste meetmetena toodi veel välja orgaanilise aine suurendamist mullas, külvikorra mitmekesistamist ning uute põllukultuuride ja sortide kasvatamist (Peltonen-Sainio *et al.,* 2020).

Põhja-Itaalia õunakasvatajate jaoks kujutavad kaks peamist tootmisriski tegurit, rahe ja kevadine öökülm, olulist ohtu nii saagi kvaliteedile kui kogusele, mõjutades otseselt tootjate sissetulekut. Uuringus täheldati, et need põllumajandustootjad, kes kuuluvad ühistusse ja puutuvad sagedamini kokku juhtimis- ja turustamisprobleemidega, hindasid neid ilmastikuolusid üldiselt madalamaks riskiteguriteks. See võib viidata suuremale teadlikkusele ja kogemustele riskitegurite mõistmisel ja nende juhtimisel (Menapace *et al*., 2013).

Wheeler & Lobley (2021) **Suurbritannia** põllumajandusettevõtjate seas läbiviidud uuringus käsitleti äärmuslike ilmastikuolude mõju põllumajandustootmisele. Uuringu tulemused, mis on esitatud tabelis 6, toovad esile erinevate ilmastikuolude (tootmisriski tegurite) negatiivse mõju taime- ja loomakasvatusele. Taimekasvatajate jaoks osutusid kõige kahjulikumaks tugevad sajud ja üleujutused. Pikaajaline põud nii taime- kui loomakasvatuses mõjutas negatiivselt nii põllukultuuride saagi kvaliteeti kui ka suurust. Äärmuslikud külmad suurendasid saagikahjusid ning viivitusi põllutööde alustamises. Loomakasvatuses olid peamisteks kahjutekitajateks samuti tugevad sajud, üleujutused ja äärmuslikud külmad.

Tabel 6. Äärmuslike ilmastikuolude negatiivsed mõjud põllumajandustootmisele Suurbritannia näitel (Wheeler & Lobley, 2021)

Ilmastikuolud	Taimekasvatus	Loomakasvatus
Tugev sadu/üleujutus	• Teraviljahaigused • Põllukultuuride lamandumine • Üleujutused põllul • Saagikadu • Hilinemised põllutöödes (nt. külv) • Mulla erosioon • Suurenenud nälkjate arvukus	• Pikenenud kariloomade laudas pidamise aeg • Vähenenud loomade karjatamine rohumaal • Vähenenud rohumaa saak • Hilinenud saagikoristus • Rohumaade saastumine reostunud sademetega

Pikaajaline põud	• Saagikadu (eriti nisu puhul)
	• Kehva kvaliteediga saak
		• Vähenenud rohumaade saak ja sööda puudus:
		  • täiendav kulu sööda ostmiseks
		  • madal lehmade fertiilsus
		  • enneaegne väljapraakimine
		  • piimatoodangu vähenemine
		  • vähenenud kariloomade elusmass
		• Suur nõudlus veeressurssidele

Äärmuslik külm	• Saagikahju • Hilinemised põlluharimistöödes	• Vähenenud piimatoodang • Pikenenud kariloomade laudas pidamise aeg • Piimafarmides torude külmumine • Vähenenud rohumaa saak
Äärmuslik soojus	• Taimede kehv algareng • Saagikadu • Kahjurid ja taimehaigused	• Lehmade kuumastress (vähenenud fertiilsus) • Rohumaade saagi vähenemine • Udarahaigused • Kodulindude suremus • Personaliga seotud ebamugavused
Tormine/tuuline ilm	• Saagikahju • Hoonete kahjustused • Hilinenud põllutööd (nt. pritsimine)	• Hoonete kahjustused • Elektrikatkestused

Kokkuvõttes ilmneb uuringutest, et põllumajandustootjate riskitaju ja eelistatud riskijuhtimise meetmed varieeruvad ja sõltuvad suuresti piirkondlikest eripäradest, tootmissuundadest ja ettevõtjate kogemustest. Kõige sagedamini nimetatakse riskiteguritena ilmastikuolusid, (eriti põuda, tugevaid sademeid), samuti bioturvalisuse ohte ja tururiske. Riskijuhtimise meetmetest hinnatakse oluliseks tootmise mitmekesistamist, kindlustamist, müügilepinguite sõlmimist ning haiguste ja kahjurite ennetamist. Nende uuringute tulemusi arvestati ka küsitlusankeedi koostamisel, et tagada küsimuste asjakohasus ning võimaldada rahvusvahelist võrdlust.

3.3. Põllumajandustootmise kontekst Eestis

Eesti põllumajandussektori kogutoodangu väärtus (jooksevhindades) on alates 2014. aastast 2024. aastaks suurenenud 900,2 miljonilt eurolt esialgseil andmeil 1,29 miljardile eurole. Perioodi 2014–2024 jooksul on põllumajanduse majandusharu jõudnud positiivse ettevõtjatuluni viimati 2014. aastal, pärast mida on jäänud sektori ettevõtjatulu ilma toetusteta (va investeeringutele) negatiivseks (joonis 1). Põllumajandustoetused lisavad kogutoodangu väärtusele 14–20% toimides sissetulekute stabilisaatoritena. Üheteist aasta keskmine kogutoodangu väärtus jooksevhindades on 1062 miljonit eurot, millega võrreldes on sektori kogutoodangu väärtus kõikunud perioodi jooksul -29% kuni +53%. Reaalhindades (2015=100) on varieeruvus olnud -23% kuni +48%. Sissetulekuid mõjutavate riskide juhtimine volatiilsetes turutingimustes on endiselt oluline.

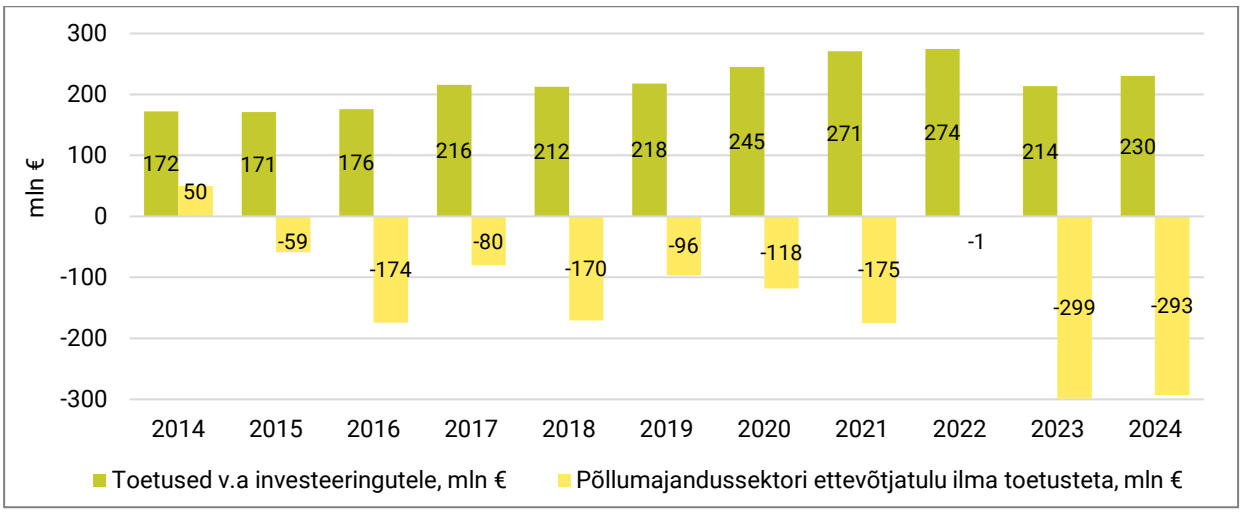

Joonis 1. Põllumajandussektori ettevõtjatulu ilma toetusteta ning toetused (va investeeringutele) 2014–2024

Allikas: Statistikaamet, PM54

Perioodi 2014-2023 FADN tootmistüüpide lõikes netolisandväärtuse (NLV) hektari väärtuse alusel võrreldes (aastane erinevus perioodi keskmisest) on enam volatiilsust karjatatavate loomade tootmistüübis – kuni 10 kordne varieeruvus, sea- ja linnukasvatuses (varieeruvus -87% kuni +153%), taimekasvatuses (varieeruvus -57% kuni +136%). Ilma toetusteta on kujunenud hektari kohta loodav netolisandväärtus negatiivseks taimekasvatuses (2014, 2016, 2018 ja 2023), püsikultuuride tootmistüübis (2014–2016, 2020 ja 2023), karjatatavate loomade tootmistüübis (2014–2020) ja tootmistüüpide keskmisena (2017. aastal) (tabel 7).

ÜPP I ja II samba toetuste (va investeeringutele) osakaal müügitulu ja toetuste summas ulatub olenevalt tootmistüübist 1–37%. Märgata on toetuste osakaalu alanevat suunda.

Tabel 7. I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha ning NLV ilma I samba otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha tootmistüüpide lõikes, 2014–2023

Tootmis-tüüp	Näitaja	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A-Taime-kasvatus	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	159	152	156	167	178	187	208	234	238	186
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	-9	31	-37	59	-17	97	101	117	244	-97
	Kokku	151	184	119	226	160	284	309	351	482	89
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,74	0,90	0,58	1,10	0,78	1,39	1,51	1,71	2,36	0,43
D-Püsikul-tuurid	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	317	430	500	377	403	398	422	462	469	571
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	-14	-19	-230	2	204	623	-186	246	135	-58
	Kokku	303	411	270	380	607	1 020	236	708	604	513
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,66	0,89	0,58	0,82	1,31	2,21	0,51	1,53	1,31	1,11
E-Piima-tootmine	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	163	166	168	201	210	218	244	260	269	221
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	198	136	60	407	212	296	280	303	746	457
	Kokku	361	302	227	608	422	514	525	563	1 015	679
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,69	0,58	0,44	1,17	0,81	0,99	1,01	1,08	1,96	1,31
F-Karjattavad loomad, v.a piimatoot-mine	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	181	192	181	194	201	218	250	255	263	247
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	-75	-82	-107	-35	-68	-116	-116	-104	-81	-145
	Kokku	106	110	75	159	133	102	134	152	183	102
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,87	0,91	0,61	1,31	1,09	0,84	1,11	1,25	1,50	0,84

Tootmis-tüüp	Näitaja	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
H-Sega-tootmine	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	183	177	171	192	214	223	248	269	281	232
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	16	70	14	150	32	82	50	138	348	30
	Kokku	198	247	185	342	246	305	298	407	629	262
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,71	0,88	0,66	1,22	0,88	1,09	1,06	1,45	2,25	0,94
B-Aiandus	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	105	213	248	188	141	151	171	205	263	263
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	1 267	985	1 480	1 557	2 528	5 892	5 660	5 606	5 636	5 645
	Kokku	1 372	1 198	1 728	1 745	2 669	6 043	5 830	5 812	5 900	5 908
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,32	0,28	0,41	0,41	0,63	1,43	1,38	1,37	1,39	1,39
G-Sea- ja linnukasvatus	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	347	188	304	403	1 687	1 151	909	617	712	905
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	504	267	1 336	2 513	4 746	7 775	5 467	930	3 439	7 539
	Kokku	851	456	1 640	2 916	6 433	8 926	6 376	1 547	4 151	8 444
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,24	0,13	0,46	0,83	1,82	2,53	1,80	0,44	1,17	2,39
Kõik tootmis-tüübid	I samba otsetoetused ja MAK keskkonnatoetused €/ha	169	167	166	183	195	204	228	248	254	207
	NLV ilma otsetoetuste ja MAK keskkonnatoetusteta €/ha	46	49	-15	141	39	120	112	136	329	34
	Kokku	214	216	151	324	234	325	340	384	584	241
	volatiilsus vs mediaanväärtus	0,76	0,76	0,53	1,15	0,83	1,15	1,20	1,36	2,07	0,85

Allikas: FADN

Aleksandrova *et al*. (2024) uurisid Eesti põllumajanduse kogutulu varieeruvust aastatel 2006–2019. Nad leidsid, et kõrgem toetuste tase põllumajandusliku majapidamise brutosissetulekus on seotud kogutulu suurema varieeruvusega. Seda tulemust tõlgendatakse kahel viisil, esimesel juhul viidatakse sellele, et põllumajandustoetused võivad viia põllumajandustootjaid riskialtima käitumiseni. Teisest küljest võivad need tulemused viidata ka sellele, et Eestis olid aastatel 2006–2019 põllumajandustoetused korrelatsioonis turutuluga. Ajavahemikul 2006–2019 oli põllumajandussektori toodangu ja põllumajandustoetuste vaheline korrelatsioon 0,84. 2009. aastal ja aastatel 2014–2016 olid toetused väiksemad kui eelmistel aastatel. Kui toetuste osakaal põllumajandusliku kogutulus on suur, toob toetuste igasugune vähenemine või suurenemine kaasa suurema muutuse põllumajandusliku kogutulu osas võrreldes stsenaariumiga, kus toetuste osakaal on väiksem.

Nagu näitas ka Aleksandrova *et al*. (2022) varasem uuring, tuleneb suurem osa ettevõtte finantsväljundite varieeruvusest tulude varieeruvusest. Tulude varieeruvus oli suurim 4. suuruskvartiilis ja väikseim 1. suuruskvartiilis. Taimekasvatusettevõtetes varieerusid tulud rohkem kui loomakasvatusele spetsialiseerunud ja segatootmisega ettevõtetes. Aastatel 2009, 2014 ja 2016, mis olid kriiside tõttu põllumajandussektori jaoks rasked aastad, vähenesid nii vahetarbimine kui ka kogutoodang. Tulude ja toetuste vaheline kovariatsioon oli väike, kuid positiivne. Seetõttu ei avaldanud toetused finantsväljundite varieerumisele antitsüklilist mõju. Sellegipoolest oli toetuste varieerumine madalam kui finantsväljundite varieerumine, mistõttu neil oli stabiliseeriv mõju.

4. ANALÜÜSITULEMUSED

4.1. Sekkumiste tulemuslikkus, edukus ja asjakohasus (planeerimine ja rakendamine)

Perioodil 2014-2022 planeeriti ÜPP I ja II samba meetmed eraldi. I samba (Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist rahastatavad toetused) otsetoetuste kohta koostati teatised Europa Komisjonile, milles kajastati eelarve maht, sihtgrupi suurus (toetusõiguslikud ühikud) ja põhjendati toetusmeetme majanduslikku vajadust. I samba eelarvevahendid jaotati toetuse taotlejate vahel vastavalt kindlakstehtud toetusõiguslike ühikute arvule. Seetõttu on I samba otsetoetuste perioodi 2014-2022 eelarve kasutus edukas, planeeritud toetussummad jõudsid täies mahus planeeritud sihtrühmani. II samba (Euroopa Maaelu Arengufondist rahastatavad meetmed) planeeriti Maaelu Arengu 2014-2020 erinevate prioriteetide raames (M10 ja M11). Ka nende toetusmeetmete eelarvekasutus oli edukas, vastavalt 90% ja 94% eelarvelistest vahenditest määrati toetuse taotlejatele (tabel 8).

Strateegiakava uue rakendusmudeli puhul programmeeriti nii I kui II samba sekkumised ühte dokumenti ning seati konkreetsed aastased sihttasemed, kavandatavad ühikumäärad ning ühikumäärade võimalikud miinimum- ning maksimummäärad, millest vastavalt vähem ega rohkem ei tohi toetusi maksta. Selline nõue eeldab oluliselt täpsemat planeerimist, et eelarvevahendid ei jääks kasutamata. Vahehindamise hetkeks on võimalik võrrelda strateegiakava sekkumiste 2023. ja 2024. aastaks planeeritud ja tegelikke näitajaid (eelarve, taotlejad, ühikud, millele toetus määrati). Samuti on võimalik võrrelda perioodi 2014-2022 meetmete jätkumist strateegiakavas kirjeldatud tingimustel. Näiteks ÜPT asendus PST ja ÜJT-ga. MAK 2014-2020 sekkumised KSM (M10) ja MAHE (M11) küll jätkusid, kuid asendati ÖK1-KSM ja ÖK2-MAHE-ga ÜPP I samba eelarvest ning ROH toetus lõpetati, mis sarnasel kujul leiab oma rakendamist ÖK3-ÖKO sekkumise näol. Tootmisega seotud toetused ATK, PKV, PTK, UTK jätkuvad ka strateegiakavas, kuid täpsustatud on toetusõiguslikkuse tingimusi. Tootmisega seotud toetustena lisandusid SKT ja TVK. Kõikide tootmisega seotud otsetoetuste puhul kehtib strateegiakavas põhimõte, et toetust makstakse kõikide taotlejate esimeste hektarite või loomade kohta, et mitte piirata ettevõtete loomulikku laienemist. Lisaks jätkub ka NPT, mille põhimõtted jätkuvad sarnaselt eelmisele perioodile, kuid suurenes toetusõiguslike ühikute arv taotleja kohta. NPT toetuse edukus on fookuses põlvkondade vahetuse vahehindamisel. ÜPP uue rakendusmudeliga ja võrreldes eelneva programmperioodiga toimunud muutustega on tõenäoliselt kaasnenud poliitilise riski suurem tajumine, mida ilmestavad peatükis 4.2 kirjeldatud riskimaatriksid.

Tabel 8. Toetusmeetmete ja sekkumiste eelarved, määratud summad ning eelarve kasutamise osakaal

Toetusmeede/ sekkumine		Eelarve (€)	Määratud summa (€)	Eelarve kasutamise osakaal, %
ÜPT (2014–2022)		885 747 466	876 861 498	99%
ROH (2014–2022)		355 262 400	351 316 775	99%
Tootmisega seotud toetused (2014–2022)		44 836 230	43 660 298	97%
KSM (M10) 2014–2022		200 565 000	180 460 821	90%
MAHE (M11) 2014–2022		144 003 500	134 930 418	94%
PST	2023	105 443 719	104 845 293	99%
	2024	105 156 725	104 777 735	100%
ÜJT	2023	9 821 828	9 721 773	99%
	2024	9 964 865	9 911 597	99%
ÖK1	2023	28 295 560	27 394 611	97%
	2024	28 351 805	28 019 126	99%
ÖK2	2023	16 900 000	19 378 184	115%
	2024	19 615 156	19 120 060	97%
Tootmisega seotud toetused	2023	25 535 460	25 234 570	99%
	2024	25 700 590	25 182 132	99%

Allikas: PRIA

Teadmussiirde ja teavituse toetuse (M1; 0.1) edukust perioodil 2014–2024 ei hinnatud, sest koolitustel osalenute nimekirjad ei ole kättesaadavad töödeldavas formaadis. Maaelu arengukavas (2014–2020) seati teadmussiirde ja teavituse meetmele eelarveliste vahendite sihttasemeks 14 204 000 eurot.

Maaelu arengukavas (2014–2022) seati nõuandetoetuse (M2; 0.2) eelarveliste vahendite sihttasemeks 7 986 000 eurot. Aastatel 2015–2022 maksti nõuandetoetust välja kokku 6 753 483 euro ulatuses (lisa 2) ehk 84,5%. Väljamakstud kogusumma on nimetatud perioodil järk-järgult kasvanud. Joonisel 2 on esitatud nõuandeliikide osakaal väljamakstud summa alusel perioodil 2015–2024 kokku. Suuremad ja stabiilsed väljamaksed on tehtud taime- ja loomakasvatuse alasele nõustamisele, mis viitab nende teenuste olulisusele tootmisriski juhtimisel. Mitmete nõuandeliikide, nagu äriplaani koostamine, keskkonnakaitse, maaparandus ja mentorlus, väljamakstud summad on jäänud suhteliselt väikeseks (kokku ligi 1,4% kogu perioodi väljamaksetest). Kuna märkimisväärne osa toetustest on suunatud toetuste taotlemise ja nõuetele vastavuse nõustamisele (47,3%), võib järeldada, et toetused on aidanud poliitilise riski juhtimisel. Looma- ja taimekasvatuse nõustamise püsivad väljamaksed viitavad järjepidevale panusele tootmisriski juhtimisse (39,2%). Töötervishoiu ja tööohutuse alane nõustamine on seotud inimestega seotud riskide juhtimisega, kuid selle valdkonna madalad väljamaksed (2,3%) viitavad tagasihoidlikule panusele. Nõuandeliigid nagu äriplaani koostamine ja ettevõtte majandamine võiksid toetada finantsriski juhtimist, kuid seni on nende rahastamine olnud marginaalne (0,4%).

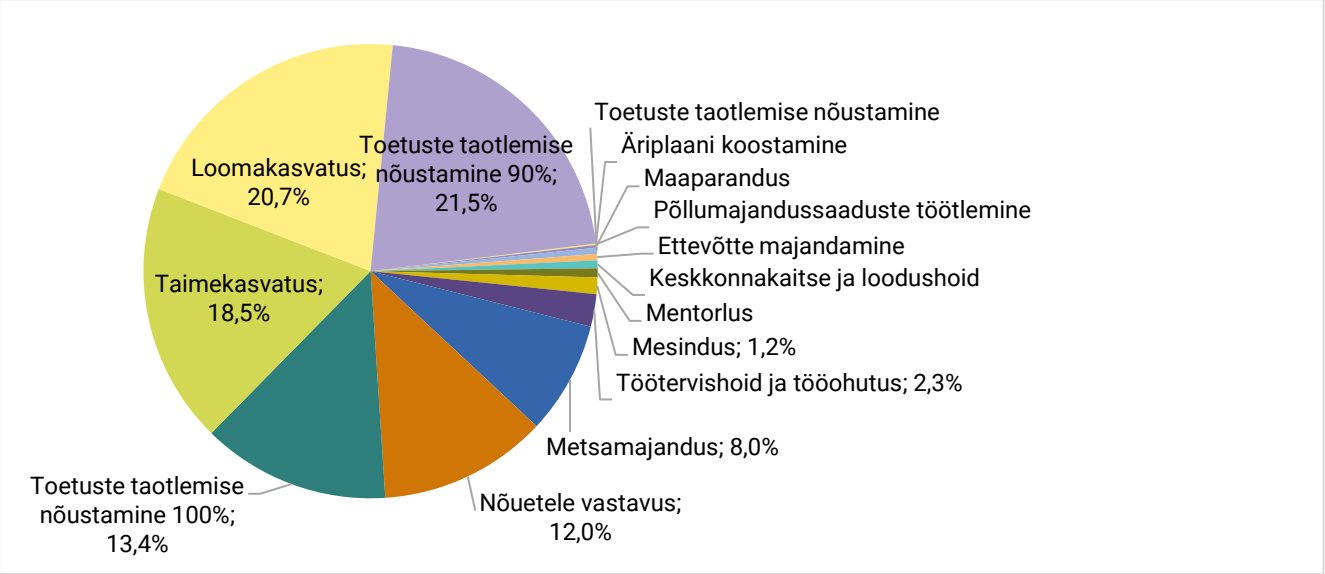

Joonis 2. Nõuandetoetuse (M2/0.2) väljamakstud summade osakaal (%) nõuandeliikide lõikes aastatel 2015–2024 kokku

Allikas: PRIA

Maaelu arengukavas seati MAK M17 Riskijuhtimine tegevuse liik 17.1 Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed (M17) sihttasemeks 2025. aastaks selliste põllumajandusettevõtete arvuks, kes osalevad riskijuhtimiskavades 2100 (osakaaluna 10,7% kokku 19 610-st põllumajanduslikust majapidamisest). Perioodi 2019–2022 eelarveks planeeriti kokku 335 818 eurot, millest 85% Euroopa Põllumajanduse Arengu Fondi (EAFRD) vahenditest[8].

MAK M17 ei ole olnud edukas. Perioodil 2019–2024 määrati M17 toetust kokku 284 184 eurot (tabel 9) 2019. aastal M17 taotlejaid ei olnud. Perioodil 2020–2024 on taotlejate arv aastas olnud vahemikus 1–9, planeeritud eelarve kasutamise osakaal 2,5-43,7%. Esialgselt planeeritud 1 miljonit eurot aastas vähendati 2023. aastaks 200 000 eurole. Detailsed andmed taotlusvoorude lõikes on toodud tabelis 9. Kindlustatava eseme liik on kuuel juhul alla 1-aasta vanused veised (kokku 28 448 looma), seitsmel juhul teravilja, õli- ja kiukultuur (kokku 11 231 ha), ühel juhul teraviljakultuur (674 ha) ja viiel juhul õli- ja kiukultuur (kokku 3592 ha) kogu vaatlusaluse perioodi jooksul.

[8] mak-2014-14-0.pdf, p 11.1.3.2.

Tuginedes küsitlusuuringule, siis võib öelda, et Eesti põllumajandusettevõtjate teadlikkus kindlustamisvõimalustest on mõõdukas, kuid valmisolek kindlustoodete kasutamiseks on madal (tabel 13-14). Pigem nähakse tõhusama riskijuhtimismeetmena otsetoetusi ja ökokavasid, mis aitavad juhtida finantsriske ja tagavad stabiilse sissetuleku ilma kinnitatud saagi või loomade kahju taseme tõestamiseta ning lisakuluta kindlustusmaksetele. Ka riigi pakutavad toimetulekumeetmed, mida on rakendatud riigiabi ja ühise turukorralduse kaudu nii *Covid-19* puhangu, turu volatiilsuse ja tarneahela tõrgete puhul perioodil 2014–2024 seitsmel korral, kogusummas ~93 mln euro ulatuses vähendavad põllumajandustootjaid ise riskide juhtimisega (sh kindlustamisega) tegelema. M17.1 taotlejad moodustavad kõikidest põllumajanduslikest majapidamistest ~0,06%, kaetusega põllumaast ~0,2% ja veistest ~3%. Strateegiakavasse planeeritud sekkumine 1.10 Põllumajanduskindlustustoetus ei ole vahehindamise aruande koostamise ajaks veel rakendunud, 2025. aastal kehtib endiselt maaeluministri 30.04.2019 määrus nr 44[9]. 2025. aasta taotlusvooru eelarve on 600 000 eurot.

Strateegiakavas on kindlustustoetuse saajate arvuna planeeritud kaheksa (väljundindikaator O.9) ja aastaseks eelarveks 200 000 eurot. Seatud ambitsioon on madal. 2023. aasta põllumajanduse struktuuriuuringu andmetel oli Eestis 10 712 põllumajanduslikku majapidamist, kellest 7 ja 9 on taotlenud vastavalt aastatel 2023 ja 2024 kindlustustoetust.

Äriregistri andmetel on M17 taotlejatest üks piimakarjakasvataja taotlenud kindlustustoetust neljal aastal (2021–2024), üks piimakarjakasvataja taotlenud kolmel aastal (2022–2024), kaks (üks piimakarjakasvataja 2021–2022 ja üks teraviljakasvataja 2023–2024) taotlenud kahel aastal, ülejäänud taotlejad on piirdunud ühe taotlemisaastaga (tabel 9). Kokku on perioodi 2020–2024 toetussummast makstud 69% piimakarjakasvatajatele ja 23% teraviljakasvatajatele.

Tabel 9. M17 Riskijuhtimine tegevuse liik 17.1 Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed kasutanud ettevõtete arv tegevusvaldkondade, kindlustatava eseme liigi ning aastase toetussumma lõikes, 2020–2024

EMTAK	Tegevusala	2020	2021	2022	2023	2024
01111	Teravilja- ja kaunviljakasvatus	1		1	1	3
01411	Piimakarjakasvatus	1	3	3	3	3
01421	Muu veislaste kasvatus	1				
01501	Segapõllumajandus			1		
	Muu	2			3	3
	Kokku taotlejaid	**5**	**3**	**4**	**7**	**9**
	Kokku taotlusvooru kehtiv määratud summa, €	**25 275**	**39 911**	**24 097**	**87 386**	**107 515**
	Taotlusvoore	2	2	2	1	1
	Aastane eelarve, €	**1 000 000**	**800 000**	**1 000 000**	**200 000**	**600 000**
	Eelarve kasutamise osakaal,%	2,5	5,0	6,2	43,7	17,9

Allikas: Äriregister, PRIA

Regionaalministri 18.12.2023 määruse nr 100 „Perioodi 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus“[10] taotlusvoor oli avatud 14.02–13.03.2024. Esimeses taotlusvoorus oli taotlejaid üks, makstud summa 1 677 072 eurot. Planeeritud eelarve oli 2 509 200 eurot, millest jäi kasutamata 33%. 2025. aasta taotlusvoor oli avatud 15.05-16.06.2025. Perioodi 2023–2028 planeeritud eelarve on 9,99 mln eurot. Hõlmatud on kokku 121 800 veiste loomühikut (LÜ). 2024. aastal maksti toetatust veiste infektsioosne rinotrahheiidi (IRT) ennetamiseks 3324 alla kuu kuu vanuse (0,4 LÜ) veise kohta ja 22 048 vähemalt kuue kuu vanuse veise (1 LÜ) kohta ning veiste viirusdiarröa (VVD) ennetamiseks maksti toetust 2295 alla kuue kuu vanuse veise ja 14 853 üle kuue kuu vanuse veise eest.

[9] Põllumajanduskindlustustoetus–Riigi Teataja

[10] Strateegiakava 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus–Riigi Teataja

Perioodil 2014–2023 makstud erakorraliste toetuste (tabel 2) mõju hinnati FADN valimis vastavat toetust vähemalt 100 eurot saanud ettevõtjate andmete alusel erinevatel aastatel makstud toetusmeetmete lõikes.

Erakorraliste toetuste eesmärk on olnud eelkõige aidata sektorit, kus on ilmnenud suurim erinevatel põhjustel tekkinud majanduslik negatiivne mõju (tabel 10). Toetust on makstud eelkõige põllumajandustootja toetusõiguslike loomade arvu või kasvatatavate kultuuride ha kohta, kuid ka muudel tingimustel (toodangu -ja müügi kogused). Seejuures ei ole arvestatud, milline on toetust saava põllumajandustootja tootmistüüp, mistõttu on erakorralise toetuse mõju toetuse saajate lõikes väga erinev (tabel 11).

Tabel 10. Aastatel 2015–2023 riigi sekkumised riskiga toimetuleku strateegiana

Aasta	Erakorralised toetused	Sihtgrupp	Kokkuvõte
2015	Puu- ja köögiviljasektorile erakorralise abina antav toetus[11] seoses EL sanktsioonide paketiga Venemaale eesmärgiga puuvilja- ja köögiviljaturgu stabiliseerida;	Porgand, peakapsas, lillkapsas ja spargelkapsas, paprika, seened (perek *Agarius),* tomat, kurk ja kornison, õun, pirn, vaarikas, must sõstar, punane sõstar, valge sõstar, karusmari, jõhvikas, mustikas, pohl – koristamata jäetud kogus	koristamata jäeti 1117 t porgandit ja 128 t kapsast), toetus 0,04 miljonit eurot
	Piimatootja erakorraline abi[12];, seoses EL piimatoomiskvootide lõpetamisega suurenenud pakkumise tõttu piima kokkuostu hinna alanemise hüvitamiseks.	Piimatootmiskvooti omanud ettevõtja teatud perioodil tarnitud piima kogus	Kokku 6,9 miljonit eurot
	Loomakasvatussektori põllumajandustootja erakorraline toetus[13] (piimalehma ja seakasvatus), seoses EL sanktsioonide paketiga Venemaale piima ja sealiha hinna languse hüvitamiseks (varasemalt Venemaale eksporditavad kogused suurendasid pakkumist siseturul) osaliselt hüvitada neile pikalt püsinud turuhäiretest ning põllumajandustoodete väga madalatest kokkuostuhindadest tingitud majanduslik kahju.	Piimalehmade arv, sigade arv, mis on registreeritud teatud seisuga põllumajandusloomade registris	Kokku 10,56 miljonit eurot
2017	Erakorraline kohandamistoetus piimatootjatele ja sealihatootjale[14] eesmärgiga aidata kohaneda Venemaale kehtestatud sanktsioonide ja piimatootmiskvootide süsteemi lõppemisega seotud turutingimustega.	Piimalehmade arv, sigade arv, mis on registreeritud teatud seisuga põllumajandusloomade registris	Kokku 15,9 miljonit eurot

[11] Puu- ja köögiviljasektorile erakorralise abina antav toetus, toetuse taotlemise ning toetuse taotluse menetlemise kord–Riigi Teataja

[12] Piimatootja erakorraline abi–Riigi Teataja

[13] Loomakasvatussektori põllumajandustootja erakorraline toetus–Riigi Teataja

[14] Erakorraline kohandamistoetus piimatootjatele ja muude loomakasvatussektorite põllumajandustootjatele–Riigi Teataja

Aasta	Erakorralised toetused	Sihtgrupp	Kokkuvõte
2018	Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele[15], et leevendada erakorralisest imastikust (liigniiskus saagikoristuse perioodil) tingitud sissetuleku languse osaline hüvitamine	talinisu, talirukis, talioder, talitritikale, taliraps ja talirüps – PST taotlusele märgitud hektarid	Kokku 1,3 miljonit eurot
	Erakorraline toetus kartuli ja avamaaköögivilja kasvatajatele[16], et leevendada erakorralisest ilmastikust (liigniiskus saagikoristuse perioodil) tingitud sissetuleku languse osaline hüvitamine	Kartuli ja avamaaköögivilja (aedhernes, aeduba, juurseller, kaalikas, lehtkapsas, lillkapsas, naeris, pastinaak, porgand, porrulauk, spargelkapsas, söögipeet, valge peakapsas) PST taotlustele märgitud hektarid	Kokku 0,5 miljonit eurot
2020–2021	*COVID-19* puhangust tingitud ootamatu likviidsusnappuse leevendamine mikro-, väike- ja keskmiste- ning suurettevõtjatele (MES)[17] Eesmärk „*COVID-19* haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud kriisi ja sellest tuleneva eriolukorra mõju leevendamiseks, likviidsuspuudujäägi leevendamine	157 laenulepingut, bio- ja maamajanduse ettevõtjad (sh põllumajandus)	30,2 miljonit eurot
2021	*COVID-19* puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjale [18] Eesmärk „*COVID-19* haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud kriisist tingitud ebakindlas tuluolukorras sissetulekute stabiliseerimine	maheteravili, lihaveis, mahekanad, piimatõugu veis, sea-, lamba- ja kitse, vutikasvatus, piima ja sealihasektor – PST taotlustel märgitud maheteravilja hektarid, põllumajandusloomade registris registreeritud loomade arv;	Maheteravili, lihaveis, mahekanad kokku 3,8 miljonit eurot Piimatõugu lehma, sea-, lamba- ja kitse-, vutikasvatus kokku 12 miljonit eurot Piima- ja sealihasektor 5,4 miljonit eurot
2022	Erakorraline toetus põllumajandussektorile seoses suurenenud sisendihindade ja kaubanduspiirangutega[19]; eesmärgiga osaliselt hüvitada sisendihindade kallinemise tõttu likviidsuspuudujäägi osaliseks hüvitamiseks; (Erakorraline kohanemistoetus)	sealiha, piim, lamba- ja kitsekasvatus, veiseliha, kartuli-, maasika- ja avamaaköögivilja kasvatus koos köetavate kasvuhoonetega, broileri-, munakana- ja vutikasvatus - PST taotlustel märgitud maheteravilja hektarid, põllumajandusloomade registris registreeritud loomade arv;	Kokku 11,7 miljonit eurot

[15] Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele–Riigi Teataja
[16] Erakorraline toetus kartuli- ja avamaaköögivilja kasvatajatele–Riigi Teataja
[17] *COVID-19* kriisilaen (taotluste vastuvõtt lõppenud)
[18] *COVID-19* puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjale–Riigi Teataja
[19] Erakorraline toetus põllumajandussektorile seoses suurenenud sisendihindade ja kaubanduspiirangutega–Riigi Teataja

Aasta	Erakorralised toetused	Sihtgrupp	Kokkuvõte
2023	Erakorraline toetus toidujulgeoleku tagamiseks ja põllumajanduse konkurentsivõime säilitamiseks[20], eesmärgiga leevendada Venemaa agressioonist Ukraina vastu tingitud energiahindade tõusust tulenevaid kulusid	sea-, linnukasvatus, kartuli-, köögivilja-, puuvilja-, marja ja maasikakasvatus avamaal, köögivilja-, köögivilja- ja maitsetaime-, maasika- ning lillekasvatus köetavas kasvuhoones); PST taotlustel märgitud maheteravilja hektarid, põllumajandusloomade registris registreeritud loomade arv;	Kokku 7,8 miljonit eurot
	Erakorraline toetus põllumajandustootjate elujõulisust ohustava majandusliku kahju hüvitamiseks[21], eesmärgiga saaduste hindade languse tingimustes hüvitada osaliselt tulu langust	Piimatootmine, lamba-, kitse-, lihaveisekasvatus, õuna- ja sõstrakasvatus - PST taotlustel märgitud maheteravilja hektarid, põllumajandusloomade registris registreeritud loomade arv	Kokku 3,4 miljonit eurot
2023–2024	Ebasoodsate ilmastikuolude kriisilaen (MES), eesmärgiga leevendada likviidsusprobleeme (käibelaen)[22]	67 lepingut (taimekasvatus- ja aiandustoodangu vähemalt 15% vähenemine. Eesmärk leevendada likviidsuspuudulikkust mikro- ja väikese ja keskmise suurusega põllumajandustootjad, kelle majandustegevus on saanud kahju ebasoodsate ilmastikuolude tõttu	40,64 miljonit eurot

Allikad: Riigi Teataja, PRIA, REM

Tootmistüüpide lõikes erakorraliste toetuste summa jagunemist iseloomustab joonis 3. Kõige suurema osa (51%) on erakorralistest toetustest saanud piimatootmise tootmistüübi ettevõtjad, sellele järgnevad sea- ja linnukasvatuse tootmistüübi ettevõtjad (23%). Vaadates erakorraliste toetuste jaotust aastate ja toetusmeetmete lõikes nähtub, et näiteks piimalehmade arvu alusel maksutud toetusest aastatel 2015, 2016 ja 2017 maksti piimatootmise tootmistüüpi kuuluvatele ettevõtetele 85–89% toetuse summast ning abi saajatest kuulusid sellesse tootmistüüp 54–75% toetuse saajatest. Samal ajal näiteks erakorraline toetus taliteraviljade kasvatajatele PST taotlusele märgitud kultuuride pindade alusel jõudis 2018. aastal 81% ulatuses taimekasvatuse tootmistüübi ettevõtetele, seejuures ka taotlejate arvust 80% kuulus taimekasvatuse tootmistüüpi.

[20] Erakorraline toetus toidujulgeoleku tagamiseks ja põllumajanduse konkurentsivõime säilitamiseks – Riigi Teataja
[21] Erakorraline toetus põllumajandustootjate elujõulisust ohustava majandusliku kahju hüvitamiseks – Riigi Teataja
[22] MES-i uus laenumeede aitab põllumeestel leevendada ebasoodsatest ilmastikuoludest põhjustatud ajutist rahapuudust

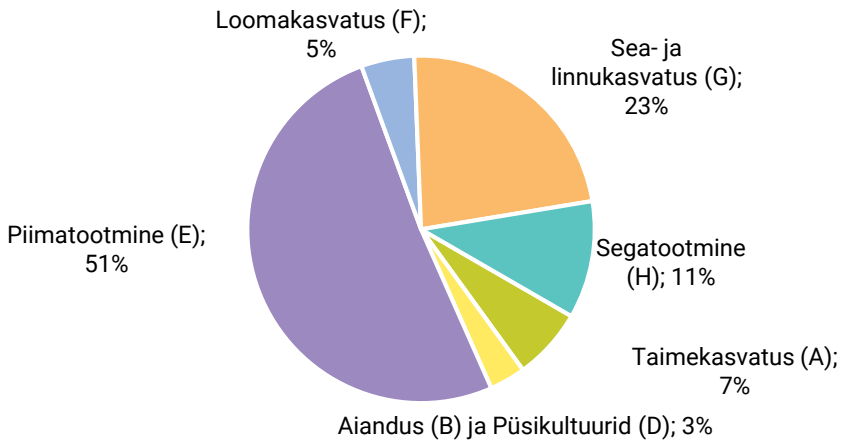

Joonis 3. Perioodil 2014–2023 erakorraliste toetuste välja makstud summa jaotus tootmistüüpide vahel

Allikas: FADN, PRIA

FADN andmetel grupeeriti valimis olevad ettevõtjad, kes vastavat erakorralist toetust (va MES laenud) said vähemalt 100 eurot ning vaadati erakorralise toetuse osakaalu nende ettevõtete loodud netolisandväärtuses. Tabelis 11 on toodud erakorralise toetuse saajate arv, selle toetuse vähemalt 100 eurot saanud FADN valimis olevate majapidamiste arv ja vastava erakorralise toetuse osakaal toetuse saajate loodud netolisandväärtuses (NLV).

Tabel 11. Aastatel 2015–2023 erakorraliste toetuste osakaal toetuse saajate netolisandväärtuses, %

Aasta	Meede	Toetusesaajate arv	FADN valimis	Erakorralise toetuse osakaal NLV-s, %
2015	Piimasektori põllumajandustootja erakorraline toetus	2 114	200	8,3
	Piimatootja erakorraline abi	720	163	7,9
	Puu- ja köögivilja erakorraline toetus	6	x	x
	Sealihasektori põllumajandustootja erakorraline toetus	106	24	22,1
2016	Puu- ja köögivilja erakorraline toetus	5	x	x
	Piimasektori põllumajandustootja erakorraline toetus	2 113	179	6,4
2017	Puu- ja köögivilja erakorraline toetus	2	x	x
	Erakorraline kohandamistoetus piimatootjatele	572	143	8,2
	Erakorraline kohandamistoetus seakasvatajatele	79	26	7,8
2018	Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele	569	96	2,2
	Erakorraline toetus kartuli ja avamaaköögivilja kasvatajatele	129	25	5,2
2021	*COVID-19* puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjale	1 369	338	6,1
2022	Erakorraline toetus põllumajandussektorile	2 277	616	1,6
2023	Erakorraline riigiabi toetus kartulile, köögiviljale, maasikale, puuviljadele ja marjadele	326	8	2,6
	Erakorraline riigiabi toetus köetavatele kasvuhoonetele	17	x	x
	Erakorraline riigiabi toetus lindudele	74	x	x
	Erakorraline riigiabi toetus sigadele	45	14	33,1
2024	Erakorraline toetus põllumajandustootjate elujõulisust ohustava majandusliku kahju hüvitamiseks	1 766	n.a	n.a

Allikas: PRIA, FADN, x- andmeid ei saa avaldada valimis alla viie majapidamise, n.a – andmed puuduvad

4.2. Vahehindamise tulemused

Käesolevas peatükis antakse vastused püstitatud uurimisküsimustele.

4.2.1. Kindlustustoetuse taotlemine

Riski leevendamise tegevusena saab käsitleda kindlustamist, teisisõnu on tegemist riski ülekandmise strateegiaga. Kindlustamise korral makstakse võimalike kahjude eest vaid murdosa kindlustusmaksena. Riski realiseerudes on õigus saada hüvitist ning kui risk ei realiseeru, siis kindlustusmakse kaotatakse. Hea kindlustustoode ei tohiks soodustada ebatõhusaid tootmis- ja käitumisotsuseid ja kindlustusandja peaks eristama kõrge ja madala riskiga kliente (Robles, 2001; Schaper *et al*., 2009).

Tulevikus peaks üks olulisi riskijuhtimise meetmeid olema kindlustamine. Euroopa põllumajanduses kogub hetkel hoogu kindlustamise subsideerimine, mille eesmärk on suurendada põllumajandusettevõtjate isiklikku vastutust ja vähendada vajadust erakorraliste toetuste järele. Kuigi kindlustamise subsideerimine võib aidata maandada põllumajanduse riske, võib see samas vähendada põllumajandustootjate motivatsiooni rakendada ettevõttesiseseid riskijuhtimise meetmeid, näiteks põllukultuuride mitmekesistamist. Toetuse olemasolul võivad põllumajandustootjad eelistada lisada külvikorda riskantsemaid – suurema kasumipotentsiaaliga kultuure (nt. raps) (Dalhaus *et al.*, 2023). Siiski ei pruugi mitmekesistamine üksi olla piisav strateegia, eriti äärmuslike ilmastikutingimuste (nt. põud) korral. Seetõttu on oluline rakendada ettevõttevälised riskijuhtimise meetmeid, näiteks kindlustus või ühisfond. Kindlustustoetuste kujundamisel tuleks neid siduda põllumajanduskultuuride mitmekesistamise nõuetega ning soodustada ka vähemlevinud kultuuride kasvatamist (nt. tatar, mais), mille fenoloogilised omadused ja veevajadus erinevad valdavalt kasvatatavatest teraviljadest ja rapsist. See aitaks vähendada samaaegsete saagikahjude esinemist ning luua terviklikuma riskijuhtimise süsteemi põllumajanduses (Schmitt *et al*., 2024).

Paljud põllumajandusettevõtjad väldivad kindlustamist, sest nad ei näe selles otsest majanduslikku kasu. Näiteks Poolas ja Slovakkias läbiviidud uuringutes on leitud, et väiksematel põllumajandusettevõtetel on sissetulekute varieeruvus suurem ja nad püüavad riske maandada kindlustuse abil. Suurettevõtete puhul on kindlustuse tähtsus väiksem ning kindlustamist nähakse pigem lisakuluna (Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014; Jankelova *et al*., 2017).

2020. aastal Eestis läbiviidud küsitlusuuringust selgus, et Eesti põllumajandustootjate valmidus saagikindlustust kasutada oli üldiselt tagasihoidlik. Siiski suurenes huvi kindlustamise vastu, kui pakuti konkreetseid tingimusi ja tooteid. Eelistati ulatuslikumat kindlustuskatvust ning suuremat kaitset, sealhulgas eelistati saagi sissetulekukindlustust, mis katab riske nii saagikuse kui ka hinnakõikumiste osas. Saagikindlustuse kasutamist kaaluti tõsisemalt suurte saagikahjude korral. Kindlustusotsust mõjutasid tugevalt kindlustustoetuse olemasolu ja kindlustatavad riskid. Kõige olulisemaks ilmastikuriskiks peeti põuda ning enim kindlustuskaitset vajavaks kultuuriks rapsi. Lisaks selgus, et otsuseid mõjutasid mitmed tegurid, sealhulgas ettevõtte riskijuhtimise tase, kultuuride oodatav saagikus ja selle varieeruvus, tootja riskitaluvus ning ettevõtte suurus ja muud majanduslikud näitajad (Tuum, 2020).

Eestis oli põllumajanduskindlustustoetust põllumajandustootjatel võimalik taotleda perioodil 2014–2018 riigiabina. Sellel perioodil oli toetuse taotlejate hulgas peamiselt loomakasvatajad, aastane eelarve oli 10 000 kuni 45 000 eurot, millest toetusena maksti välja kuni 10 000 eurot (tabel 12).

Alates 2019. aastast võimaldati põllumajanduskindlustustoetust Maaelu Arengukava 2014–2020 vahenditest, viie aastase eelarvega kuni üks miljon eurot (tabel 9). Toetust oli võimalik taotleda, kui taotleja oli sõlminud kindlustuslepingu, millega oli hõlmatud kahju hüvitamine, mille oli põhjustanud ebasoodsad ilmastikutingimused (põud, rahe, vihm, torm, talvekahjud). Kindlustatud esemeks võisid olla tera- ja kaunviljad, heinaseeme, õlikultuur, kartul, köögivili, puuvili, marjad, viljapuud, marjapõõsad, puukooliistandused, dekoratiivaimed, veised, sead, lambad, kitsed, hobused (va võistlus- ja ratsahobused), kodulinnud ning mesilaspered. Toetati üksnes selliste kindlustuslepingute makseid, mis nägid ette, et eelpool nimetatud riskide tõttu oli kahjustatud rohkem kui 20% asjaomase põllumajandustootja keskmisest aastatoodangust kolme eelneva aasta jooksul või eelneva viieaastase perioodi kolme aasta keskmisest va kõige madalam ja kõrgem näitaja. Toetuse määr oli 70% abikõlblikest kuludest.

Tabel 12. Kindlustustoetuse saajate arv ja toetussumma perioodil 2014–2018

Aasta	Toetuse summa, €	Toetuse saajate arv
2014	9 524	9
2015	8 849	12
2016	8 163	7
2017	9 859	9
2018	10 000	10

Allikas: PRIA, REM,

4.2.2. Põllumajandustootjate teadlikkus ja valmisolek põllumajanduskindlustuse kasutamiseks

Eesti põllumajanduse kindlustusturg on pea olematu (Tuum, 2020), kuid alates 2022.aastast tegutseb Eesti turul kindlustusmaakler Eurorisk Agro[23], kes pakub põllumajandusettevõtjatele järgmisi kindlustuslahendusi: põua- ja saagi- ja kariloomade kindlustust. Need kindlustuslahendused on disainitud vastavalt MAK 2014–2020 meetme 17 tingimustele. Kindlustuspakkuja portfellis oli 2024. aastal Eestis sõlmitud saagikindlustuslepinguid 5000 ha kohta, millest ligi 1000 ha on seotud kindlustustoetuse maksetega. 14.05.2025 ilmus Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja kodulehel[24] teade, et saagikindlustust hakkab pakkuma kindlustusandja Elama Kindlustus.

METKi küsitlusuuringus uuriti põllumajandusettevõtjate teadlikkust ja valmisolekut kasutada praegu turul pakutavaid kindlustuslahendusi. Tabelites 13 ja 14 on esitatud uuringus osalenute teadlikkust ja valmisolekut kasutada neid lahendusi. Nendes tabelites on kajastatud ainult vastuseid, kus vastati „jah“ või „ei“, ülejäänud vastajad ei olnud küsimusele vastanud või ei osanud öelda. Tabelist 13 on näha, et teadlikkus põuakindlustusest on kõrgem piimatootmise ja püsikultuuride tootmistüüpides. Teadlikkus saagikindlustusest on suurim sea- ja linnukasvatuses ning piimatootmises. Teadlikkus kariloomade kindlustusest on kõrgem nii loomakasvatuses kui ka piimatootmises.

Tabel 13. Põllumajandusettevõtete teadlikkus kindlustuslahendustest tootmistüüpide lõikes (n=631)

Tootmistüüp	**Teadlikkus põuakindlustusest**		**Teadlikkus saagikindlustusest**		**Teadlikkus kariloomade kindlustusest**	
	Jah, %	Ei, %	Jah, %	Ei, %	Jah, %	Ei, %
Aiandus (n=20)	40,0	60,0	45,0	55,0	x	x
Püsikultuurid (n=11)	63,6	36,4	63,6	36,4	x	x
Taimekasvatus (n=333)	60,1	39,9	67,3	32,7	4,2	1,2
Sea- ja linnukasvatus (n=7)	57,1	42,9	71,4	28,6	57,1	28,6
Loomakasvatus (n=153)	43,8	54,9	49,7	49	62,1	34,6
Piimatootmine (n=52)	61,5	36,5	69,2	28,8	61,5	26,9
Segatootmine (n=55)	43,6	54,5	41,8	40	45,5	52,7
Kaalutud keskmine	**54,2**	**45,2**	**60,2**	**37,7**	**26,9**	**16,2**

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“

Tabelist 14 on näha, et valmisolek kasutada nii põua- kui saagikindlustust on suurim aianduse ja püsikultuuride tootmistüübis. Kõrgem valmisolek kariloomi kindlustada on loomakasvatuses, kui ka sea- ja linnukasvatuses. Sellegipoolest on valmisolek kindlustuslahendusi kasutada kordades väiksem kui teadlikkus nendest lahendustest.

[23] https://agro.eurorisk.ee/
[24] https://epkk.ee/euroopa-juhtiva-edasikindlustaja-elama-kindlustuse-ja-epkk-koostoos-jouab-eesti-pollumeesteni-uus-saagikindlustus/

Tabel 14. Põllumajandusettevõtjate valmisolek kasutada kindlustuslahendusi tootmistüüpide lõikes (n=631)

Tootmistüüp	**Valmisolek kasutada põuakindlustust**		**Valmisolek kasutada saagikindlustust**		**Valmisolek kasutada kariloomade kindlustust**	
	Jah, %	Ei, %	Jah, %	Ei, %	Jah, %	Ei, %
Aiandus (n=20)	25,0	40,0	30,0	35,0	x	x
Püsikultuurid (n=11)	27,3	36,4	27,3	36,4	x	x
Taimekasvatus (n=333)	10,5	24,9	12,9	24,3	1,5	1,5
Sea- ja linnukasvatus (n=7)	0	57,1	0	57,1	28,6	14,3
Loomakasvatus (n=153)	13,1	40,5	11,1	41,2	28,1	27,5
Piimatootmine (n=52)	7,7	25	9,6	23,1	26,9	23,1
Segatootmine (n=55)	10,9	29,1	12,7	29,1	14,5	41,8
Kaalutud keskmine	**11,6**	**30,1**	**12,8**	**29,6**	**11,4**	**13,2**

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"

Põllumajandusettevõtjate teadlikkus erinevatest kindlustuslahendustest on suurim majandusliku suuruse grupis vähemalt 500 000 eurot. Majandusliku suurusgrupis 8000 kuni 49 999 eurot põllumajandusettevõtjate teadlikkus erinevatest kindlustuslahendustest madalaim.

Põllumajandusettevõtjate valmisolek kasutada saagi- ja kariloomade kindlustamist on suurim majandusliku suurusgrupis vähemalt 500 000 eurot. Madalaim valmisolek erinevate kindlustustoodete kasutamiseks on suurusgrupis 100 000–249 999 eurot. Põuakindlustuse kasutamise valmisolek on suurim majandusliku suuruse grupis 50 000 kuni 249 999 eurot.

Teadlikkus nii põua- kui saagikindlustusest on kõrgeim vanusegrupis 21–30 aastat ning madalam vanuserühmas 71–80 aastat. Valmisolek kasutada põuakindlustust on suurim vanusegrupis 51–60 aastat.

Analüüsides teadlikkust haridustasemete alusel, siis teadlikkus põua- ja saagikindlustustest on kõrgeim rakenduskõrgharidusega grupis. Valmisolek kasutada põua- ja saagikindlustust on kõrgeim põhiharidusega vastanute seas.

4.2.3. Hinnang põllumajanduskindlustuse erinevatele aspektidel

Kindlustusmakse, kui kulu võib mõjutada põllumajandusettevõtjate huvi kindlustuse vastu, eriti vabatahtliku kindlustamise puhul. Seetõttu uuriti küsitluse kaudu, millised kindlustamisega seotud aspektid on põllumajandusettevõtjate jaoks kõige olulisemad. Tabelis 15 on toodud erinevate tootmistüüpide ettevõtjate keskmised hinnangud (skaalal 0 kuni 10) kindlustamise kasutamise aspektide olulisusele. Üldiselt hindasid põllumajandusettevõtjad kõiki aspekte üsna kõrgelt. Oluliseks peetakse nii soodsaid lepingutingimusi (hinnang 8,3), kindlustuspakkuja usaldusväärsust (hinnang 8,2), kindlustusmakse suurust (hinnang 8,1), toetusega hüvitamise määra (hinnang 8,0), kui asjakohast nõuannet (hinnang 7,8). Kõrgeimad keskmised hinnangud anti sea- ja linnukasvatuse ettevõtjate poolt, eriti kindlustusmakse hüvitamisele ja soodsatele lepingutingimustele. Aianduse ja piimatootmise valdkonnas jäid keskmised hinnangud vahemikku 8,1 kuni 8,8, kus esile tõusis usaldusväärse kindlustuspakkuja olemasolu tähtsus. Püsikultuuride tootmistüübis anti kõikidele esitatud aspektidele ühtlaselt kõrge keskmine hinnang, olles ligikaudu 8,6. Taimekasvatuses hinnati veidi kõrgemalt soodsaid lepingutingimusi ning usaldusväärse kindlustuspakkuja olemasolu. Segatootmises olid omakorda olulisemad aspektid soodsad lepingutingimused ja taskukohane kindlustusmakse.

Tabel 15. Põllumajanduskindlustuse kasutamisega seotud aspektide olulisus tootmistüüpide lõikes skaalal 0 (pole üldse oluline)–10 (väga oluline) (n=631)

Tootmistüüp	Asjakohane nõuanne kindlustus-toote valikul	Kindlustus-maksest 70% hüvitamine vastava toe-tuse abil	Soodsad le-pingutingimu-sed (nt. kah-jude arvuta-mise selgus, omavastu-tuse suurus)	Taskukohane kindlustus-makse	Usaldus-väärse kind-lustuspakkuja olemasolu
Aiandus	8,1	8,8	8,6	8,1	8,8
Püsikultuurid	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6
Taimekasvatus	7,8	7,9	8,2	8,0	8,1
Sea- ja linnukasvatus	9,1	10,0	10,0	9,3	9,0
Loomakasvatus	7,8	8,0	8,1	8,0	8,1
Piimatootmine	8,2	8,6	8,7	8,4	9,0
Segatootmine	7,8	7,8	8,6	8,2	7,7
Keskmine	**7,8**	**8,0**	**8,3**	**8,1**	**8,2**

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti põllumajandusettevõtjate teadlikkus erinevatest kindlustuslahendustest ning nende tingimustest sõltub tootmistüübist, haridustasemest, vanusest ning ettevõtte majanduslikust suurusest. Vaatamata teadlikkusele on põllumajandusettevõtjate valmisolek riskitegurite maandamiseks neid kindlustuslahendusi kasutada üldiselt pigem tagasihoidlik. Eesti põllumajandusettevõtjate jaoks on olulised aspektid kindlustuse kasutamisel soodsad lepingutingimused ning usaldusväärsete kindlustus-pakkujate olemasolu kindlustusturul.

4.2.4. Riskitegurite tajumine ja riskijuhtimine

Küsitlusega (lisa 1) uuriti põllumajandusettevõtjate riskitegurite tajumist. Selleks paluti põllumajandusettevõtjatel hinnata riskitegurite esinemise tõenäosust skaalal 0 (pole üldse tõenäoline)–10 (juhtub kindlasti) ja hinnata riskiteguri avaldumisel kaasnevat majanduslikku kahju skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks)–10 (kahjud oleks väga suured). Korrutades vastavad hinnangud, saadi iga riskiteguri kohta riskiskoor. Selle põhjal **koostati riskimaatriksid tootmistüüpide lõikes**. Üle kõigi riskitegurite arvutati mediaanid ning selle põhjal jagati riskitegurid nelja osasse maatriksil: **1. kõrge esinemise tõenäosus ja suur võimalik majanduslik kahju; 2. kõrge esinemise tõenäosus ja madal võimalik majanduslik kahju; 3. madal esinemise tõenäosus ja suur võimalik majanduslik kahju; 4. madal esinemise tõenäosus ja väike võimalik majanduslik kahju.** Kui üle kõigi riskitegurite leitud mediaan langes kokku keskmise hinnangu väärtusega, paigutati riskitegur riskimaatriksis kõrgemasse rühma. Riskimaatriksis on välja toodud igasse maatriksi osasse **viis riskitegurit**, mis on järjestatud pingerea alusel, kusjuures madala esinemise tõenäosuse ja väiksema kaasneva majandusliku kahju puhul, on alustatud väiksematest riskiskooridest. Igale tegurile on juurde märgitud sulgudes riskiskoor ja see, millisesse riskitüüpi see kuulub: **tootmisrisk – TO; finantsrisk – FIN; inimestega seotud risk – IN; tururisk – TU ja poliitiline risk – PO.**

Olulisemad riskitegurid on need, mille esinemise tõenäosus on kõrge ja mis võivad põhjustada suurimat kaasnevat majanduslikku kahju. Vähem olulised riskitegurid on madala esinemistõenäosusega ning toovad kaasa väiksemat kaasnevat majanduslikku kahju.

Küsitlusega uuriti ka **milliseid riskijuhtimise meetmeid põllumajandusettevõtjad rakendavad** ning milliseid riskijuhtimismeetmeid plaanitakse või ei plaanita tulevikus rakendada. Aruandes on toodud vastuste osakaalud tootmistüüpide lõikes.

Aianduse tootmistüüp

Aianduses on vastanute hinnangul olulisemad riskitegurid kahjurid, kevadine öökülm, taimehaigused ja intensiivne vihmasadu, mis kõik kuuluvad tootmisriski kategooriasse. Poliitilise riski tegurina on oluline aga muutuv seadusandlus. Kõrge esinemise tõenäosuse, aga madala võimaliku kahju põhjustajatena saab välja tuua hoonete, seadmete ja masinate vananemise, masinate ja seadmete rikked, maa ostuhinna kasvu, ebapiisava turuinformatsiooni ning asendustöötajate puudumise haiguste või puhkuste perioodil. Madala

esinemise tõenäosusega, aga suure võimaliku majandusliku kahjuga tegurid on võõrtööjõuga seotud piirangud, metsloomade ja rändlindude poolt tekitatud kahju, töötajate vähene motivatsioon, ebapiisavad tootmissisendite varud ettevõttes ning taimetoitainete leostumine. Madala esinemise tõenäosuse ja väikese võimaliku kahjuga tegurid on küberrünnak, andmevargus, võõrtööjõu keeleoskus ja –barjäär, internetist ja andmesidest sõltuvate teenuste katkemine ning ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (tabel 16).

Küsitlusuuringu tulemuste valideerimiseks korraldatud fookusgrupi arutelus öeldi tagasisideks, et maatriksis väljatoodud riskitegurid on adekvaatsed. Olulisemad riskitegurid on viimastel aastatel seotud äärmuslike ilmastikuoludega, mis võivad olla väga erinevad, näiteks kevadine öökülm, järsud vihmahood jms. Ootamatud vihmahood võivad muuta saagi kuni 100%-liselt turustamiskõlbmatuks. Nõuetega seonduvast toodi välja, et kui on vaja lisatööjõudu palgata, siis on see keerulisem võlgnikest töötajate korral. Ettevõtjal võib tulla suhelda ühe võlgniku puhul näiteks kolme erineva notariga, kuna isikul võib olla mitmeid võlanõudeid. Ettevõtja peab iga töötaja kohta arvestust pidama, seda isegi siis kui isik tuleb vaid mõneks tunniks tööle. Tihtilugu selgub see, kas tööle tulija on võlgnik, alles tema tööle registreerimisel. Põllumajandustootjal kaasneb sellega ootamatult suur töökoormus kiirel hooajal. Samuti märgiti ära noorte palkamisega kaasnev mure, kuna tootja ei tea ühelgi hommikul, kas tööline saabub tööle või mitte. Seadusandluse muutumisega seoses toodi välja see, et tihti pole see isegi põllumajandusega seotud. Näiteks hiljaaegu muutus liikluskindlustuse seadus ja mittesõitvad liiklusvahendid tuleb ajutiselt registrist maha võtta, et ei peaks aasta läbi liikluskindlustust maksma. Teatavasti on hooajaliste kultuuride kasvatamisel neid sõidukeid vaja ainult hooajal. Seega enne hooaega peab põllumajandusettevõtja hakkama ükshaaval neid sõidukeid registrisse tagasi kandma ja kindlustuslepinguid sõlmima. Muutuva seadusandlusega seoses toodi välja ka asjaolu, et see mõjub põllumajandusettevõtjale psühholoogiliselt halvasti, eriti kui arutluse all on tuleviku suunad. Euroopast tulevaid regulatsioone ei peaks kohe rakendama hakkama, vaid võiks eelneda analüüs, kuidas Eestis on olukord ja kas on vaja. Siinkohal toodi välja mõned aastad tagasi jutuks olnud taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamise vähendamine ning fakt, et Eesti kasutab taimekaitsevahendeid 4 korda vähem kui Holland. Taimehaigustega ja kahjuritega seoses toodi välja, et mitteteadlik klient või tarbija võib nende levikule oluliselt kaasa aidata, käies välisriigist soodsamalt erinevaid taimi ostmas ja sealjuures teadmata taimepassi olulisust. Kui sellised taimed satuvad mõne ettevõtte lähedale kasvama, on ettevõtja kanda kogu kaasnev kahju.

Riigipoolsed sekkumised strateegiakavas aitavad aianduses eelkõige ennetada ja leevendada riske, tagades otsetoetustega teatud stabiilse sissetuleku taseme. Aianduses nähakse suure esinemise tõenäosusega ning suure kaasneva majandusliku kahjuga poliitilise riskina muutuvat seadusandlust. Aianduse tootmistüübis on toetuste osakaal kogutoodangu ja toetuste (va investeeringutele) summas madal võrreldes teiste tootmistüüpidega. Seetõttu võib suuremat mõju avaldada pigem maksupoliitika muutus, näiteks erimärgistatud diislikütuse soodusmäära kaotamine, kuna tegu on energiamahuka tootmisega, millele avaldavad mõju kõrgemad energiahinnad. Ka tööjõudu kasutatakse aianduse tootmistüübi keskmises ettevõttes enam kui teistes tootmistüüpides, mistõttu tööjõu maksustamine, erinevad regulatsioonid seoses tööjõu rentimisega, hooajatööliste palkamisega või võõrriigi kodanike tööle võtmisega võivad otseselt mõjutada ettevõtte majandustulemust (saak jääb koristamata, tööjõu palkamine on kallis).

Tootmisriskide ennetamine ja leevendamine on pigem põllumajandusettevõtja enda kanda, kuid riik on tulnud appi erakorraliste toetustega riskidega toimetulekuks aastatel 2016, 2017, 2018, 2022, mil ilmnesid erakorralised ilmastiku- või turuolukorrad. Tootmisriskide juhtimisel on nõuandeteenusel ning koolitustel (M1, M2, 0.1 ja 0.2) oluline roll põllumajandustootja teadlikkuse tõstmisel.

Tabel 16. Aianduse tootmistüübi riskimaatriks (n =20)

	Madal esinemise tõenäosus	Kõrge esinemise tõenäosus
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud (IN; 36,6) • Metsloomade (nt. hundid, metssead jne) ja rändlindude tekitatud kahjud (TO; 36,2) • Töötajate vähene motivatsioon (IN; 35,6) • Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms) (TU; 35,1) • Taimetoitainete leostumine (TO; 33,5)	• Kahjurid (TO; 74,2) • Kevadine öökülm (TO; 73,1) • Taimehaigused (TO; 71,8) • Intensiivne vihmasadu (TO; 64,3) • Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 64,2)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Küberrünnak (TO; 12,1) • Andmevargus (TO; 12,3) • Võõrtööjõu keeleoskus ja keelebarjäär (IN; 19,9) • Internetist ja andmesidest sõltuvate teenuste katkemine (TO; 21,0) • Ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (IN; 22,7)	• Hoonete, seadmete ja masinate vananemine (TO; 40,5) • Masinate ja seadmete rikked (TO; 37,9) • Maa ostuhinna kasv (TO; 37,6) • Ebapiisav turuinformatsioon (TU; 37,3) • Asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil (IN; 36,3)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: madal esinemise tõenäosus ja väike kaasnev majanduslik kahju: taliviljade talvekahjustused (TO; 9,6), Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Aianduse tootmistüübi küsitluses osalenud rakendatavad riskide juhtimisel enim nõuetega kursis olemist ja nõuete täitmist, teisisõnu on tegemist poliitilise riski juhtimisega. Olulised meetmed on veel taimekasvatustoodangu müügi ajastamine ja otsemüük lõpptarbijale ehk tururiski juhtimine. Fookusgrupi arutelus toodi välja, et müügi ajastamine on keeruline, sest tegemist on lühiajaliste säilivusajaga saadustega – kas müün kohe või teen sellest midagi. Kui aiandussaadust hakata töötlema, siis tekib vajadus investeerida, näiteks seadmetesse. Müügi ajastamise puhul toodi välja, et müük sõltub kasvatatava sordi valikust, ilmastikuoludest, aiakultuuride töötlemisvõimalustest. Näiteks sügavkülmutatud maasika hind on madal, sest Eesti turgudel on välismaist marja saada. Tulevikus planeeritakse enim rakendada meetmeid, mis on seotud finantsriskide juhtimisega, näiteks laenude refinantseerimine ja ettevõtte tegevuste mitmekesistamine. Fookusgrupi arutelus rõhutati finantsjuhtimise alastel koolitustel osalemise olulisust, kuna iga otsus, mis tehakse on seotud tugevalt investeeringu tasuvusega. Meetmeid, mida ei planeerita rakendada tulevikus, on asendustaluniku teenuse ja renditööjõu kasutamine. Seega inimestega seonduvad riskid jäetakse pigem tähelepanuta (tabel 17). Fookusgrupis toodi välja renditööjõu kastutamine, kui meede, mis vähendab tööjõu kättesaadavuse ja halduskoormuse probleemi. Keeleõppe võimaluse pakkumist ei peeta väga asjakohaseks, kuna tegemist on hooajalise tööga ning inimeste õpetamine pole otstarbekas.

Tabel 17. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv aianduse tootmistüübis (% vastanutest, n=20)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 85%) • Taimekasvatustoodangu müügi ajastamine (TU; 80%) • Otsemüük lõpptarbijale (TU; 75%) • Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 70%) • Taimede kasvuperioodil põldudel regulaarne haiguste ja kahjurite seire (TO; 70%) • Pereliikmete kaasamine (IN; 70%) • Koostöö tootmissisendite müüjatega tarnete planeerimisel (TU; 70%)	• Laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks (FIN; 55%) • Ettevõtte tegevuste mitmekesistamine (nt. teenustööde osutamine) (FIN; 55%) • Finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine (FIN; 50%) • Ettevõtte juhtide koolitamine inimeste juhtimise alal (IN; 50%) • Juhtimisotsuste tegemine tuginedes finantssuhtarvudele (FIN; 45%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 45%)	• Asendustaluniku teenuse kasutamine (IN; 70%) • Renditööjõu kasutamine (IN; 60%) • Töötajate keeleõppe võimaluse pakkumine (IN; 55%) • Põllumajandustootmine on jaotatud omavahel majanduslikult seotud erinevatesse ettevõtetesse (FIN; 50%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 50%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Püsikultuuride tootmistüüp

Püsikultuuride tootmistüüpi kuuluvad ettevõtted peavad olulisemateks riskiteguriteks pikka kuuma- ja põuaperioodi, kevadist öökülma, põllumajandustoetuste vähendamist, toetuste andmise tingimuste muutumist ning kahjureid. Kõrge esinemise tõenäosuse ja madala võimaliku majandusliku kahjuga teguriteks on töötajate kõrge vanus, intensiivne vihmsadu ja maa ostuhinna kasv. Madala esinemise tõenäosuse ja võimaliku suurima majandusliku kahjuga teguriteks on ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest, töötajate vähesed oskused ja teadmised, sisendite ebapiisav pakkumine turul ning tormituul. Madala esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku majandusliku kahju põhjustajad on andmevargus, küberrünnak, põllumaa tagatisel pakutavate laenude peidetud lisakulud, mulla erosioon ning metsloomade ja rändlindude tekitatud kahjud (tabel 18).

Muutused toetuste andmise tingimustes võivad avalduda nii toetuse määras, kui toetuse saamise nõuetes (nt karmistuvad reeglid). ÜPP strateegiakava tootmisega seotud otsetoetuste puhul ei ole võrreldes perioodiga 2014–2022 toetatavate kultuuride nimekirja vaja enam muuta kui mõne kultuuri kasvupind suureneb. See tagab teatud stabiilsuse toetuse tingimustes kogu finantsperioodiks.

Pika kuuma ja põuaperioodi esinemise tõenäosust hinnatakse suureks, mis viitab vajadusele niisutussüsteemide järele.

Ka püsikultuuride kasvatust on riik toetanud erakorraliste toetustega aastatel 2022 ja 2024 toimetuleku meetmena.

Tabel 18. Riskimaatriks püsikultuuride tootmistüübis (n=11)

	Madal esinemise tõenäosus	**Kõrge esinemise tõenäosus**
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (IN; 29,0) • Töötajate vähesed oskused (IN; 28,4) • Töötajate vähesed teadmised (IN; 25,9) • Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused) (TU; 25,5) • Tormituul (TO; 22,7)	• Pikk kuuma- ja põuaperiood (TO; 76,4) • Kevadine öökülm (TO; 73,1) • Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 61,1) • Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO; 53,0) • Kahjurid (TO; 49,9)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Andmevargus (TO; 4,1) • Küberrünnak (TO; 4,6) • Põllumaa tagatisel pakutavate laenude peidetud lisakulud ja laenajale kahjulikud tingimused (põllumaa omandi kaotamise oht) (FIN; 8,1) • Mulla erosioon (TO; 10,2) • Metsloomade (nt. hundid, metssead jne) ja rändlindude tekitatud kahjud (TO; 11,3)	• Töötajate kõrge vanus (IN; 37,2) • Intensiivne vihmasadu (TO; 25,4) • Maa ostuhinna kasv (TO; 24,8) • Ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus (1 kuni 2 aastat) (FIN; 21,9)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: madal esinemise tõenäosus ja väike kaasnev majanduslik kahju: taliviljade talvekahjustused (TO; 5,4)
Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Püsikultuuride kasvatuses on olulised meetmed, mida rakendatakse riskide ennetamiseks, leevendamiseks ja nendega toimetulekuks nõuetega kursis olemine ja nende täitmine, hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine ja kaasajastamine. Samuti on oluline olla kursis ajakohase turuinformatsiooniga ja finantsaruannete regulaarne analüüsimine. Tulevikus planeeritakse heidutada metsloomi ja rändlinde, pakkuda töötajatele motivatsioonipaketti ja osaleda finantsjuhtimise alastel koolitustel. Fookusgrupis tõdeti, et finantskoolitustel osalemine on tähtis. Meetmed, mida ei planeerita rakendada, on laenude võtmine, töötajatele keeleõppe pakkumine, juhatuse liikme vastutuste kindlustamine ja renditööjõu kasutamine (tabel 19). Kuid fookusgrupi osalejad olid seda meelt, et kasutavad ka tulevikus renditööjõudu, kuna vähendab tööjõu kättesaadavuse probleemi.

Tabel 19. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv püsikultuuride tootmistüübis (% vastanutest, n=11)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 100%) • Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 90,9%) • Ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine (TU; 90,9%) • Hoonete, masinate ja seadmete järjepidev kaasajastamine (TO; 81,8%) • Finantsaruannete regulaarne analüüsimine (FIN; 81,8%) • Kiirel hooajal lisatööjõu kaasamine (IN; 81,8%) • Pereliikmete kaasamine (IN; 81,8%)	• Metsloomade ja rändlindude heidutamine (TO; 54,5%) • Töötajate motivatsioonipaketi rakendamine (nt spordikompensatsioon) (IN; 54,5%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 54,5%) • Toodangu tuleviku müügihinna fikseerimine (nt futuurid, lepingud kokkuostjatega jms) (TU; 54,5%) • Sisendite ostuhindade fikseerimine (TU; 54,5%) • Toetussõltuvuse vähendamine (PO; 54,5%)	• Laenukäenduse kaasamine (FIN; 90,9%) • Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (IN; 81,8%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 72,7%) • Renditööjõu kasutamine (IN; 72,7%) • Töötajate vaimse tervise eest hoolitsemine (nt psühholoogi ja/või terapeudi külastuse hüvitamine) (IN; 72,7%) • Asendustaluniku teenuse kasutamine (IN; 72,7%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Taimekasvatuse tootmistüüp

Taimekasvatuse tootmistüübis on olulisemad riskitegurid põllumajandustoetuste vähenemine, muutuv seadusandlus, toetuse andmise tingimuste muutumine, pikk kuuma- ja põuaperiood ning maa rendihinna kasv. Madala esinemise tõenäosusega ja suurima võimaliku majandusliku kahjuga teguriteks on ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus, töötajate terviserikked, õnnetused ja vigastused, ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes ning ebapiisav sisendite pakkumine turul. Kõrge esinemise tõenäosuse ja madala võimaliku majandusliku kahjuga teguriteks on hoonete, seadmete ja masinate vananemine, töötajate kõrge vanus, asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil ja vähene puhkeaeg pingelistel perioodidel. Vähem olulised riskitegurid on aga võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud, võõrtööjõu keeleoskus ja –barjäär, küberrünnak, andmevargus ja ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (tabel 20). Fookusgrupi intervjuus tõdeti, et poliitilise riskiga seoses on ise väga raske midagi ära teha ja riigi poliitika peaks olema selline, mis toetaks ettevõtjate konkurentsivõimet. Pikk kuuma- ja põuaperiood ja teised ilmastikuolud, mis on viimastel aastatel oluliselt mõjutanud põllumajandusettevõtjaid, on sellised, mida muuta ei saa, aga nendega on võimalik kohaneda, otsides uusi lahendusi ja võimalusi ning katsetades.

Suurema maakasutuse tõttu on taimekasvatuse tootmistüübis suure majandusliku mõju ja tõenäosusega riskiteguriks maa rendihinna kasv (rendimaa osakaal kasutuses olevas põllumajandusmaas on keskmiselt 67%, rendikulu osakaal kogukuludes on suurenenud alates 2014. aasta 3%-lt 2023. aastaks 6%-le). Põllukultuure kasvatavad ettevõtted konkureerivad maaturul kinnisvara, metsandussektori ja energiatootjatega. Kaudselt võib mõjutada ka riigi sekkumine maaturule noorte ja uute põllumajandustootjate investeeringutoetuse kaudu, kus toetusõiguslik on maa ost. ÜPP strateegiakava väliselt on maa rendihinna muutuse mõjutajateks maa maksustamishinna muutus ning kaitsemehhanismita maamaksu tõus, mis võib mõjutada ka rendihinda.

Võrdluses perioodiga 2014–2022 I sambast makstavate otsetoetuste ja ÜPP teisest samba maaelu arengu fondist MAK 2014–2020 II telje raames makstud keskkonnatoetuste summa hektari kohta vähenes. Uuel finantsperioodil asendati ROH kuni ~57 miljoni euro ja KSM ning MAHE kokku kuni ~40 miljoni euro suurune eelarve osa ÜPP strateegiakavas ~56 miljoni eurose aastase eelarvega ökokavadega. Mõju põllukultuuride tootjatele avaldus sissetulekute vähenemises. Nii on märgitud olulise riskitegurina toetuste ja seadusandluse muutumine.

Üllatav on, et olulise riskina ei nähta küberrünnakuid ja andmevarguseid, hoolimata täppisviljeluse arengust.

Ka teraviljatootjatele on makstud erakorralisi toetuseid aastatel 2018 ja 2021 (maheteravili).

Tabel 20. Riskimaatriks taimekasvatuse tootmistüübis (n=333)

	Madal esinemise tõenäosus	Kõrge esinemise tõenäosus
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus (1 kuni 2 aastat) (FIN; 35,3) • Töötajate terviserikked, õnnetused ja vigastused (IN; 30,6) • Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms) (TU; 30,5) • Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused) (TU; 29,4)	• Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 73,0) • Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 67,8) • Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO; 66,6) • Pikk kuuma- ja põuaperiood (TO; 59,7) • Maa rendihinna kasv (TO; 59,3)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud (IN; 14,8) • Võõrtööjõu keeleoskus ja keelebarjäär (IN; 15,3) • Küberünnak (IN; 17,0) • Andmevargus (TO; 17,3) • Ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (IN; 17,8)	• Hoonete, seadmete ja masinate vananemine (TO; 42,9) • Töötajate kõrge vanus (IN; 35,1) • Asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil (IN; 34,9) • Vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel (nt. saagikoristus, poegimiste vastuvõtt) (IN; 32,9)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Madal esinemise tõenäosus ja väike kaasnev majanduslik kahju: loomataudid (TO; 12,9), jääk- ja saasteained loomasöödas (nt. mükotoksiinid) (TO; 15,3) ja Mikroobide resistentsus (TO; 14,4)
Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Taimekasvatuse tootmistüübi ettevõtted rakendavad riskijuhtimise meetmetena enim nõuetega kursis olemist ja nende täitmist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ja sertifitseeritud seemnete kasutamist, haiguste ja kahjurite seiret põllul ning kohalikele oludele vastavate sortide kasvatamist. Rakendatakse eelkõige meetmeid, mis on seotud tootmis- ja poliitiliste riskidega. Tulevikus on planeeritud rakendada täppisväetamist, mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamist ning laenude refinantseerimist. Täiendavad tuleviku meetmed on suunatud tootmisriskide, finantsriskide ja poliitiliste riskide juhtimisele. Meetmed, mida ei ole plaanis rakendada, on põldude niisutamine, asendustaluniku teenuse kasutamine ja töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (tabel 21). Fookusgrupis osalejaid tõid välja, et rakendatud meetmete blokis olevad on kõigil igapäevaselt töös. Lisaks on proovitud muutnormiga väetamist. Põldude niisutamise osas toodi välja asjaolu, et meie oludes on see keeruline, põllud on küll koos, aga piisavalt laiali, et süsteeme rajada nagu Taanis on. Kahjurite ja haiguste seire on selline tegevus, millest pääsu pole ja tuleb teha pidevalt teha.

Tabel 21. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv taimekasvatuse tootmistüübis (% vastanutest, n=333)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 89,5%) • Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 88,9%) • Sertifitseeritud seemnete kasutamine (TO; 83,8%) • Taimede kasvuperioodil põldudel regulaarne haiguste ja kahjurite seire (TO; 80,2%) • Kohalikele oludele vastavate sortide kasvatamine (TO; 81,4%)	• Täppisväetamine (muutnormiga väetamine) (TO; 44,4%) • Mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamine (TO; 40,5%) • Laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks (FI; 40,2%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 40,2%) • Toetussõltuvuse vähendamine (PO; 37,2%)	• Põldude niisutamine (TO; 84,7%) • Asendustaluniku teenuse kasutamine (IN; 75,4%) • Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (IN; 70,3%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 66,7%) • Laenukäenduse kaasamine (FIN; 64,0)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Sea- ja linnukasvatuse tootmistüüp

Sea- ja linnukasvatuse tootmistüübis on olulisemad riskitegurid muutuv seadusandlus, kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine, jääk- ja saasteained loomasöödas, toodangu hindade volatiilsus ja põllumajandustoetuste vähenemine. Kõrge esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku majandusliku kahjuga tegurid on aga töötajate kõrge vanus, vähene varade likviidsus, maa rendihinna kasv, intensiivne vihmasadu ja maa ostuhinna kasv. Madala esinemise tõenäosuse ja suurima võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on mikroobide resistentsus, töötajate vähesed kogemused ning teadmised, ettenägematustest kriisidest põhjustatud makseraskus ja ettevõtte ebapiisav omakapital. Madala esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku kahjuga tegurid on põllumaa tagatisel pakutavate laenude peidetud lisakulud ja laenajale kahjulikud tingimused, vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel, ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest, võõrtööjõu keeleoskus ja –barjäär ning ebapiisav turuinformatsioon (tabel 22).

Fookusgrupi arutelus toodi olulise riskitegurina välja ka loomataudid, sest Sigade Aafrika katk (SAK) on seakasvatuses kogu aeg pildis olnud ning bioturvalisuse meetmed on esmatähtsad, kuna järelevalve ja info liikumine piiripunktis võib olla puudulik. Osalejad arvasid, et selle riskiteguri maandamiseks võiks esmajärjekorras paigaldada farmi piiridele desinfitseerimismatid. Oluliste teguritena mainiti veel tootmishindade volatiilsust ning hoonete, masinate ja seadmete vananemist. Kui ettevõte soovib efektiivsust tõsta on üks esimesi asju, millest alustama peaks, hoonete, masinate ja seadmete uuendamine. Uute farmide ehitamine on näidanud positiivset mõju konkurentsivõimele (nt. piimasektoris). Muutuva seadusandluse osas tõdeti, et pole midagi katastroofilist ja laias laastus saadakse hakkama. Toetuse tingimuste osas toodi välja asjaolu, et need on ebajärjekindlad ja raskendavad ettevõtjatel planeerimist. Samuti toodi välja asjaolu, et väikeettevõtjad tunnevad toetuste jagamise puhul ebaõiglust. ÜPP strateegiakava sekkumised on olulisel määral seotud kasutuses oleva põllumajandusmaa pindalaga. Sea- ja linnukasvatusettevõtted kasutavad põllumajandusmaad vähe, mistõttu nähaksegi poliitilisi riske seadusandluse muutumises, eelkõige toiduohutusega seonduvates kontrollides. Üllataval kombel ei ole riskimaatriksisse mahtunud loomahaiguseid, kuid riskitegurina nähakse mikroobide resistentsust.

Sea- ja linnukasvatust on erakorraliselt toetatud aastatel 2015, 2017, 2021, 2022 ja 2024.

Tabel 22. Riskimaatriks sea-ja linnukasvatuse tootmistüübis (n=7)

	Madal esinemise tõenäosus	**Kõrge esinemise tõenäosus**
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Mikroobide resistentsus (TO; 41,6) • Töötajate vähesed oskused (IN; 36,4) • Töötajate vähesed teadmised (IN; 32,6) • Ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus (1 kuni 2 aastat) (FIN; 31,9) • Ettevõtte ebapiisav omakapital (FIN; 31,7)	• Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 75,9) • Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine (PO; 70,0) • Jääk- ja saasteained loomasöödas (nt. mükotoksiinid) (TO; 68,9) • Toodangu hindade volatiilsus (TU; 68,7) • Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 68,6)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Põllumaa tagatisel pakutavate laenude peidetud lisakulud ja laenajale kahjulikud tingimused (põllumaa omandi kaotamise oht) (FIN; 6,6) • Vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel (nt. saagikoristus, poegimiste vastuvõtt) (IN; 14,8) • Ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest (IN; 15,1) • Võõrtööjõu keeleoskus ja keelebarjäär (IN; 17,2) • Ebapiisav turuinformatsioon (TU; 18,0)	• Töötajate kõrge vanus (IN; 39,6) • Vähene varade likviidsus (FI; 34,3) • Maa rendihinna kasv (TO; 31,7) • Intensiivne vihmasadu (TO; 30,9) • Maa ostuhinna kasv (TO; 30,8)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Sea- ja linnukasvatuse tootmistüübi ettevõtjad rakendavad enim järgmiseid meetmeid: tootmisomahinna arvutamine ja optimeerimine, töötajate teadmiste ja oskuste järjepidev täiendamine, ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine, koostöö sisendite müüjatega, ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine ning

toetussõltuvuse vähendamine. Seega keskendutakse finants-, turu- ja inimestega seotud riskide juhtimisele. Tulevikus planeeritakse kasutada finantsjuhtimise alase nõustamise teenust, osaleda finantsjuhtimise alastel koolitustel ning pakkuda töötajatele motivatsioonipaketti. Meetmed, mida ei ole plaanis rakendada, on asendustaluniku teenus, ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine ja töötajatele keeleõppe pakkumine (tabel 23).

Tabel 23. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv sea-ja linnukasvatuse tootmistüübis (% vastanutest, n=7)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Tootmisomahinna arvutamine ja optimeerimine (FIN; 100%) • Töötajate teadmiste ja oskuste järjepidev täiendamine (nt. täiendkoolitused, mentorlus, coaching) (IN; 100%) • Ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine (IN; 100%) • Koostöö tootmissisendite müüjatega tarnete planeerimisel (TU; 100%) • Ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine (TU; 100%) • Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 100%) • Toetussõltuvuse vähendamine (PO; 100%)	• Finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine (FIN; 71,4%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 71,4%) • Töötajate motivatsioonipaketi rakendamine (nt spordikompensatsioon) (IN; 71,4%) • Laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks (FIN; 57,1%) • Laenulepingute pikkuse sobitamine soetatud vara kasutusea ja loodava lisandväärtusega (FIN; 57,1%) • Ettevõtte tegevuste mitmekesistamine (nt. teenustööde osutamine) (FIN; 57,1%)	• Asendustaluniku teenuse kasutamine (IN; 85,7%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 71,4%) • Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (IN; 71,4%) • Laenukohustuste ennetähtaegne vähendamine (FIN; 57,1%) • Investeerimine väljaspool põllumajandusettevõtet (FIN; 57,1%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Loomakasvatuse tootmistüüp

Loomakasvatuse tootmistüübis on olulisemad riskitegurid põllumajandustoetuste vähenemine, toetuse andmise tingimuste muutumine, muutuv seadusandlus ning kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine, mis kõik kuuluvad poliitilise riski alla. Kõrge esinemise tõenäosuse ja väikse võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavus piirkonnas, asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil, kevadine öökülm, töötajate kõrge vanus ja ettevõtte ebapiisav omakapital. Madala esinemise tõenäosuse ja suurema võimaliku majandusliku kahjuga on riskitegurid on ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus, sisendite ebapiisav pakkumine turul, loomataudid, ebapiisavad sisendite laovarud ettevõttes ja see kui töötajad ei täida töökeskkonna ja –ohutuse nõudeid. Madala esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku majandusliku kahjuga on võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud, mulla erosioon, võõrtööjõu keeleoskus ja –barjäär, küberrünnak ja andmevargus (tabel 24).

Lihaveisekasvatuse tootmistüübis (n=83) märgiti olulise riskitegurina maa rendihinna kasvu, mis karjatatavate loomade pidamisel on oluline tootmisega seonduv risk.

Lamba- ja kitsekasvatuse tootmistüübis (n=55) märgiti olulise riskitegurina metsloomade ja rändlindude tekitatud kahju.

Fookusgrupi arutelus toodi esile, et põllumajandustoetuste puhul on märgata tendentsi nõuete pidevaks karmistumiseks. Näiteks uute toetuste rakendamisel ei võeta sageli arvesse, et loomakasvatajatel on juba olemasolevad püsikulud loomade heaolu nõuete täitmiseks.

Samuti rõhutati, et kuigi maa rendihinna kasv on probleem, nähakse suurema murekohana rendimaade ebastabiilsust. Sageli ei taga rendileping kindlust, sest maaomanikud võivad selle lõpetada, kui neile tehakse parem pakkumine. See seab loomakasvatajad keerulisse olukorda, kuna tootmine sõltub otseselt maa kättesaadavusest.

Loomakasvatuse tootmistüübi ettevõtetel on tõsiseks väljakutseks vananenud masinad ja seadmed, kuna kapitali ei kogune piisavalt, et investeerida tehnika uuendamisse. Lisaks mõjutavad pikad kuuma- ja põuaperioodid negatiivselt kogu sektori ettevõtteid, kuid toetusi jagatakse sageli vaid valitutele, jättes teised ilma vajalikust toetusest. Näiteks 2025. aastal eraldatud toetus, mida antakse 2024. aastal toimunud loodusõnnetustest põhjustatud kahju hüvitamiseks rapsi-, rüpsi- või suviodrakasvatuses[25].

Perioodil 2014–2022 lõpetati alates 2017. aastast ammlehma kasvatamise otsetoetuse maksmine, kuna ammehmade arv riigis suurenes ning toetuse rakendamise eeltingimuseks oli, et loomade koguarv ei suurene[26]. ÜPP strateegiakava 2023. aastal alanud perioodil sellist piiravat tegurit ei ole, mis tagab teatud stabiilsuse. Ka on tootmisega seotud toetus ette nähtud kõikide karjade esimestele loomadele, mis ei jäta toetuse sihtgrupist välja ettevõtjaid, kes on otsustanud karja suurendada, et turu tingimustele enam vastata. Loomakasvatajatele suunatud toetuste nimekiri on mitmekesine, erinevate toetuste tingimuste muutmine eeldab koordineerimist ja koosmõju hindamist. Asendustöötajate süsteem toimib Eestis, on toetatud riigi poolt ja aitab juhtida inimestega seotud riske. Metsloomade ja rändlindude tekitatud kahjusid ÜPP strateegiakava sekkumistega ei hüvitata, toetust makstakse vähese tähtsusega abina, mille piiravaks teguriks on ettevõtjale seatud kolmeaastase toetuse mahu piirmäär (25 000 eurot).

Erakorralist toetust maksti lihaveise, lamba- ja kitse kasvatajatele avaldunud turuolukorra riskidega toimetulekuks 2021., 2022. ja 2024. aastal.

Tabel 24. Riskimaatriks loomakasvatuse tootmistüübis (n=153)

	Madal esinemise tõenäosus	**Kõrge esinemise tõenäosus**
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus (1 kuni 2 aastat) (FIN; 33,0) • Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused) (TU; 32,8) • Loomataudid (TO; 32,7) • Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms) (TU; 29,2) • Töötajad ei täida töökeskkonna ja -ohutuse nõudeid (IN; 23,2)	• Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 75,1) • Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO; 68,3) • Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 62,4) • Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine (PO; 61,3)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud (IN; 11,8) • Mulla erosioon (TO; 12,8) • Võõrtööjõu keeleoskus ja keelebarjäär (IN; 13,9) • Küberrünnak (TO; 15,3) • Andmevargus (TO; 16,1)	• Kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavus piirkonnas (IN; 38,9) • Asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil (IN; 37,1) • Kevadine öökülm (TO; 34,1) • Töötajate kõrge vanus (IN; 32,5) • Ettevõtte ebapiisav omakapital (FIN; 31,0)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“
Märkused: madal esinemise tõenäosus ja väike kaasnev majanduslik kahju: taliviljade talvekahjustused (TO; 9,9) ja Taimetoitainete leostumine (TO; 15,7).
Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Loomakasvatuse tootmistüübis on enim rakendatavad meetmed nõuetega kursis olemine ja nende täitmine, hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine ning pereliikmete kaasamine. Tulevikus planeeritakse vähendada toetussõltuvust, osaleda finantsjuhtimise alastel koolitustel ja kasutada asendustaluniku teenust. Meetmed, mis ei plaanita tulevikus rakendada, on laenukäenduse kaasamine, ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine ja töötajatele keeleõppe pakkumine (tabel 25).

[25] Erakorraline toetus põllumajandustootjatele loodusõnnetusest põhjustatud kahju hüvitamiseks https://www.pria.ee/toetused/erakorraline-loodusonnetusest-pohjustatud-kahju-huvitamise-toetus
[26] Euroopa Liidus lubati maksta perioodil 2015-2020 tootmisega seotud toetusi vastavalt Maailma Kaubandusorganisatsiooni põllumajanduslepingu sinise kasti tingimustele, alates 2024. aastast aga vastavlt kollase kasti tingimustele, Lisainformatsioon: Maailma Kaubandusorganisatsiooni põllumajandusleping | Teabelehed Euroopa Liidu kohta | Euroopa Parlament

Tabel 25. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv loomakasvatuse tootmistüübis (% vastanutest, n=153)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 89,5%) • Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 85,6%) • Pereliikmete kaasamine (IN; 85,6%) • Ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine (IN; 80,4%) • Piisavate laovarude (väetis, seeme, kütus, sööt, lisandid) tagamine ettevõttes (TU; 66,7%)	• Toetussõltuvuse vähendamine (PO; 36,6%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 35,9%) • Asendustaluniku teenuse kasutamine (IN; 35,9%) • Töötajate motivatsioonipaketi rakendamine (nt spordikompensatsioon) (IN; 31,4%) • Hoonete, masinate ja seadmete järjepidev kaasajastamine (TO; 30,7%)	• Laenukäenduse kaasamine (FIN; 71,9%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 70,6%) • Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (IN; 70,6%) • Renditööjõu kasutamine (IN; 63,4%) • Põllumajandustootmine on jaotatud omavahel majanduslikult seotud erinevatesse ettevõtetesse (FIN; 62,1%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Lihaveisekasvatajad rakendavad enim nõuetega kursis olemist ja nende täitmist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ning ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamist. Planeeritud meetmed tulevikus on finantsjuhtimise alastel koolitustel osalemine, ettevõtte varade kindlustamine ja karjatervise-programmid. Meetmed, mida pole plaanis kasutada tulevikus, on töötajatel keeleõppe võimaluste pakkumine ja laenukäenduse kaasamine.

Lamba- ja kitsekasvatuse tegelevad ettevõtjad rakendavad riskijuhtimise meetmetena pereliikmete kaasamist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ja nõuetega kursis olemist ja nende täitmist. Planeeritud on rakendada tulevikus toetussõltuvuse vähendamist, asendustaluniku teenuse kasutamist ja hoonete, masinate ja seadmete kaasajastamist. Meetmed, mida pole plaanis rakendada tulevikus, on laenukäenduse kaasamine, ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine ja renditööjõu kasutamine.

Piimatootmise tootmistüüp

Piimatootmise tootmistüübis on olulisemad riskitegurid põllumajandustoetuste vähenemine, muutuv seadusandlus, pikk kuuma- ja põuaperiood, toetuse andmise tingimuste muutumine ja kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine. Kõrge esinemise tõenäosuse ja väikse võimaliku majandusliku kahjuga tegurid on hoonete, seadmete ja masinate vananemine, töötajate kõrge vanus, toodanguga seotud turustamisraskused, vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel ja võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud. Madala esinemise tõenäosuse ja suure võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on taimehaigused, ebapiisavad käibevahendid sisendite ostmiseks, jääk- ja saasteained loomasöödas, sisendite ebapiisav pakkumine turul ja ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes. Madala esinemise tõenäosuse ja väikse võimaliku majandusliku kahjuga tegurid on mulla erosioon, ebapiisavad ja/või ebasobivad tagatisvarad, mikroobide resistentsus, andmevargus ja küberrünnak (tabel 26).

Tabel 26. Riskimaatriks piimatootmise tootmistüübis (n=52)

	Madal esinemise tõenäosus	Kõrge esinemise tõenäosus
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Taimehaigused (TO; 38,8) • Ebapiisavad käibevahendid sisendite ostmiseks (FIN; 36,5) • Jääk- ja saasteained loomasöödas (nt. mükotoksiinid) (TO; 35,8) • Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused) (TU; 35,2) • Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms) (TU; 32,2)	• Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 76,4) • Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 74,1) • Pikk kuuma- ja põuaperiood (TO; 67,8) • Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO; 67,6) • Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine (PO; 65,5)

	Madal esinemise tõenäosus	Kõrge esinemise tõenäosus
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Mulla erosioon (TO; 19,1) • Ebapiisavad ja/või ebasobivad tagatisvarad (FIN; 20,3) • Mikroobide resistentsus (TO; 21,3) • Andmevargus (TO; 21,7) • Küberrünnak (TO; 22,9)	• Hoonete, seadmete ja masinate vananemine (TO; 43,3) • Töötajate kõrge vanus (IN; 43,0) • Toodanguga seotud turustamisraskused (nt. kolmandate riikide impordikeeld, nõudluse muutumine) (TU; 42,0) • Vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel (nt. saagikoristus, poegimiste vastuvõtt) (IN; 38,7) • Võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud (IN; 35,4)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Fookusgrupis toodi olulise riskitegurina välja taimehaigused ja kahjurid, sest enamik piimatootjaid kasvatavad ka sööda karjale ise. Aasta-aastalt on järjest rohkem probleeme traatussiga maisil ning kui söödabaas toetub suures osas sellele kultuurile, siis võib tekkida oluline sööda puudujääk. Viimastel aastatel on kevaded olnud kuivad, mis tähendab, et silo kogumine on muutunud keerulisemaks ja on vajalik hoida piisavaid söödavarusid varasemast pikemaks ajaks. Pika kuumaperioodiga seoses on vajadus farmides suvine ventilatsioon tipptasemele viia, sest kui loomad kogevad kuumastressi, siis nende piimatoodang väheneb. Kontrollidega seoses tõdes fooksusgrupis osaleja, et olukord ei ole hull, tuleb asjad korras hoida ning kui vaja midagi näidata, saab selle kiirelt tehtud. Fookusgrupis tuli ka jutuks metsloomade ja rändlindude poolt tekitatud kahju ja toodi näide saarel tegutsevast põllumajandusettevõtjast, kelle rohumaadel oli metssead tuhnimas käinud. Metssigade kahjude taastamine võib keskmiselt olla 650 eurot/ha. Samuti meeldib sookurgedele maisi üles katkuda, eriti just 5 cm pikkuseid taimi. Küberrünnakuga seoses on esinenud juhtumeid, kus piimatootjaid on rünnatud, kuid farmi tarkvarale õnneks ligi ei pääsetud. Seega võib arvata, et see riskitegur muutub põllumajandussektoris aina aktuaalsemaks.

Piimalehma kasvatamise otsetoetust oli võimalik taotleda nii finantsperioodil 2014–2020 (2022) kui 2023. aastal alanud ÜPP strateegiakava sekkumistest. Praegusel perioodil makstakse toetust kõikide karjade esimestele loomadele, hoolimata karja suurusest, mis on oluline stabiilse sissetuleku tagamine looma kohta volatiilses turuolukorras. Piimatootmise tootmistüübis avalduvad sarnased riskitegurid kui segatootmises, kuna valdavalt toodetakse loomasööta ise, lautades töötab tihti võõrtööjõud ja kasutatakse suhteliselt palju põllumajandusmaad. ÜPP strateegiakava sekkumised leevendavad peamiselt finantsriski (otsetoetused, investeeringutoetused). Tootmisriskid (nii taime- kui loomakasvatuses) on põllumajandustootja enda kanda ja juhtida. ÜPP sekkumine 9.4 (karjatervise programmid) rakendus alles 2024. aastal ja selle mõju ei osata veel hinnata.

Piimatootmise tootmistüübi ettevõtjad rakendavad riskijuhtimise meetmetest enim hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist, nõuetega kursis olemist ja nende täitmist ning ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamist. Planeeritud meetmetena nähakse tulevikus vahekultuuride kasvatamist, küberturbe meetmeid ja mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamist. Tulevikus ei plaanita rakendada põldude niisutamist, otsemüüki lõpptarbijale ja ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamist (tabel 27). Fooksusgrupis rõhutati, et masinate ja seadmete hooldamine on hädavajalik, ilma selleta ei saa. Nõuetega kursis olemine ja nende täitmise puhul toodi välja, et selle tarvis on põllumajandusettevõtjatel rohkem tuge vaja konsulentide süsteemist.

Tabel 27. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv piimatootmise tootmistüübis (% vastanutest, n=52)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 96,2%) • Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 90,4%) • Ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine (IN; 88,5%)	• Vahekultuuride kasvatamine (TO; 50%) • Küberturbe meetmete rakendamine (TO; 46,2%) • Mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamine (TO; 44,2%)	• Põldude niisutamine (TO; 88,5%) • Otsemüük lõpptarbijale (TU; 75%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FIN; 71,2%) • Laenukäenduse kaasamine (FIN; 69,2%)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Ettevõtte varade kindlustamine (FIN; 78,8%) • Põllumajandustootjate esindusorganisatsiooni liikmeks olemine (PO; 78,8%)	• Finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine (FIN; 44,2%) • Täppisväetamine (muutnormiga väetamine) (TO; 38,5%) • Veereziimi kahepoolne reguleerimine (TO; 38,5%) • Laenukohustuste ennetähtaegne vähendamine (FIN; 38,5%) • Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine (FIN; 38,5%) • Toetussõltuvuse vähendamine (PO; 38,5%)	• Ettevõtteväline palgatöö (FIN; 67,3%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Segatootmise tootmistüüp

Segatootmise tootmistüübis on olulisemad riskitegurid muutuv seadusandlus, põllumajandustoetuste vähenemine, kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine, toetuse andmise tingimuste muutumine ja kvalifitseeritud tööjõu kõrge töötasu ootus. Kõrge esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on tormituul, maa ostuhinna kasv, varade vähene likviidsus, laenuperioodil muudatused intressimäärades ja töötajate kõrge vanus. Madala esinemise tõenäosuse ja suure võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on sisendite ebapiisav pakkumine turul, töötajate terviserikked, õnnetused ja vigastused, ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes, töötajate vähesed teadmised ja töötajad ei täida töökeskkonna ja –ohutuse nõudeid. Madala esinemise tõenäosuse ja väiksema võimaliku majandusliku kahjuga riskitegurid on küberrünnak, jääk- ja saasteained loomasöödas, andmevargus, mikroobide resistentsus ja mulla erosioon (tabel 28).

Tabel 28. Riskimaatriks segatootmise tootmistüübis (n=55)

	Madal esinemise tõenäosus	Kõrge esinemise tõenäosus
Suur kaasnev majanduslik kahju	• Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused) (TU; 41,3) • Töötajate terviserikked, õnnetused ja vigastused (IN; 39,7) • Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms) (TU; 36,4) • Töötajate vähesed teadmised (IN; 31,9) • Töötajad ei täida töökeskkonna ja -ohutuse nõudeid (IN; 29,0)	• Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO; 73,6) • Põllumajandustoetuste vähenemine (PO; 69,4) • Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine (PO; 68,2) • Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO; 63,8) • Kvalifitseeritud tööjõu kõrge töötasu ootus (IN; 63,6)
Väike kaasnev majanduslik kahju	• Küberrünnak (TO; 13,8) • Jääk- ja saasteained loomasöödas (nt. mükotoksiinid) (TO; 14,3) • Andmevargus (TO; 16,7) • Mikroobide resistentsus (TO; 17,0) • Mulla erosioon (TO; 17,2)	• Tormituul (TO; 45,2) • Maa ostuhinna kasv (TO; 43,0) • Vähene varade likviidsus (FIN; 40,1) • Laenuperioodil muudatused intressimäärades (FIN; 38,2) • Töötajate kõrge vanus (IN; 35,2)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Segatootmise tootmistüübi põllumajandusettevõtjad rakendavad riskijuhtimise meetmetena enim hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist, nõuetega kursis olemist ja nende täitmist ning pereliikmete kaasamist. Tulevikus planeeritakse rakendada enim toodangu tuleviku müügihinna fikseerimist, turustamis- ja müügilepingute sõlmimist ja laenude refinantseerimist, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks. Riskijuhtimise meetmed, mida tulevikus ei plaanita rakendada, on põldude niisutamine, töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine ja kasvuregulaatorite kasutamine (tabel 29).

Tabel 29. Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv segatootmise tootmistüübis (% vastanutest, n=55)

Rakendatud meetmed	Planeeritud meetmed tulevikus	Meetmed, mida ei planeerita rakendada tulevikus
• Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine (TO; 90,9%) • Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine (PO; 90,9%) • Pereliikmete kaasamine (IN; 83,6%) • Ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine (IN; 78,2%) • Kohalikele oludele vastavate sortide kasvatamine (TO; 72,7%) • Sertifitseeritud seemnete kasutamine (TO; 72,7%) • Põllukultuuride mitmekesistamine (TO; 72,7%)	• Toodangu tuleviku müügihinna fikseerimine (nt futuurid, lepingud kokkuostjatega jms) (TU; 45,5%) • Turustamis- ja müügilepingute sõlmimine (TU; 43,6%) • Laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks (FI; 41,8%) • Küberturbe meetmete rakendamine (TO; 40%) • Veereziimi kahepoolne reguleerimine (TO; 38,2%) • Finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine (FI; 38,2%) • Tööprotsesside automatiseerimine (IN; 38,2%) • Praktikakohtade pakkumine õpilastele (IN; 38,2%) • Töötajatele konkurentsivõimelise töötasu pakkumine (IN; 38,2%) • Töötajate motivatsioonipaketi rakendamine (nt spordikompensatsioon) (IN; 38,2%)	• Põldude niisutamine (TO; 74,5%) • Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine (IN; 74,5%) • Kasvuregulaatorite kasutamine (TO; 67,3%) • Renditööjõu kasutamine (IN; 67,3%) • Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine (FI; 65,5%)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Tabelis 30 on esitatud kõrge esinemise tõenäosuse ja suure kaasneva majandusliku kahjuga riskitegurite riskiskoorid **majanduslike suurusgruppide lõikes**. Kõikides suurusgruppides paiknevad pingerea tipus poliitilised riskitegurid: põllumajandustoetuste vähenemine, muutuv seadusandlus (nt maksustamine, keskkonnapiirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõu regulatsioonid) ning toetuse andmise tingimuste muutumine.

Fookusgrupi aruteludes rõhutati, et on vaja selget ja stabiilset põllumajanduspoliitilist suunda – seda rõhutasid nii väike- kui ka suurettevõtjad. Näitena toodi, et investeerimisotsuste tegemisel on oluline teada riigi pikaajalist plaani ja prioriteete.

Tabel 30. Olulisemate riskitegurite riskiskoorid majanduslike suurusgruppide lõikes (n=631)

Riskitegur	Majandusliku suuruse grupp				
	8000–49 999 €	50 000–99 999 €	100 000–249 999 €	250 000–499 999 €	Vähemalt 500 000 €
Põllumajandustoetuste vähenemine (PO)	70,0	71,2	74,6	76,7	79,9
Toetuse andmise tingimuste muutumine (PO)	63,1	65,9	68,3	71,0	72,1
Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud) (PO)	62,4	63,5	70,6	74,8	79,3
Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine (PO)	57,7	58,3	59,4	69,2	69,9
Pikk kuuma- ja põuaperiood (TO)	53,9	59,2	65,4	70,8	67,8
Maa rendihinna kasv (TO)	43,2	58,2	67,4	68,4	64,6
Maa ostuhinna kasv (TO)	40,5	56,1	65,5	64,7	61,5
Toodangu hindade volatiilsus (TU)	45,4	52,7	60,1	66,8	69,4

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: Tootmisrisk – TO; Finantsrisk – FIN; Inimestega seotud risk – IN; Tururisk – TU ja Poliitiline risk – PO.

Riskijuhtimise meetmete rakendamine ja tulevikuperspektiiv majanduslikes suurusgruppides

Majanduslikus suurusgrupis 8000 kuni 49 999 eurot on enim rakendatavad riskijuhtimise meetmed: hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine, nõuetega kursis olemine ja nende täitmine ning pereliikmete kaasamine. Tulevikus planeeritakse vähendada toetussõltuvust, osaleda finantsjuhtimise alastel koolitustel ja pakkuda töötajatele konkurentsivõimelist töötasu. Tulevikus ei plaanita niisutada põlde, kaasata laenukäendusi ja pakkuda töötajatele keeleõppe võimalusi.

Majanduslikus suurusgrupis 50 000 kuni 99 999 eurot rakendatakse riskijuhtimise meetmetena enim nõuetega kursis olemist ja nende täitmist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ja ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamist. Tulevikus planeeritavad meetmed on laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks, mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamine ning finantsjuhtimise alastel koolitustel osalemine. Tulevikus ei planeerita niisutada põlde, kasutada asendustaluniku teenust ja pakkuda töötajatele keeleõppe võimalusi.

Majanduslikus suurusgrupis 100 000 kuni 249 999 eurot rakendatakse riskijuhtimise meetmetena enim nõuetega kursis olemist ja nende täitmist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ning sertifitseeritud seemnete kasutamist. Tulevikus planeeritakse suurendada mulla süsinikusisaldust ja veesidumise võimet, pakkuda praktikakohti õpilastele ja motivatsioonipaketti töötajatele. Tulevikus ei planeerita põlde niisutada, kasutada asendustaluniku teenust ja pakkuda töötajatele keeleõppe võimalusi.

Majanduslikus suurusgrupis 250 000 kuni 499 999 eurot rakendatakse riskijuhtimise meetmetest enim sertifitseeritud seemnete kasutamist, hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist ning nõuetega kursis olemist ja nende täitmist. Tulevikus planeeritakse rakendada laenude refinantseerimist, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks, täppisväetamist ja pakkuda praktikakohti õpilastele. Meetmed, mida ei planeerita kasutada tulevikus on põldude niisutamine, ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine ja töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine.

Majanduslikus suurusgrupis vähemalt 500 000 eurot on enim rakendatud järgmised riskijuhtimise meetmed: hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine, ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine ja nõuetega kursis olemine ja nende täitmine. Meetmed, mida ei planeerita tulevikus kasutada, on ettevõtteväline palgatöö, põldude niisutamine ja asendustaluniku teenuse kasutamine.

4.2.5. Riskijuhtimise meetmete rakendamise ja FADNi majandusnäitajate vahelised seosed

Küsitlusele vastanute kohta arvutati kokku nende märgitud rakendatud riskijuhtimise meetmete arv (meetmeid kokku 73). Seejärel jagati rakendatud meetmete arvu alusel vastajad kvartiilidesse (mida enam rakendatavaid meetmeid, seda suurem arv). Kvartiile võrreldi FADN 2019–2023. aasta andmetele tuginedes (tabel 31). Kokkuvõtvalt saab välja tuua:

- 1. ja 3. kvartiili ettevõtted on enam spetsialiseerunud taimekasvatusele ning 2. ja 4. kvartiili ettevõtted loomakasvatusele;
- Inimestega seonduvate riskide maandamine on oluline igas ettevõttes, kuid toimib erinevalt kui kasutatakse palgatööjõudu või töö tehakse ära tasustamata tööjõuga. Kõige kõrgem on palgatööjõu osakaal 4. kvartiilis (keskmiselt 86%), kõige madalam 1. kvartiilis (28%);
- Suurema maakasutusega ja rohkemate loomühikutega majapidamised kasutavad enam erinevaid riskijuhtimismeetmeid. Rendimaa osakaalus olulist erinevust kvartiilide lõikes ei täheldatud;
- Aastate lõikes on nisu saagikus kõikuvam pigem rohkemaid riskijuhtimismeetmeid rakendavate ettevõtete puhul. 1. kvartiilis on saagikus viie aasta võrdluses ühtlases langustrendis. Samal ajal on kõikides kvartiilides 2023. aastal oluliselt suurenenud väetiste, seemne ja taimekaitsevahendite kulu ja hektari kogutoodangu väärtuse suhtarv;
- Enam riskijuhtimismeetmeid rakendavate ettevõtete kogutoodangu väärtus katab kulud kokku suuremal määral. 1. ja 2. kvartiili aastate 2019–2023 keskmine kogutoodangu ja kulud kokku suhe on 0,85, 3. kvartiilis 0,90 ka 4. kvartiilis 0,98;

- Netolisandväärtus ha kohta kõigub kõikide kvartiilide puhul oluliselt olles mõjutatud nii sisendi kui toodangu hindadest kui kasvutingimuste mõjust saagile. Olulisi erinevusi kvartiilide lõikes esile ei saa tuua;
- Toetuste (va investeeringutele) osakaal on kogutoodangu väärtuse ja toetuste summas kõrgeim 1. kvartiilis, kus rakendatakse ka kõige vähem riskijuhtimismeetmeid. Toetuste osakaal on suurem kõikides kvartiilides 2021. aastal, mil maksti erakorralisi toetuseid, samas 2023. aastal mil kogutoodangu väärtus vähenes just taimekasvatustoodangu arvelt jäi toetuste osakaal varasemaga võrreldes samale tasemel, mitte ei suurenenud, kuigi turuolukord halvenes (põllumajanduslik müügitulu vähenes kõikides kvartiilides enam kui kulud kokku);
- Ettevõtjatulu tasustamata tööjõuühiku kohta varieerub aastate 2019–2023 keskmisega võrreldes väga oluliselt kõikides kvartiilides. Muutuse mõju avaldub enim 1. kvartiilis, kus tasustamata tööjõu osakaal on kõrgeim;
- Likviidsete varade olemasolu annab võimaluse erakorralistes olukordades tekkivate kuludega paremini toime tulla, 1. kvartiilis on käibevarade osakaal koguvarades alanenud, ülejäänud kvartiilides suurenenud;
- Intressimäärade muutus ja laenuraha kallidus on üks finantsriski tegureid. Lühiajalisi kohustusi võetakse põllumajandustootmises eelkõige hooajalise likviidsusprobleemi lahendamiseks (näiteks kevadkülvilaen). 1. ka 2. kvartiilis on lühiajaliste kohustuste osakaal kokku kohustuste summas 2022. ja 2023. aastal suurenenud. Võlakordaja on 3. ja 4. kvartiilis viie aasta keskmisena ligi kaks korda suurem (0,33) kui esimeses kvartiilis (0,16, alanev);
- Piisavate varude olemasolu on üks võimalikke riskijuhtimismeetmeid. 3. ja 4. kvartiilis on tootmisvarude osakaal käibevarades suurem kui 1. ja 2. kvartiili ettevõtjatel.

Tabel 31. Uuringus osalenud põllumajandusettevõtete jaotus rakendatud riskijuhtimise meetmete arvu kvartiilide alusel ning kvartiilide võrdlus FADN 2019–2023 andmete põhjal (n=131)

Näitaja	1. kvartiil	2. kvartiil	3. kvartiil	4.kvartiil
SE 025 Kasutatav põllumajandusmaa kokku – ha	87	162	246	415
Rendimaa osatähtsus, %	71	65	69	69
Taimekasvatustoodangu osakaal kogutoodangus,%	62	44	67	42
Nisu saagikuse varieeruvus, % võrdluses 2019–2023 aasta keskmisest	-15% kuni +19%	-9% kuni +8%	-21% kuni +19%	-11% kuni +15%
Väetise, seemne ja taimekaitsevahendite kulu ha kohta võrdluses taimekasvatustoodangu väärtusega ha kohta, 2019 –> 2023	25%–>42%	30%–>46%	29%–>49%	26%–>47%
Kokku loomühikuid	20	61	35	126
Kogutoodangu ja kulud kokku suhe	0,72 kuni 0,96	0,79 kuni 0,93	0,74 kuni 1,04	0,86 kuni 1,10
Netolisandväärtus ha kohta, varieeruvus 2019–2023 aasta keskmisest	-55% kuni +55%	-41% kuni +50%	-65% kuni +59%	-40% kuni +60%
Toetuste (va investeeringutele) osakaal kogutoodangu ja toetuste väärtuses, % 2019–2023 keskmine	27	19	23	12
Põllumajandusliku müügitulu varieeruvus, % võrdluses 2019–2023 keskmine	-9% kuni +31%	-18% kuni +27%	-22% kuni +44%	-23% kuni +41%
Tasustatud tööjõu osakaal, % 2019–2023 keskmine	28	60	57	86
Ettevõtjatulu tasustamata tööjõuühiku kohta, varieeruvus vs 2019–2023 keskmine	-115% kuni -+101%	-47% kuni +108%	-140% kuni +120%	-56% kuni +60%
Käibevarade osakaal koguvarades 31.12 seisuga,% 2019–2023 keskmine	24	27	28	32

Näitaja	1. kvartiil	2. kvartiil	3. kvartiil	4.kvartiil
Võlakordaja, 2019–2023 keskmine, %	16	28	33	33
Lühiajaliste kohustuste osakaal kohustustes kokku, % 2019–2023 keskmine	41	44	42	40
Tootmisvarude osakaal käibevarades, %, 2019–2023 keskmine	19	16	27	23

Allikas: FADN, METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"

4.2.6. Riigi sekkumiste osa

Küsitlusega uuriti, mil määral strateegiakava toetused panustavad vastajate hinnangul riskide juhtimisesse. Joonisel 4 ja lisas 3 on esitatud põllumajandusettevõtjate keskmine hinnang strateegiakava erinevate toetuste panusest riskijuhtimisesse skaalal 0 (pole üldse oluline)–10 (väga oluline). Suurima panuse annab põllumajandusettevõtjate hinnangul riskijuhtimisesse põhisissetuleku toetus (PST), olles kõrgeima hinnanguga püsikultuuride ja taimekasvatuses. Tootmisega seotud otsetoetuse (CIS(32)) panust riskijuhtimisse hindavad kõrgemaks loomakasvatusele ja piimatootmisele spetsialiseerunud põllumajandusettevõtjad. Strateegiakava eelarvest moodustavad otsetoetused (1.1–1.8) märkimisväärse osa (45%) ning neid saab käsitleda riskijuhtimise kontekstis leevendusmeetmena. Kuna põllumajandusettevõtjad hindasid selle sekkumise panust riskijuhtimisse kõrgelt, viitab see toetuste olulisele rollile põllumajandussektori stabiilsuse ja jätkusuutlikkuse tagamisel. Sekkumised, mida saab käsitleda nii ennetus- kui ka leevendusmeetmetena ning mis on seotud teadmiste vahetamise ja teabe levitamisega (0.1, M1; 0.2, M2), on saanud keskpärase hinnangu oma panuse eest riskijuhtimisse. See võib olla seotud nende suhteliselt väikese osakaaluga strateegiakava eelarves (1,4%) ning asjaoluga, et nende mõju riskide maandamisele avaldub pigem kaudselt ja pikaajaliselt. Seda seetõttu, et teadmiste rakendamine praktikasse võtab aega ning mõõdetavat rahalist tuge kaasa ei too. Tootmistüüpide üleselt on madalamad keskmised hinnangud antud noore põllumajandustootja toetusele (NPT), põllumajanduskindlustustoetusele (M17), finantsinstrumentidele (FI) ning liidu ja kvaliteedikavade rakendamise toetamisele (3.2). Noore põllumajandustootja toetus puudutab kitsast sihtrühma. Põllumajanduskindlustustoetus ei ole laialdaselt levinud ja kindlustusturg Eestis on väike. Finantsinstrumentide kasutamist võib takistada nende kõrgem hind võrreldes turutingimustega. Seetõttu ka hinnatakse nende panust riskijuhtimises madalamaks.

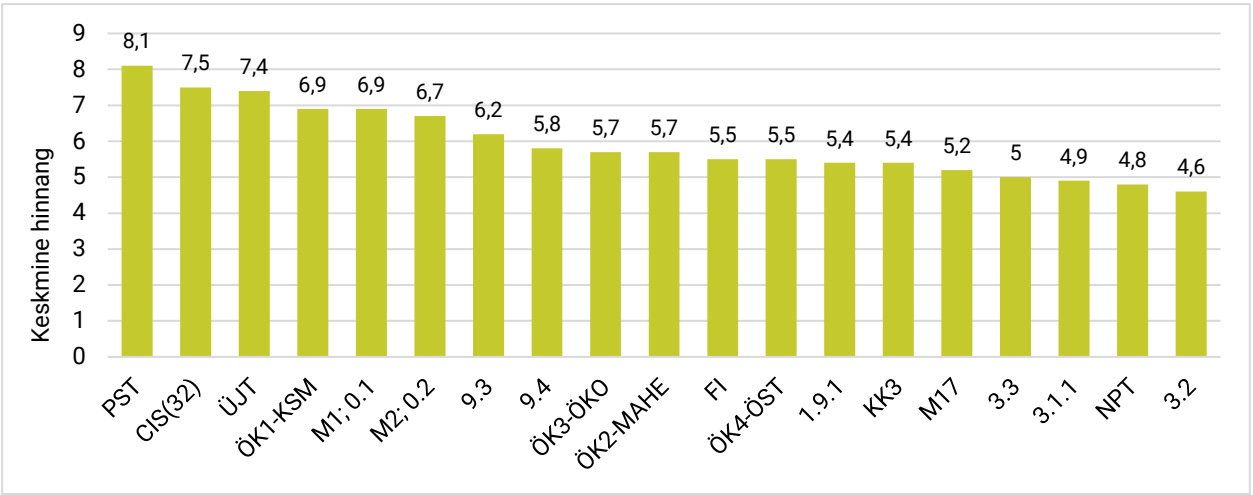

Joonis 4. Põllumajandusettevõtjate keskmine hinnang strateegiakava toetuste panusele riskijuhtimises (n=631)

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"

Märkused: PST-põhisissetuleku toetus; CIS(32)-tootmiskohustusega seotud sissetulekutoetus; ÜJT- ümberjaotav toetus; M1; 0,1-teadmussiire ja teavitus; M2; 0.2- nõustamisteenused, põllumajandusettevõtte juhtimis- ja asendusteenused; 9.3-loomade tervist edendavate kõrgemate majandamisnõuete toetus; 9.4-Loomatauditõrje programmi rakendamise toetus; ÖK3-ÖKO-Kliima- ja keskkonnakava: Ökoalad; ÖK2-MAHE- Kliima- ja keskkonnakava: mahepõllumajanduse ökokava; FI- Finantsinstrumendid; ÖK4-ÖST- Kliima- ja keskkonnakava: Ökosüsteemiteenuste säilitamine põllumaal; 1.9.1- Investeeringud põllumajandusega seotud taristu kaasajastamisse erasektori poolt; KK3- Maaparanduslikud keskkonnarajatised; M17- Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed; 3.3-Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine; 3.1.1-Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse; NPT-Noore põllumajandustootja toetus; 3.2-Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine;

Lisas 4 on esitatud vastanud põllumajandusettevõtjate keskmine hinnang majanduslike suurusgruppide alusel ÜPP strateegiakava toetuste panusest riskijuhtimisesse. Kõigis suurusgruppides on saanud suurima panuse riskijuhtimisesse põhisissetuleku toetus (PST), suurim keskmine hinnang on antud suurusgrupis 100 000–249 999 eurot. Samuti on kõrgemad keskmised hinnangud antud tootmisega seotud otsetoetustele (CIS(32)), keskkonnasõbraliku majandamise toetusele (ÖK1–KSM) ja teadmusiirde- ja nõuandeteenuse panusele riskijuhtimisse (M1, M2, 0.1 ja 0.2). Madalad keskmised hinnangud on antud liidu ja riiklike kvaliteedikavade (3.2) rakendamisele, noore põllumajandustootja toetusele (NPT) ja toetustele, mis panustavad kuivendussüsteemidesse ja keskkonnakaitserajatistesse (1.9.1,1.9.2 ja KK3).

Tabelis 32 on esitatud vastavat toetust saanud ja mittesaanud põllumajandusettevõtjate keskmiste hinnangute võrdlus toetuste panusele riskijuhtimises. Andmed näitavad, et kui vastajad on saanud nimetatud toetuseid, on nende keskmine hinnang toetuse panusele riskijuhtimises kõrgem. See viitab asjaolule, et toetusi saanud põllumajandustootjad on isiklikult selle mõjuga kokku puutunud ning seetõttu hindavad toetuste rolli kõrgemalt riskide juhtimisel.

Tabel 32. Põllumajandusettevõtjate keskmised hinnangud ÜPP strateegiakava toetuste panusele riskijuhtimises toetusi saanud ja mittesaanud osalejate lõikes

Toetuse nimetus	**Vastavat toetust saanute keskmine hinnang**	**Vastavat toetust mittesaanute keskmine hinnang**
Põhisissetuleku toetus (PST)	8,2 (n=611)	4,8 (n=20)
Ümberjaotav toetus (ÜJT)	7,5 (n=608)	4,6 (n=23)
Tootmisega seotud otsetoetus (*piimalehma, ammlehma, puu- ja köögivili, tera- ja kaunvili, seemnekartul*) (CIS(32))	8,0 (n=138)	7,0 (n=493)
Noore põllumajandustootja toetus (NPT)	6,9 (n=25)	4,7 (n=606)
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus (ÖK1)	7,7 (n=192)	6,5 (n=439)
Mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse toetus (ÖK2)	8,8 (n=172)	4,2 (n=459)
Finantsinstrumendid (nt. käendused ja laenud)*	7,9 (n=39)	5,3 (n=592)

*Allikas: PRIA PST toetuste andmed 2023; *Riigiabi register periood 2015–2024.*

4.2.7. Otsetoetused, kindlustus ja muud riskijuhtimise sekkumised

Otsetoetused (ÜPP sekkumised 1.1–1.8) on rahalised maksed põllumajandusettevõtjale, mille eesmärk on lisaks konkurentsivõime ja jätkusuutlikkuse parandamisele tagada põllumajandusettevõtjate sissetulekute stabiilsus, mis võib olla kergesti mõjutatav nii ebasoodsatest turuolukordadest kui ilmastikust. Uuel finantsperioodil makstakse põllumajandusettevõtjatele põhilist sissetulekutoetust, täiendavat ümberjaotavat toetust ja tootmiskohustusega seotud toetusi, mis on suunatud konkreetsetele põllumajandussektoritele, kus esineb teatud raskusi. Kuna põllumajandussektoris on nii väikseid, keskmisi kui suuri põllumajandusettevõtteid, siis on uuel ÜPP perioodil planeeritud tootmiskohustusega seotud toetusi maksta kõikidele põllumajandusettevõtjatele sõltuvalt tootmistüübist ja rakendatavast sekkumisest. Selle kaudu on kõikidele põllumajandusettevõtjatel tagatud teatud osa sissetulekust.

Kuigi otsetoetustel on oluline roll sissetuleku stabiliseerimisel, napib endiselt uuringuid, mis käsitleksid EL-i toetusskeemide mõju sektori vastupanuvõimele nii otsesel kui kaudsel viisil (Žičkienė, 2020). Otsetoetused moodustavad umbkaudu 30% põllumajandusettevõtjate sissetulekust, varieerudes sõltuvalt tootmistüübist ja riigist. Need on suunatud ettevõtjatulu suurendamisele ja stabiliseerimisele ning ka avalike hüvede ja teenuste pakkumise toetamiseks. Otsetoetuse sissetulekut stabiliseeriv mõju tuleneb nende väiksemast varieeruvusest võrreldes sissetulekuga. Samas ei ole need sihitud ettevõtetele, kelle sissetulek varieerub rohkem, nt. väiksemad ja kitsalt spetsialiseerunud tootjad. Itaalia näitel moodustavad otsetoetused olulise osa sissetulekust just segatootmises, sh põllukultuuride, karjakasvatuse ja segataimekasvatuse puhul. Otsetoetuste aastane varieeruvus võib tuleneda nii nõuetele mittevastavusest kui ka poliitikamuudatustest (Severini *et.al*., 2016).

Makrotasandil on leitud, et otsetoetused võivad sektorit mõjutada ka negatiivselt, näiteks suurendades sisendite ja maa (rendi) hindasid. Mikrotasandil mõjutavad need aga põllumajandusettevõtjate sissetulekut,

suhtumist ja käitumist (Žičkienė, 2020). Näiteks Šveitsis tehtud uuringus leiti, et mida suurem on otsetoetuste osatähtsus põllumajandusettevõtte sissetulekus, seda väiksem on huvi põllukultuuride saagi või loomade kindlustamisese vastu. Selle üheks põhjuseks on otsetoetuste stabiilsust pakkuv iseloom, toetused toimivad justkui kindlustusmehhanismina, vähendades vajadust lisakaitse järele. Teiseks suurendavad otsetoetused tootjate finantsilist kindlustunnet, mis omakorda vähendab nõudlust kindlustustoodete järele. Teades, et enamik põllumajandusettevõtjaid on riskikartlikud, võib stabiilse sissetuleku olemasolu nende riskivältimise vajaduse juba osaliselt rahuldada. Töö autorid tõid järeldusena välja, et mida suuremad on otsetoetused, seda suuremad peaksid olema ka kindlustuse kasutamiseks antavad toetused (Finger & Lehmann, 2012). Leedu näide illustreerib, et isegi soodsate tingimuste korral, kui kindlustusmakseid subsideeritakse kuni 65% ulatuses, on põllumajandustootjate huvi kindlustamise vastu endiselt väike (Žičkienė, 2020).

Veel on leitud, et otsetoetused mõjutavad põllumajandusettevõtjate tootmisotsuseid. Ühelt poolt julgustavad need toetused tootjaid investeerima ja oma tootmisvõimekust suurendama. Teisalt võib aga lisaraha, mis tuleb otsetoetustest, vähendada motivatsiooni tootmise kasvatamiseks. Näiteks Leedu puhul on täheldatud, et kuigi looma- ja taimekasvatuses on tootmismahud vähenenud, on otsetoetuste tase jäänud samaks või isegi suurenenud. Kui otsetoetuste eesmärk on stabiliseerida sissetulekut, võib see teatud juhtudel viia olukorrani, kus stabiilne sissetulek saavutatakse ka tootmise vähenemise tingimustes. Kokkuvõttes avaldavad otsetoetused otsest mõju sissetulekute suurendamise ja stabiliseerimise kaudu, kuid kaudselt võivad need mõjutada põllumajandusettevõtjate käitumist ja seeläbi kogu sektori arengut (Žičkienė, 2020).

4.2.8. Ühistegevus ja riskide maandamine

Strateegiakavas panustavad ühistegevusse sekkumised 3.1.1, 3.2, 3.3 ja 9.4. Küsitlusega uuriti ühistusse kuulumise seotust riskide juhtimisega. Kõigist vastanutest kuulus ühistusesse 164 põllumajandusettevõtjat (26,4% vastanutest). Kui võrrelda tootmistüüpide kaupa ühistusse kuulumist, siis kõige rohkem on ühistusesse kuuluvaid ettevõtjaid piimatootmises ja kõige vähem aianduses (tabel 33).

Tabel 33. Ühistusse kuuluvate ja mittekuuluvate põllumajandusettevõtete jaotus tootmistüüpide lõikes (n=622)

Tootmistüüp	Kuulub ühistusse	Ei kuulu	Ühistusse kuulumise määr, %
Aiandus	2	18	10
Püsikultuurid	2	9	18,2
Taimekasvatus	71	257	21,6
Sea- ja linnukasvatus	1	6	14,3
Loomakasvatus	41	108	27,5
Piimatootmine	31	21	**59,6**
Segatootmine	16	39	29,1
Kokku	**164**	**458**	**26,4**

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"

Aiandussektori esindajatega läbiviidud fookusgrupi intervjuus rõhutasid osalised ühistu vajalikkust. Osalised arvasid, et aiandusettevõtetel on ühisosa rohkem kui erinevusi. Tõdeti, et ühistu ei teki alt poolt üles ja vaja oleks valdkonnavälist juhti, eelistatult finantstaustaga inimest. Ühistu loomisel oodatakse positiivsete aspektidena toodete väärindamist, innovatsiooni, arengu ja ekspordi soodustamist, informatsiooni liikumist, finantsolukorra parenemist, tarbijate õpetamist-teadlikkuse tõstmist erinevate videoklippide abil. Mainiti ära, et väikseid koguseid on turustada raske, kuna puudub toimiv turustamisahel (nt otse tootjalt tarbijale (OTT)), kuid samas on aiandussaadustele nõudlus olemas.

Sea- ja linnukasvatuse tootmistüübis küsitluses osalenud ettevõtjatest 86% ei kuulu ühistusse. Sea- ja linnukasvatuse fookusgrupi arutelus tõdeti, et paljudel ettevõtjatel puudub arusaam ühistu toimise põhimõtetest ning varem või hiljem tekivad erimeelsused. Sarnast olukorda on kirjeldatud Poola uuringus, kus leiti, et põllumajandusettevõtjad alahindavad koostööpõhiseid riskijuhtimise meetmeid. Põhjuseks toodi tajutud lisariskid, näiteks kartus, et koostööpartnerid võivad osutuda ebaausaks või koostöö nõuab lisapingitust ja kompromisse, millega nad ei ole harjunud (Sulewski & Kloczko-Gajewska, 2014).

Koostöö rolli riskijuhtimises käsitleti ka küsitlusuuringus. Vastajatel paluti hinnata, mis on nende jaoks oluline ühistulise tegevuse juures, kasutades skaalat 0 (pole üldse oluline) kuni 10 (väga oluline). Tabelis 34 on esitatud erinevate aspektide olulisuse keskmised hinnangud ühistusse kuuluvate poolt. Taimekasvatuses peeti oluliseks omavahelist kogemuste ja teadmiste vahetamist ja valdkonnaspetsiifilistel õppepäevadel osalemist. Loomakasvatuses tõusid esile samuti omavaheline kogemuste ja teadmiste vahetamine ja toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamine. Piimatootmises peavad ühistusse kuuluvad ettevõtjad oluliseks eeskätt ühist toodangu müüki ja toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamist. Segatootmise puhul hinnatakse aga toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamist ja omavaheliste kogemuste ja teadmiste vahetamist.

Tabel 34. Ühistusse kuulumise aspektide keskmised hinnangud tootmistüüpide lõikes (n=159)

Aspekt	Taime-kasvatus n=71	Looma-kasvatus n=41	Piima-tootmine n=31	Sega-tootmine n=16	Keskmine
Omavaheline kogemuste ja teadmiste vahetamine	8,8	8,4	6,8	9,1	**8,3**
Toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamine	8,2	8,1	7,7	9,3	**8,2**
Valdkonna-spetsiifilistel õppepäevadel osalemine	8,7	7,7	7,2	7,9	**8,1**
Ühine toodangu müük	8,2	7,9	8,3	8,0	**8,0**
Agronoomiline nõustamine vajalikul hetkel	8,4	6,9	5,9	8,3	**7,5**
Ühine transpordi- ja logistikateenuse korraldamine	7,8	7,1	7,0	8,1	**7,4**
Ühine tootmissisendite ostmine	8,4	6,5	6,7	7,8	**7,4**
Finantsalane nõustamine vajalikul hetkel	8,1	6,4	6,7	8,0	**7,3**
Turujõu omamine, et mõjutada riigisiseseid turuhindasid	7,5	6,9	7,4	7,7	**7,3**
Toodangule ühiselt lisandväärtuse andmine	7,4	6,4	6,8	8,0	**7,0**
Liikme tegevuse finantseerimine	7,7	4,7	5,9	6,9	**6,4**
Kokkuhoid kuivatus- ja ladustamiskuludelt	7,3	4,1	5,2	6,9	**6,1**
Ühine masinate ja seadmete kasutamine ja ost	6,0	5,3	5,4	5,9	**5,7**

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes"
Märkused: kuna aianduse, püsikultuuride, sea- ja linnukasvatuses oli ühistusse kuulujate arv alla 5, siis pole neid tabelis esitatud

Kokkuvõttes võib öelda, et põllumajandusettevõtjad näevad ühistusse kuulumisel kahe kõige olulisema aspektina omavahelist teadmiste ja kogemuste vahetamist ning toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamise võimalust.

4.2.9. Loomataudide tõrje ennetus (sekkumine 9.4)

Loomataudide kontrolliprogrammide alase koostöö toetus (9.4) käsitleb vabatahtlike kõrgemate standardite ja kvaliteediskeemide vajadust, samuti loomapidajate teadlikkuse tõstmist karjatervisest ning karjatervise jälgimise kohustusest. Eesmärkideks on suurendada turule orienteeritust ning parandada reageerimist ühiskonna ootustele toidu ja tervise osas. Toetatakse põllumajandusettevõtjate ühendusi ja põllumajandusettevõtjaid, kes kontrolli- ja/või likvideerimisprogrammiga liituvad. Loomataudide kontrolli- ja/või likvideerimisprogrammid koostatakse ettevõtjate ja neid ühendavate koostöövormide koostöös, kaasates selleks täiendavalt veterinaararsti ning vajadusel muid eksperte. Programmi sisu sõltub konkreetse põllumajandusettevõtte loomatervise alasest staatusest. Sekkumise tulemusel piiratakse suure majandusliku mõjuga loomataudide infektsioosne rinotrahheiit (IBR) ja veiste viirusdiarröa (BVD) levikut. Pikemaajalises perspektiivis väheneb läbi karjatervise näitajate paranemise ning ravimite kasutamise vähenemise antibiootikumiresistentsuse (AMR) tekke risk ja tõuseb tootmise konkurentsivõime ning ekspordivõimekus. Selliselt ennetatakse tootmis- ja tururiske. Sihtgrupiks on põllumajandustootjaid ühendavad koostöövormid, kes koostavad majandusliku mõjuga loomataudide IBR ja BVD kontrolli- ja/või likvideerimisprogrammi ning sellega liitunud programme rakendavad põllumajandusettevõtjad. Toetatakse ettevõttepõhise programmi väljatöötamisega seotud kulusid: tasud projekti meeskonnale, kaasatud veterinaararstile või eksperdile, kohtumiste korraldamine ning muud koostööaspektidega seotud kulud. Toetatakse programmi rakendamisega seotud kulusid: rakendamisega seotud tööjõukulud (nõustamine, proovide võtmine, vaktsineerimine), laboratoorsete uuringute kulud ja taudi likvideerimisega seotud kulud (vaktsiini kasutamise või teiste tõrjeskeemide rakendamise kulu).

4.2.10. Teadmussiirde ja nõuanne (M1, 0.1 ja M2, 0.2) riskijuhtimises

Teadmussiirde toetus (M1, 0.1) on mõeldud toetamaks tegevusi, mis edendavad põllumajandust, toidutootmist, metsandust, maapiirkondade ettevõtlust ja kogukondi, tõstes inimeste teadlikkust tööõigusest, tööohutusest, kestlikust toidusüsteemist, keskkonnasäästlikkusest, innovatsioonist, loodushoiust, kliimamuutustega kohanemisest ja ringbiomajandusest.

Teadmussiirde kaudu jagatakse uuemaid teadustulemusi, tehnoloogiaid ja häid tavasid koolituste, infopäevade, konverentside, nõustamise ja digilahenduste kaudu. Tegevused valitakse sihtrühma ja piirkonna vajadustest lähtuvalt. Kaasatakse eksperte, teadlasi ja praktikuid ning kogutakse osalejatelt tagasisidet edasisteks tegevusteks.

Nõuandetoetusega (M2, 0.2) toetatakse põllu- ja maamajanduse nõuandeteenuste osutamist. Nõuandeteenuse pakkumisel võib kasutada erinevaid formaate: individuaalne nõustamine, mitme valdkonna konsulendi osalusel pakutav terviknõustamine, mentorlus, mis võimaldab kolleegilt kolleegile teadmisi ja kogemusi vahetada.

Nii teadmussiirde- kui nõuandetoetus panustab inimestega seotud riskide juhtimisse, sest nende abil tõstetakse inimeste üldist teadlikkust ja pakutakse võimalusi osa saada erinevatest koolitustest ja infopäevadest.

4.2.11. Saagikuse varieeruvus ja sisendikasutus

Väetiste, seemnete ja taimekaitsevahendite kasutamise võrdluseks grupeeriti FADN andmetel põllumajandustootjad kolmeks:

1) need, kes taotlesid ainult põhisissetulekutoetust (perioodil 2014–2022 ühtset pindalatoetust ja ROH toetust) ja ümberjaotavat toetust (ÜPT+ROH/PST+ÜJT);

2) need, kes taotlesid keskkonnasõbraliku majandamise toetust (KSM);

3) need, kes taotlesid mahetoetust (MAHE).

Suurim on nimetatud sisendite kulu hektari kohta KSM taotlejatel (joonis 5), kus kasutatavast põllumajandusmaast on teravilja ja teiste põllukultuuride all ligi 2/3, samal ajal kui ainult põhisissetulekutoetust taotlejatel vaid 1/3 ja mahetoetuse taotlejatel 30–40%. Oma toodetud seemne osakaal seemnekulus on veidi kõrgem ainult põhisissetulekutoetust taotlevatel ettevõtjatel. Mahetootjatel moodustab kulu seemnele 73–98% kulust seemnele, väetisele ja taimekaitsevahenditele, KSM taotlejatel 17–24% ja põhisissetulekutoetuse taotlejatel 22–33%. Väetiste kulu osakaal on KSM ja põhisissetulekutoetuse taotlejatel sarnane (50–61% kulust seemnele, väetisele ja taimekaitsevahenditele kokku).

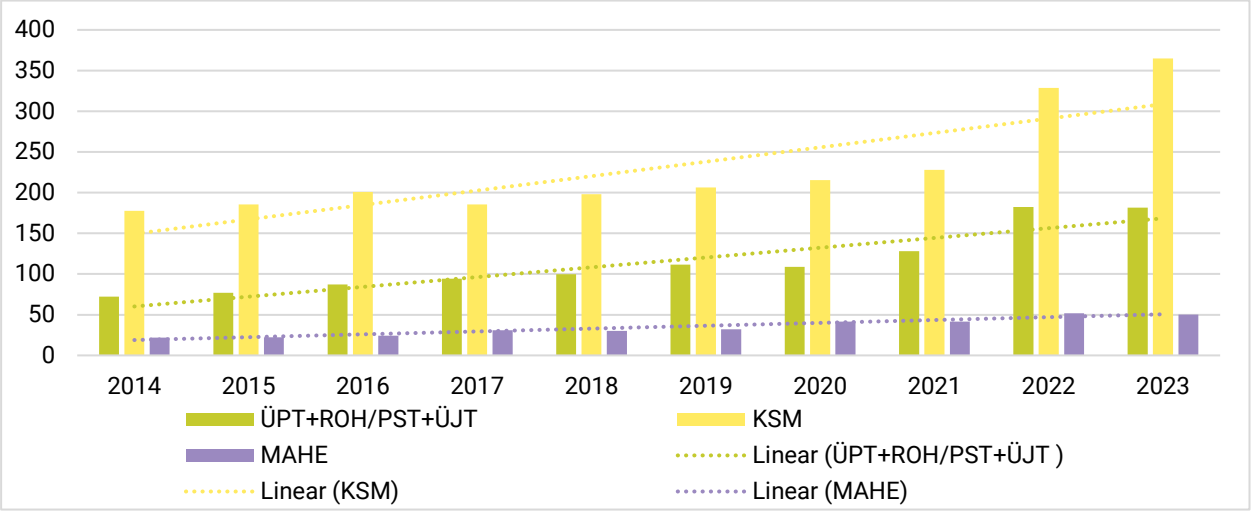

Joonis 5. Väetiste, taimekaitsevahendite, seemnete kulu põhisissetulekutoetuse, keskkonnasõbraliku majandamise toetuse ja mahetoetuse saajatel, 2014–2023, €/ha
Allikas: FADN

Kuna osa taimekaitse ja väetamise töödest tehakse lepinguliste teenustena on lisatud selle kulu võrdlus joonisele 6. Ka siin on suurima hektarikuluga KSM taotlejad, kuid lepinguliste tööde detailidest FADNis ülevaade puudub.

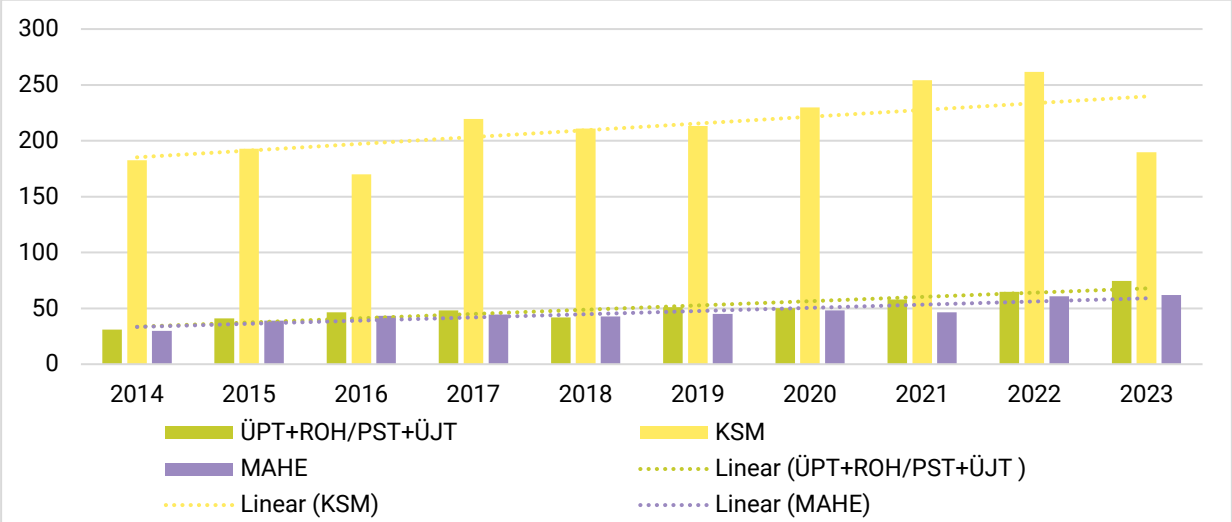

Joonis 6. Lepinguliste tööde kulu põhisissetulekutoetuse, keskkonnasõbraliku majandamise toetuse ja mahetoetuse saajatel, 2014–2023, €/ha
Allikas: FADN

Kuna FADN ei ole seotud põlluraamatu andmetega ning kulusid ei ole võimalik siduda kasvatatava kultuuriga, seetõttu seati eeldus, et seemne, väetiste ja taimekaitsevahendite kulu on jaotatud ha lõikes võrdselt. Kulu 1 tonni nisu kohta varieerub kolmes grupis (joonis 7, vasakpoolne) olenevalt saagikusest ja ha kohta tehtud kulutustest. Kulutused ha kohta on kõrgemad ja ka varieeruvus aastate lõikes on ulatuslikum KSM taotlejatel. Põhisissetulekutoetuse taotlejate saagikuse tase on keskmiselt 0,2 t/ha kohta madalam kui KSM taotlejatel, saagikuse varieeruvus aga ulatuslikum (joonis 8, parempoolne). Mahetoetuse taotlejate nisu saagikuse tase on keskmiselt 2,7 t/ha madalam kui KSM taotlejatel ning perioodil 2014–2023 stabiilsem, ka kulud ha kohta varieeruvad vähem.

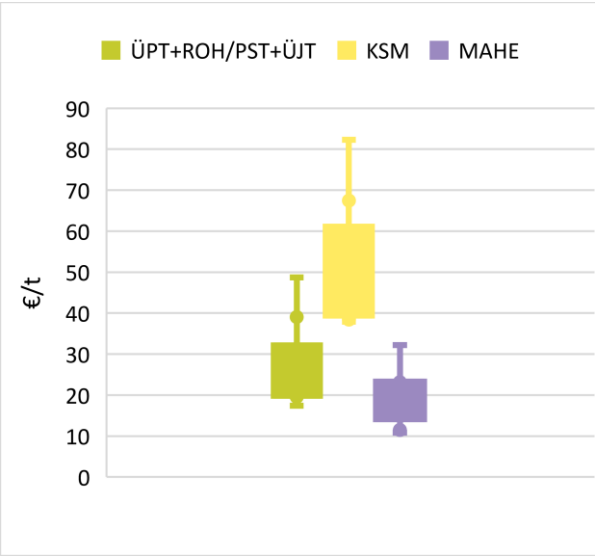

Joonis 7. Seemne, väetise ja taimekaitsevahendite kulu nisu tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t
Allikas: FADN

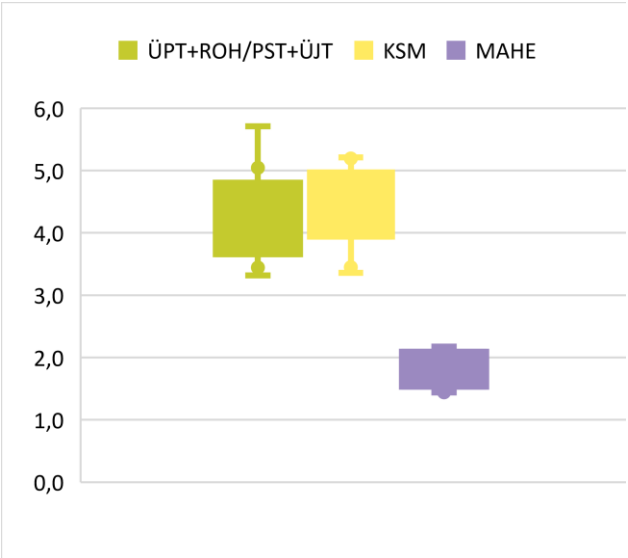

Joonis 8. Nisu saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha
Allikas: FADN

Kulutused odra ha kohta on kõrgemad KSM taotlejatel, kuigi põhisissetulekutoetuse taotlejate saagikuse tase on keskmiselt 0,1 t/ha kohta madalam kui KSM taotlejatel, kulude varieeruvus aga ulatuslikum (joonis

9 ja 10). Mahetoetuse taotlejate odra saagikuse tase on keskmiselt 2,0 t/ha madalam kui KSM taotlejatel ning perioodil 2014–2023 stabiilsem, ka kulud ha kohta varieeruvad vähem.

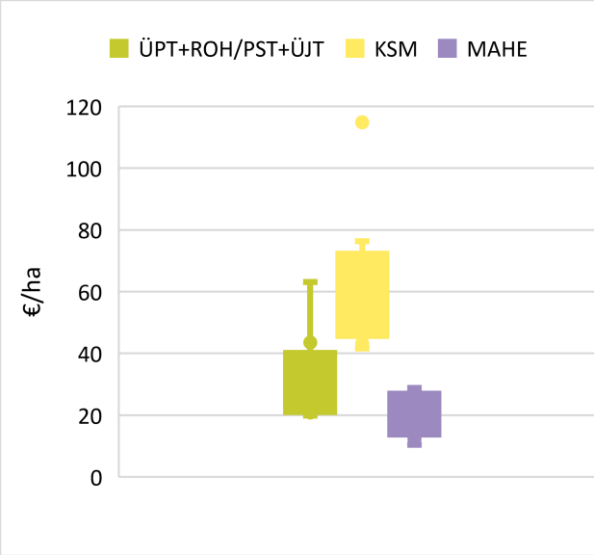

Joonis 9. Seemne, väetise ja taimekaitse-vahendite kulu odra tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t

Allikas: FADN

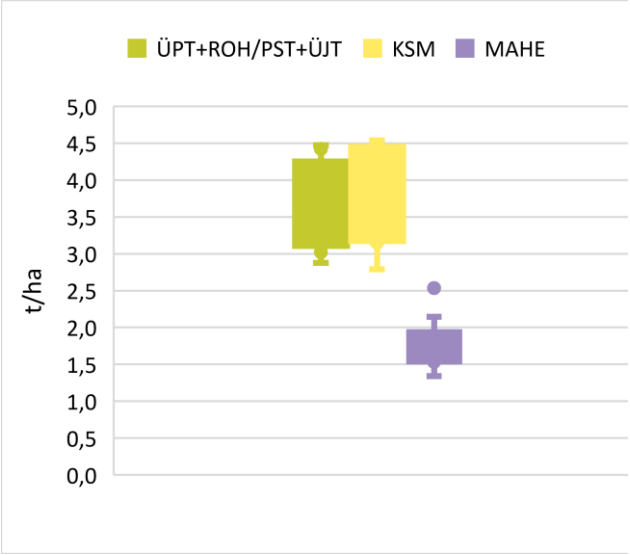

Joonis 10. Odra saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha

Allikas: FADN

Õlikultuuride saagikus varieerub KSM taotlejatel vähem kui põhisissetulekutoetuse või mahetoetuse taotlejatel. Kulutused õlikultuuride tonni kohta on kõige suurema varieeruvusega mahetoetuse taotlejatel (joonis 11 ja 12).

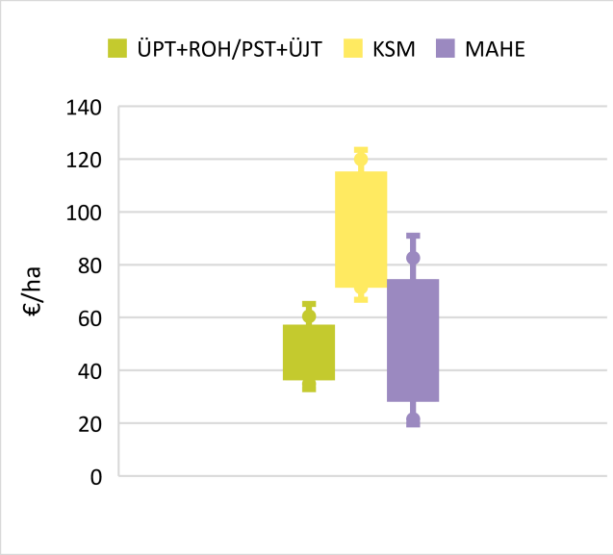

Joonis 11. Seemne, väetise ja taimekaitsevahendite kulu õlikultuuride tonni kohta, varieeruvus 2014–2023, €/t

Allikas: FADN

Joonis 12. Õlikultuuride saagikuse varieeruvus 2014–2023, t/ha

Allikas: FADN

4.2.12. Nõuetele vastavus ja riskid

Nõuetele vastavuse süsteem[27] kehtib Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) toetuste taotlejatele alates 2003. aastast. Süsteemi eesmärk on tagada, et toetusi saaksid täies mahus need taotlejad, kes järgivad keskkonnakaitse, loomade heaolu tagamise, rahva-, looma- ja taimetervise kaitse ning põllumajandusmaa heas korras hoidmise nõudeid. Nõuded on seotud toetuse saaja põllumajandusliku tegevuse ja kogu põllumajandusliku majapidamise põllumajandusmaaga. Süsteem koosneb kahest osast: maa heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis hoidmise nõuded (kehtestab maaeluminister määrusega[28]) ja kohustuslikud majandamisnõuded (tulenevad eri õigusaktide nõuetest ja avaldatakse loeteluna[29]). Toetuse saaja peab järgima nõudeid oma põllumajanduslikus tegevuses ja kogu põllumajandusliku majapidamise kasutatavalt põllumajandusmaal kogu kalendriaasta jooksul. Nõuete rikkumisel vähendatakse taotleja kõikide asjakohasena loetletud toetuste summat. Nõuetele vastavuse süsteem ei kehtinud perioodil 2014–2022 väiketootjate skeemis osalejatele.

Alates strateegiakava rakendamisega 2023. aastast asendati nõuetele vastavuse süsteem tingimuslikkusega[30] ning muutus ka karistussüsteem. Subsiidiumide vähendamine ja toetustest väljaarvamine tingimuslikkuse eiramise tõttu on lubatud maksimumsummas 25%.

Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi andmetel[31] jäeti kohustuslikest majandamisnõuetest välja loomade identifitseerimise ja registreerimisega seotud nõuded (KM 6–8) ning transmissivse spongiformse entsefalopaatia (TSE) diagnoosimisest teatamine (KM 9). Lisati põhja- ja pinnavee kaitse nõue (KM 1) ja taimekaitsealase koolituse nõue (KM 9). Maa heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis hoidmise nõudeid oli varasemalt seitse, lisandus kaks, muutus ka sisu. Alates 2023. aastal kanti tingimuslikkuse süsteemi üle kliima- ja keskkonnatoetuse (ROH) raames rakendatud püsirohumaa säilitamise kohustus (HPK 1) ning mittetootlike alade määratlemise nõue (HPK 8.1). Veeseadusega seotud puhverribade (HPK 4) rajamisel kehtib üldnõude (3 m) kõrval teatud tingimustel erand (1 m). Laienes talvise taimkatte nõue (HPK 6). HPK 8 alampunkti 1 mittetootlike alade jaoks lepiti kokku erisus. Selle kohaselt oleks põllumajandustootjatele, kes haljasväetisena sisse küntavale haljaskesale külvavad talivilja, lubatud niitmine ja hekseldamine enne 25. juulit, eesmärgiga tagada piisav aeg taliviljade külviks ettevalmistuste tegemise jaoks, et ei tekiks olukorda, kus biomass on niivõrd suureks kasvanud, mis raskendab taimiku mulda viimist. Ilmastik on muutunud üha soojemaks ja niitmisvajadus on nihkunud üha varasemaks, vastasel korral kasvab taimik liialt suureks ning taimiku sisse kündmisega tekib probleeme. Nõude põhimõte on, et mittetootlikel aladel ja elementidel on keelatud põllumajandustootmine, so niitmine, hekseldamine, karjatamine ja taimekaitsevahendite kasutamine taotluse esitamise aasta 25. juulini. HPK 8.1 puhul on tegemist mittetootlike alade, maastikuelementide ja lämmastikku siduva põllumajanduskultuuri kasvatamise nõudega, mille puhul on taotlejal kohustus määratleda oma põllumajandusliku majapidamise toetusõiguslikust põllumaast teatud protsent eespool nimetatud aladele ja elementidele. HPK 8 nõude ülejäänud kolm alampunkti jäid muutmata kujul kehtima. Keskkonnatundliku püsirohumaa HPK 9 nõude raames on laienenud nõude kohaldumisala. Uuel perioodil rakendub nõue keskkonnakasu, liikide ja elupaikade kaitse ning CO_2 sidumise eesmärgil suuremale alale, tõustes 4000 ha-lt 44 000 ha-le. Täiendavalt loetakse nõude kohaldumisalaks lisaks 100% turvasmullaga ja Natura 2000 alal paiknevatele püsirohumaadele juurde ka Natura 2000 võrgustikus asuvad pärandniidud ja inventeeritud väärtuslikud püsirohumaad. Neil aladel on keelatud künda ja muuta maa kasutusotstarvet.

Kuna ROH nõuetest tõsteti tingimuslikkuse osaks HPK1, HPK 7 (osaliselt põllumajanduskultuuride mitmekesistamine, mis asendati külvikorra ja viljavaheldusega) ja HPK8 ning ROH toetus lõpetati, vaadati vahehindamise käigus kui palju muutus 2023. aasta KSM ja MAHE toetuse taotlejate ja määratud ühikute arv ning määratud toetussummad (tabel 35).

[27] Nõuetele vastavus | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium
[28] Maa heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis hoidmise nõuded–Riigi Teataja
[29] Kohustuslikud majandamisnõuded 2022, Nõuetele vastavus ja rohestamine 2022.pdf
[30] Tingimuslikkus ja sotsiaalne tingimuslikkus | PRIA
[31] Mis muutub uuest aastast, kui kehtima hakkab uus ÜPP?

Strateegiakava esimesel rakendamisaastal suurenes KSM (ÖK1) taotlejate arv 59% võrra ning määratud ühikud 31% võrra. Võib järeldada, et osa varasemaid ROH toetuse taotlejaid valis ÖK1-KSM kava. Seejuures on oluline silmas pidada, et erinevalt varasemast ROH toetusest muutus KSM üheaastaseks otsetoetuseks, millega ei kaasne pikaajalist kohustust. See võis aidata kaasa selle atraktiivsuse kasvule. Samal ajal, kuigi ROH tavad jäid sarnasel kujul kehtima ka ÖK3 ökkavas, mis on analoogne varasema ROH toetusega, jäi ÖK3-ÖKO taotlejate arv tagasihoidlikuks.

MAHE taotlejate arv ÖK2-MAHE puhul vähenes 2%, kuid määratud ühikud lisandus 3% ja määratud toetussumma vähenes ligikaudu 6%. See viitab, et oetuste taotlejad otsivad aktiivselt võimalusi, kuidas asendada ROH toetuse ärajäämise tõttu toetustest tulenevat sissetulekut. 2024. aastal muudeti seoses Euroopa Komisjoni lihtsustamisettepanekutest tulenevalt tingimuslikkuse HPK nõudeid ning HPK 8.1 nõue (mittetootlike alade ja elementide määratlemise nõue) tühistati antud nõuete pakestist. Alates 2024. aastast muutus HPK 8.1 nõue kohustuslikuks ökokavaks, milleks on ÖK3-ÖKO.

Tabel 35. ROH, KSM, MAHE ja ÖK1-KSM ning ÖK2-MAHE taotlejad, määratud ühikud ja summad

Toetus	Taotlejate arv	Määratud ühikud, ha	Määratud summa, €
M10 KSM (2022)	1 392	457 540	23 867 833
ÖK1–KSM (2023)	2 221	598 421	27 394 611
M11 MAHE (2022)	1 820	196 848	20 722 506
ÖK2–MAHE (2023)	1 783	203 131	19 378 184
ROH (2022)	13 593	956 919	58 302 239

Allikas: PRIA

Eelpool nimetatud muudatused seavad teatud piirangud põllumajandustootmisele, seega on tegu nii poliitilise riskiga, kuna tegu on toetuste taotlemisega seotud nõuetega ning tootmisriskiga, mis on seotud toetusõigusliku maa kasutusega. Seejuures jäid kehtima nõuded (HPK 1, HPK 7 ja HPK 8), mis olid varasemalt seotud ROH taotlemisega, kuid nüüd rakenduvad ka põhilise sissetulekutoetuse (PST) taotlemisel. Ka karistuse määramise maksimaalne määr suurenes ning erandit ei rakendata väiketootjatele, mistõttu klassifitseerub antud muudatus finantsriski alla.

Kavandatav sotsiaalse tingimuslikkuse rakendamine on planeeritud alates 1. jaanuarist 2025. Sotsiaalne tingimuslikkus sisaldab töö- ja tööhõivetingimuste täitmise nõudeid, mis on Eesti tööandjatele kehtinud juba varem ning midagi uut ei lisandu.

4.2.13. Maaparandus ja tootmisriskid

MAK meetmega 4.3 toetati põllu- ja metsamajanduse taristu arendamist ja hoidu. Maaelu arengukavas oli sihttasemeks seatud eesvoolude pikkus 1650 km ja rajatud keskkonnakaitserajatiste arv 370 tk. PRIA andmetel lõpetatud projektide raames rajati 1039,14 km eesvoole ja 265 keskkonnakaitserajatist. Pooleliolevate projektide raames on valmimas veel 148,24 km eesvoole ja 6 keskkonnakaitserajatist. Seega MAK meetmega 4.3 seatud sihttaset ei saavutatud.

Maaelu arengukavas 2014–2020 tuuakse välja, et Eestis on suur osa põllu- ja metsamaast kuivendatud, kuid enamik kuivendussüsteeme on vananenud ja vajavad uuendamist. Tõhus maaparandus on oluline, et kohaneda ilmastikuoludega, vähendades üleujutuse ohtu ning seeläbi tagades maa viljelusväärtuse. Toimivate maaparandussüsteemide aluseks on ühisveevoolude korrashoid, kuid nende hooldus on alarahastatud. Seetõttu on riigipoolne tugi võtmetähtsusega. Need investeeringud aitavad kaasa maa kasutusele võtule ja ettevõtluse arendamisele. Investeeringud maaparandussüsteemide kaasajastamisse toimivad riskijuhtimise kontekstis nii ennetus- kui ka leevendusmeetmena, aidates vältida või vähendada üleujutustest põhjustatud kahjusid.

Aastatel 2017–2024 on järelevalve protokolle MaRU andmetel koostatud **seitsekümne viiel** (75) MAK toetustega seotud maaparandussüsteemi reguleeriva võrgu ehitisel (ei ole toetust saanud objektide arv) (joonis 13).

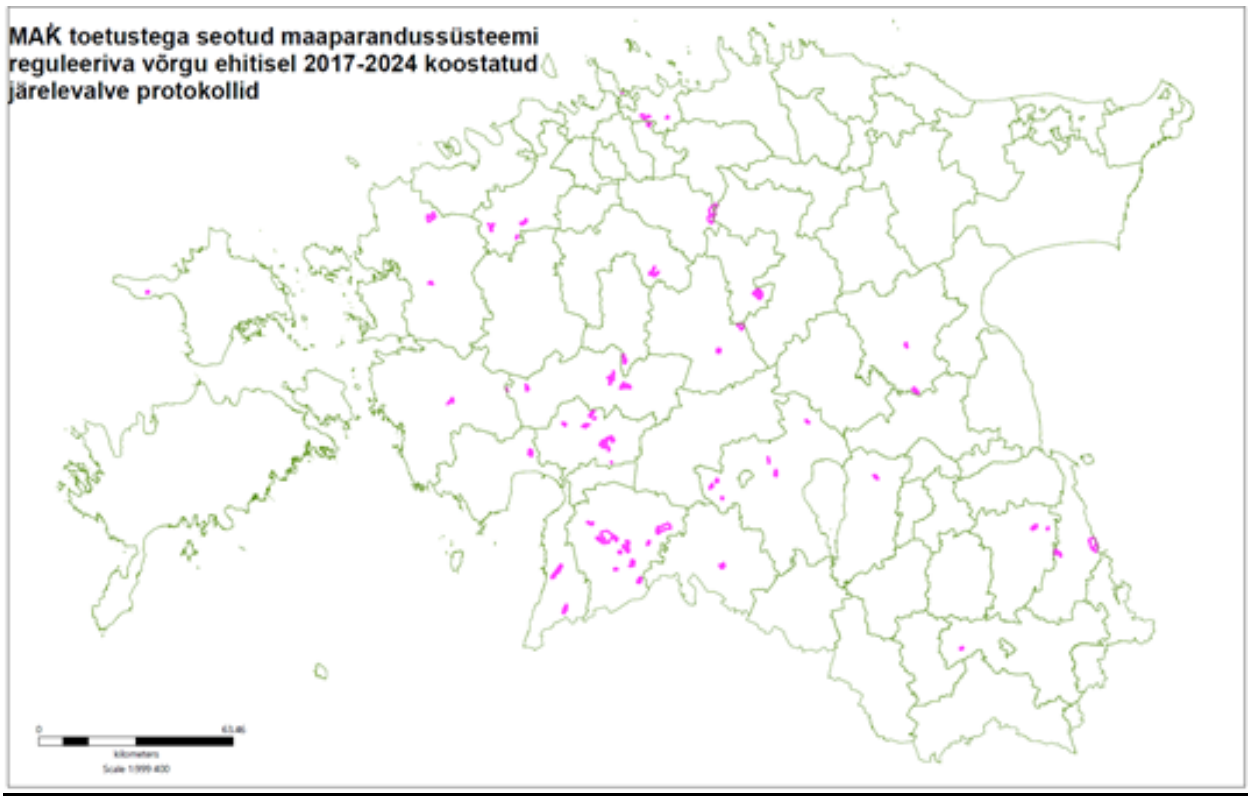

Joonis 13. MAK toetustega seotud maaparandussüsteemi reguleeriva võrgu ehitisel 2017–2024 koostatud järelevalve protokollid
Allikas: MaRu

Võrdluseks võib tuua, et samal perioodil on maaparandussüsteemi registri (MSR) andmetel reguleeriva võrgu ehitiste maa-aladega seoses koostatud 1276 maaparanduse järelevalve protokolli (joonis 14).

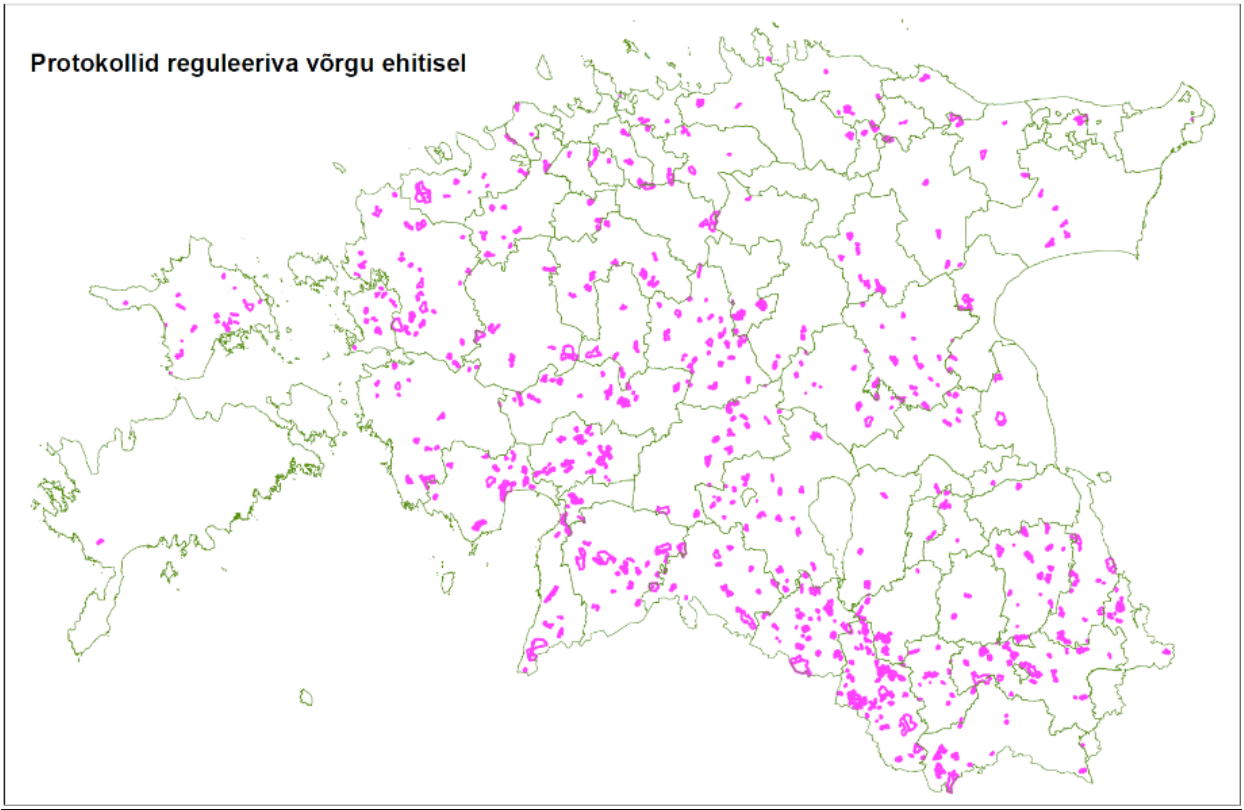

Joonis 14. Maaparandussüsteemi registris (MSR) olevad reguleeriva võrgu ehitiste maa-aladega seoses koostatud protokollid perioodil 2017–2024.
Allikas: MaRu

Perioodil 2017–2024 on koostati maaparanduse järelevalveprotokolle 114 tk, sellest 29 tk ehk 25% 2022. aastal (tabel 36).

Tabel 36. Maaparanduse järelevalveprotokollide arv perioodil 2017–2024

	Protokollid, tk
2017	6
2018	6
2019	16
2020	17
2021	19
2022	29
2023	13
2024	8
Kokku	**114**

Allikas: MaRu

Kui võrrelda perioodil 2017–2024. aastate maaparandussüsteemi registris (MSR) olevaid reguleeriva võrgu maa-aladel koostatud protokolle MAK reguleeriva võrgu toetustega, siis võib järeldada, et otsest seost järelevalve protokollide koostamise ja MAK toetuste vahel ei ole. Kuigi järelevalvet on tehtud kõnealustel objektidel, tuleb märkida, et see on toimunud valdavalt vajaduspõhiselt ning keskendunud ehitamise nõuetekohasusele ja mitte sellele, et vastav rajatis ei toimi nõuetekohaselt. Toetuse saaja peab tagama, et toetuse abil uuendatud või ehitatud eesvool ja keskkonnakaitserajatis toimivad nõuetekohaselt vähemalt viis aastat arvates PRIA poolt toetuse maksmisest. Seetõttu tuleks järelevalve teoa-tamisel edaspidi pöörata suuremat tähelepanu investeeringu objekti pikaajalisele toimimisele ja hooldusko-hustuse täitmisele. Antud vahehindamise raames järelkontrolli andmeid ei analüüsitud.

Joonisel 15 on kujutatud korrastatud maaparandussüsteemide pindala aastatel 2014–2024. Suurim korrastatud pindala oli 2018. aastal, kus see ulatus üle 32 000 ha. Alates nimetatud aastast on korrastatud pindala aastate lõikes järk-järgult vähenenud, eriti märgavatavalt pärast 2020. aastat. Põllumaa ja erametsa korrastamine maht on aastati kõikuv, kuid üldiselt on kõikumine väiksem kui riigimetsas.

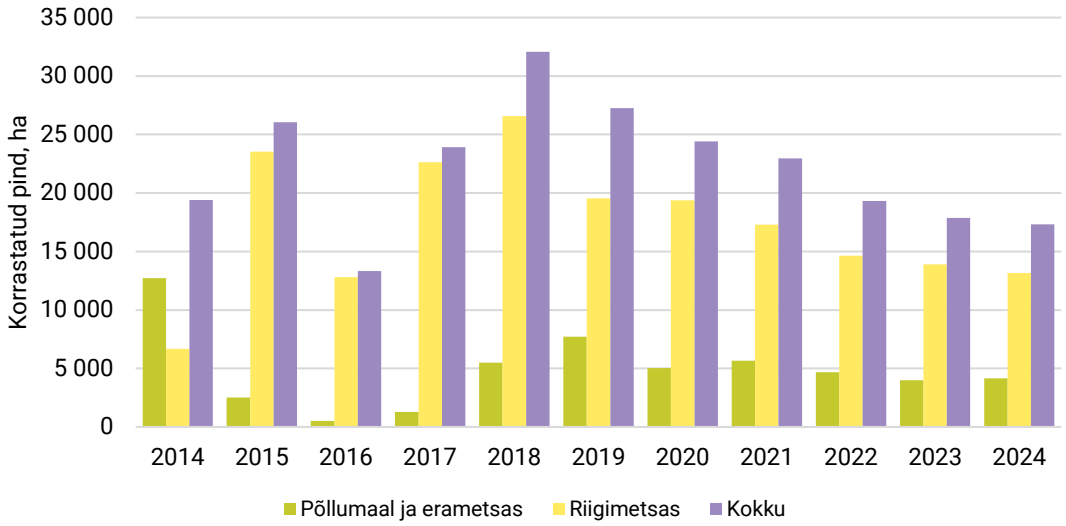

Joonis 15. Perioodil 2014–2024 korrastatud pind (ha) põllumaal ja erametsas ning riigimetsas

Allikas: MaRu

Kokkuvõttes ei ole praegused andmed piisavad, et anda sisulistja objektiivsed hinnangut maaparanduse meetmete edukusele riskujuhtimise vaates. Hindamiseks on vaja süstemaatilist kasvatatavate kultuuride saagikuse andmeid põllu tasandil, et hinnata maaparanduse mõju tootlikkusele ja majanduslikule stabiilsusele. Riskijuhtimise kontekstis on just põllupõhised saagikusandmed peamine indikaator, mille alusel

saab hinnata, kas maaparandussüsteemide korrastamine ja keskkonnakaitserajatiste investeeringud aitavad tootmisriske vähendada ja stabiilsemat saagikust tagada.

Strateegiakavasse on planeeritud sekkumised 1.9.1 ja 1.9.2[32], mida antakse maaparandussüsteemide eesvoolude ja keskkonnakaitserajatiste ehitamiseks ja uuendamiseks. Nende eesmärk on tugevdada põllumajandussektori vastupanuvõimet kliimamuutustele ja vähendada saagikadu. Toetuste eesmärgiks on parandada eesvoolude tehnilist ja ökoloogilist seisundit ning tagada süsteemide toimimine, leevendades samal ajal negatiivset keskkonnamõju. 2024. aastal on toetust antud 112,9 km eesvoolu, 1 puhastuslodu ja 9 settebasseini korrastamiseks.

4.3. Sisemine sidusus

Tuginedes kirjandusallikates viidatud põllumajanduses esinevatele riskidele (tootmis-, turustus-, finants-, poliitiline ja inimestega seotud risk) ja strateegiakava peatükis 3.6 kirjeldatud ühtse ja integreeritud riskijuhtimise lähenemisviisile, on ÜPP sekkumistes nii sünergiat ja sidusust kui ka vastuolulisi elemente. Oluliseks peetakse rakendada erinevaid riskijuhtimisinstrumente, eelkõige hinna-, tootmis- ja ilmastikuriskide ennetamiseks ja maandamiseks. ÜPP strateegiakavas otseselt riskijuhtimisega seotud sekkumisena on planeeritud põllumajanduskindlustustoetus (1.10), kuid erinevate erieesmärkide alt on planeeritud sekkumisi, et:

1) tõsta põllumajandustootja teadlikkust võimalikest riskidest ja nende ennetamisest või leevendamisest (teadmussiire ja nõuanne);
2) suurendada sissetulekute stabiilsust vähendades finantsriske (otsetoetused ja koostöö);
3) ennetada ja maandada üleujutuse ja liigniiskuse põhjustatud tootmisriske maaparandusinvesteeringute kaudu;
4) toetada materiaalseid ja immateriaalseid investeeringuid (sh taimekahjustajate monitooringu ja hoiatussüsteemidesse, bioturvalisusesse, energia varustuskindlusesse) ennetamaks tootmisriske;
5) toetada koostööd turustusriskide maandamiseks ja loomataudide ennetamiseks.

Strateegiakava väliselt on lisaks võimalus Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondi (EAGF, ÜPP I sammas) kaudu rakendada turukorraldusmeetmeid, mis aitavad toime tulla finantsriskidega. Näiteks sekkumiskokkuost turuhinna teatud tasemest allapoole langemisel või eraladustamine, samuti erakorralised toetused turuolukorra halvenemisel erinevate ilmastiku või tururiskide avaldumisel, mis peamiselt toimivad toimetuleku meetmetena.

Eesti riigi eelarvest on inimestega seotud riskidega toime tulekuks rakendatud põllumajandustootja asendamise toetust[33], millega hüvitatakse asendusteenuse osutajale kuni 100% põllumajandustootja või tema töötaja asendamiseks tehtud kuludest tema puhkuse, haiguse, kuni 12-aastase lapse põetamise ja emapuhkuse ajal ning surma korral.

Vastavalt tabelis 2 (Riskijuhtimise strateegiad ja riigi sekkumised) seatud eeldustel panustavad ÜPP strateegiakava sekkumised riskide ennetuse ja leevendamise strateegiatesse, samal ajal kui toimetuleku strateegiad on ÜPP strateegiakava väliste meetmetega lahendatud. Üldjuhul toetavad sekkumised üksteist, kuid näiteks tootmiskohustusega seotud toetused ühelt poolt stabiliseerivad sissetulekuid, kuid teisalt võivad suurendada tootmis-, turu- ja keskkonnariske, kuna stabiilne sissetulek vähendab motivatsiooni rakendada riskijuhtimismeetmeid.

[32] Perioodi 2023–2027 maaparandussüsteemi eesvoolu uuendamise ning keskkonnakaitserajatise ehitamise ja uuendamise investeeringutoetus Riigi Teataja
[33] Põllumajandustootja asendamise toetus 2025 | PRIA

4.4. Väline sidusus

Välise sidususe hindamisel keskenduti sellele, kuidas põllumajanduse ja toidutootmise riskijuhtimise teemad on käsitletud järgnevates poliitika- ja strateegiadokumentides:

- ÜPP strateegiakava eelhindamise raport,
- PõKa 2030,
- MAK2030,
- Strateegia „Eesti 2035“,
- Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 (teatis REKK 2030),
- Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030,
- Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“,
- „Eesti põllumajandus ja toit 2030“
- Euroopa roheline kokkulepe,
- Strateegia „Talust taldrikule“,
- ELi elurikkuse strateegia aastani 2030,
- Kliimakindla majanduse seadus,
- Looduse taastamise määrus (NRL),
- Sordiaretusprogrammis 2020–2030,
- Toidu varustuskindluse strateegias 2023+

Dokumentide analüüsimisel pöörati tähelepanu tekstilõikudele, milles käsitleti riske või riskijuhtimise aspekte.

Riskijuhtimise teemat on järjepidevalt käsitletud **ÜPP strateegiakava 2023–2027 eelhindamise raportis** seoses mitme erieesmärgiga viidates, et selle käsitluse ulatus ja järjepidevus on ebaühtlane. Eelhindamise hindamisküsimuse 3.5 puhul vaadeldi järjepidevust kolmes valdkonnas: keskkond ja kliima, noored põllumajandustootjad ning riskijuhtimine. Erieesmärgi 1 puhul SWOT analüüsis ja sekkumistes jääb ebaselgeks, kas uuel eelarveperioodil saab rakendada riskijuhtimise instrumente ulatuslikumalt kui programmperioodil 2014–2020. Erieesmärkide 7 ja 8 SWOT tabelid viitavad riskijuhtimise vajalikkusele noorte juhtimisoskuste arendamisel ja ettevõtluse riskide juhtimisel. Erieesmärkides 4–6 ja 9 seondub riskijuhtimine peamiselt kliimast ja looduskeskkonnast tulenevate riskide maandamisega. Horisontaalses eesmärgis kajastatakse riskijuhtimist järjepidevalt, kuid muudes erieesmärkides on pigem episoodiliselt. Eelhindajad on viidanud vajadusele suurendada sidusust erieesmärkidega, mis puudutavad ühistegevust, tootjarühmi, kvaliteedikavasid, innovatsiooni ja riskijuhtimist. Strateegiakavas on riskijuhtimise teema kooskõlas arengukavaga PõKa 2030.

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavas aastani 2030 (Põka2030) on käsitletud riskijuhtimise teemat turutõrgete korral, mis põllumajanduses ja kalanduses nii ilmastikust kui pidevatest hinnakõikumistest tulenevalt sagedasti esinevad. Kavas on välja toodud, et selle eelduseks on riskijuhtimise tähtsustamine koos meetmete väljatöötamise ja rakendamisega riigi kui ettevõtte tasandil. Ettevõtja rolliks on teadlikkuse suurendamine riskidest ja ettevõtja peab olema valmis maandama tavapäraseid turu- ja tootmisriske. Riigi rolliks jääb kujundada majanduskeskkond, kus ühistegevus ja turg pakuks võimalusi riskide maandamiseks. Järjest enam mõjutab põllumajandustootjaid kliimamuutus ja äärmuslikud ilmastikuolud ja ühine EL turg, mis suurendab vajadust kasutada erinevaid riskijuhtimise meetmeid sh saagikindlustamine. Selleks tuleb tagada kindlustustoetuse rahastamine mahus, mis motiveerib erasektori algatustel põhinevate jätkusuutlike ja toimivate teenuste väljatöötamist. Riigipoolseks ülesandeks on luua vastavad võimalused õigusruumis. Riik peaks ka kaaluma täiendavaid meetmeid, mis parandaks põllumajandusettevõtete likviidsust ja stabiliseeriks nende sissetulekuid. Üldiselt on vaja põllumajanduse sektoris suurendada teadlikkust riskijuhtimisest ja arendada vastavaid oskuseid põllumajandusettevõtjate seas. Riigi roll on ka ennetustöö, seire ja järelevalvetegevustega tagada ulatuslike riskide maandamine.

Eesti metsanduse arengukava aastani 2030 (MAK2030) ei kajasta toidutootmisega seonduvaid riske. Kuid Eesti riigi poolt võetud kliimaeesmärkide täitmisel on põllumajandusel tugev seotus maakasutuse ja maakasutuse muutuse sektori kasvuhoonegaaside heite arvutusmetoodikas. Ka metsandus on maa kasutamisel konkurendiks põllumajandussektorile, kuna maa on põllumajanduse peamine tootmisvahend ning see mõjutab maa hinda.

Strateegia „Eesti 2035" annab ühtse suuna erinevate valdkondade poliitikakujundajatele ja otsustajatele. Strateegias kajastatakse riskijuhtimise teemat võtmes, et riik aitaks pikaajaliste investeeringute puhul ettevõtjatel riske maandada ja planeerides riigipoolseid investeeringuid, kui ettevõtete investeerimisaktiivsus on väike. ÜPP strateegiakavaga vastuolu ei ole, kuna eesmärk toetada maapiirkondade (sh põllumajandus- ja toidutootmise ettevõtjaid) investeeringute tegemisel on strateegiakavas kesksel kohal.

Eesti riiklikus energia- ja kliimakavas aastani 2030 (REKK 2030) ei mainita otseselt riskide temaatikat põllumajanduses, kuid sektor on sõltuv energiavarustuse stabiilsusest, loodus- ja kliimatingimustest ja tarneahelate toimimisest. Gaasi, elektri ja taastuvenergia hinnatõusud mõjutavad otseselt tootmiskulusid. Pankade riskitundlikkus võib pärssida investeeringuid sektorisse. Tootmiskeskkonda võivad kahjustada õhusaaste, amooniaagiheited ja nakkushaiguste levik. Elanikele taskukohase toidu tagamine on ÜPP üks eesmärke, mis on otseses seoses varustuskindlusega. Põllumajandustootjaid puudutavad ka järgnevad riikliku energia- ja kliimakava kohanemismeetmed:

2.1. Teadlikkuse suurendamine kliimamuutuste mõjudest ja riskidest maakasutuses, linnakorralduses ja planeerimises, riskialade planeerimismetoodikate arendamine ning õigusraamistiku korrastamine.

2.2. Üleujutusriskide maandamine ning rohealade ja linnahaljastu arendamine kliimariskide maandamiseks.

3.5. Temperatuuri ja hüdroloogilise režiimi muutustest tingitud pinnaveekogumite seisundi, elustiku koosluste struktuuri, ainete välis- ja sisekoormuse jälgimine ning kliimariskide minimeerimine.

Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030 käsitleb erinevaid riske, mida tuleb ka arvesse võtta põllumajanduses. Olulised riskid põllumajanduse kontekstis, mida välja tuuakse, on tervis, toiduohutus, üleujutus, kuumalaine ja toitainete uhtumine veekogudesse. Arengukava toob välja vajaduse elanike teadlikkuse tõstmise kliimamuutustest ja nendega kohanemise võimalustest. Asjakohased arengukava meetmed on meede 3.5. Temperatuuri ja hüdroloogilise režiimi muutustest tingitud pinnaveekogumite seisundi, elustiku koosluste struktuuri, ainete välis- ja sisekoormuse jälgimine ning kliimariskide minimeerimine ja meede 3.7. Sotsiaalmajanduslikult oluliste ökosüsteemiteenuste tagamine piisavas mahus ja piisava kvaliteediga, arvestades kliimariske.

Eesti säästva arengu **riiklik strateegia „Säästev Eesti 21"** toob esile vajaduse tegeleda riskidega ühiskonnas laiemalt. Riskid nagu haigestumine, vaesus, majanduslik haavatavus mõjutavad ka põllumajanduse sektorit. Strateegia näeb ette, et hariduse kaudu on võimalik arendada probleemilahendamise oskuseid, riskihindamist ja koostöövõimet – need on ka olulised oskused põllumajanduse riskijuhtimise kontekstis.

Arengukava **Eesti põllumajandus ja toit 2030** toob välja, et viimaste kriiside valguses, pole senised riskijuhtimise meetmed piisavad. ÜPP turupõhisus on kaasa toonud turgude volatiilsuse, sagenenud on turutõrked tulenevalt poliitilistest põhjustest. Ettevõtete majanduslik elujõulisus on nõrgenenud, seega on esmatähtis välja töötada terviklik lähenemine riskijuhtimisele. Kavas mainitud tegevused, mida aitavad kaasa terviklikule riskijuhtimise süsteemile, on riskijuhtimisekavad piimandus-, teravilja- ja lihasektorile. Samuti on planeeritud arendada sektorivahelist ja sidusrühmadega tehtavat koostööd (nt. eesti teratoiduliste kasvatamine Eesti teraviljasöödal). Seetõttu on tähtis terviklik lähenemine kriisi- ja riskijuhtimismeetmete väljatöötamisele ja kasutuselevõtmisele, sh riskijuhtimine ettevõtte tasandil, tootjaorganisatsioonide loomine, kindlustus, maaettevõtlusfondi loomine, finantsvahendid ja vajaduse korral riigipoolne kriisiabi. Lahendamist vajav probleem on põllumajandustootmise eripära arvestavate pikaajaliste laenude ebapiisav kättesaadavus. Arendada tuleb sektori (põllumajandus- ja toidusektor) tipp- ja keskastmejuhtide ning ettevõtete omanike juhtimisoskusi, et tulla toime selliste raskustega nagu vähene tootlikkus, üldiste suundumuste kehv tundmine, halb finantskirjaoskus, ebapiisav riskide juhtimine (sh tururiskid, ilmastikurisk, bioturvalisus).

Tegevused eesmärgi saavutamiseks:

- Juurutatakse piimandussektori riskijuhtimiskava (tootmisriskid, tururiskid, bioturvalisus).
- Juurutatakse teraviljasektori riskijuhtimiskava (tootmisriskid, tururiskid, uued taimekahjurid ja -haigused).
- Juurutatakse lihasektori riskijuhtimiskava (tootmisriskid, tururiskid, bioturvalisus).

ÜPP strateegiakava ei takista põllumajandusettevõtjate initsiatiivi riskijuhtimiskavade juurutamisel.

Euroopa roheline kokkulepe, teatis ja tegevuskava Euroopa rohelise kokkuleppe kohta toob välja riskijuhtimise osas vajadust suurendada vastupanuvõimet ja valmisolekut kliimamuutuste mõjude ees. See on ka oluline põllumajanduses, sest kliimamuutused suurendavad tootmisriski. Strateegia toetab looduspõhiste lahenduste kasutuselevõttu ja investeeringute tegemist kohanemismeetmetesse. Oluline on tagada ligipääs usaldusväärsetele andmetele, et töötada välja vahendid kliimamuutuste integreerimiseks riskijuhtimisse.

Strateegia „Talust taldrikule“ on osa Euroopa rohelisest kokkuleppest ja **ELi elurikkuse strateegia aastani 2030** mõlemad toovad välja vajaduse vähendada pestitsiididega kasutamisega seotud riske.

Kliimakindla majanduse seaduses põllumajandussektorile seatud eesmärk vähendada kasvuhoonegaaside heitkoguseid ja suurendada süsiniku sidumist. See hõlmab näiteks turvasmuldadel tootmistegevuse lõpetamist, väheväärtuslike alade metsastamist ja süsinikupõllunduse praktikate rakendamist. Samuti on oluline sektoris arendada kohanemismeetmeid kliimamuutustega. ÜPP strateegiakava võtab arvesse turvasmuldadel tootmistegevusega seonduvat.

Looduse taastamise määruses on käsitletud keskkonnaga seotud riske ja nende mõju. Peamiste riskidena mainitakse looduskatastroofe, kliimamuutuseid ja üleujutusi. Keskkonnaga seotud riskid on ÜPP strateegiakava sekkumistega fookuses.

Sordiaretusprogrammis 2020–2030 ei ole riskijuhtimise teemat käsitletud, kuid kohalikkesse oludesse sobivad sordid võivad vähendada tootmisriski.

Toidu varustuskindluse strateegias 2023+ käsitletakse julgeoleku-, infoturbe- ja tööjõuriske, mille maandamiseks on vaja süsteemset lähenemist. Võtmetähtsusega on riigi ja ettevõtete koostöö – tuleb jagada ohuhinnanguid, valdkondlike riskianalüüse ja tagada kriitilise info liikumine. Strateegia võeti vastu peale ÜPP strateegiakava kinnitamist 2022. aastal. Järgneva ÜPP perioodi (2028+) ettevalmistamisel leida võimalused toidu varustuskindluse strateegias 2023+ nimetatud põhimõtetega arvestada.

Toimepidevuse ja varustuskindluse tagamiseks tuleb riigil ettevõtetega luua ühised eesmärgid, jagada riiklike ohuhinnanguid, valdkondlike riskianalüüse, tagada info liikumine, tagada kriitilistele ettevõtetele riigi poolne tugi kriisideks valmistumisel ning kriisides. Ettevõtetel tuleb hinnata oma riske, rakendada toimepidevuse tõstmise meetmeid, harjutada kriisides toimimist ning teha tihedat koostööd riigiga ning sidusettevõtetega toidu varustuskindluse tagamiseks kriisis. Toimepidevusel on oluline ristsõltuvus teistest elutähtsatest teenustest. Eelkõige elektri, andmeside ning vedelkütuse kättesaadavusest kriisi ajal. Viimased tuleb riiklikul tasandil läbi analüüsida ja detailsed rakendusplaanid riskide maandamiseks välja töötada. Esmane toimepidevuse tagamine jääb alati ettevõtjate enda läbi mõelda ja kanda.

5. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Küsitlusuuringust selgus, et põllumajandusettevõtjad hindavad kõrge esinemise tõenäosuse ja kaasneva suure majandusliku kahjuga riskiteguriks eelkõige poliitilist riski. Sellele järgnevad järgmised olulised riskitegurid, mis on seotud klimamuutuse ning tootmistegurite ja toodangu hindadega: pikk kuuma- ja põuaperiood, kahjurite levik, öökülm, intensiivne vihmasadu, toodangu hindade volatiilsus, maa rendihinna kasv, jääk- ja saasteained loomasöödas, taimehaigused ja kvalifitseeritud tööjõu kõrge töötasu ootus. Tõhus riskijuhtimine põllumajanduses eeldab sünergiat põllumajandusettevõtja- ja riigi tasandite vahel, kus põllumajandustootjate rakendatavad meetmed toetuvad ÜPP pakutavale raamistikule ning sekkumised kujundatakse vastavalt tootmise tegelikele riskidele ja vajadustele, aidates kaasa riskitegurite ennetamisele, leevendamisele ja toimetulemisele. Sellise sünergia loomiseks oleks vaja rakendada samme, mis tugevdaks riskijuhtimise toimimist mõlemal tasandil. Alljärgnevalt tuuakse välja mõned soovitused.

Uuringust selgus, et Eesti põllumajanduses on saagi ja loomade kindlustamise kasutamine pea olematu, huvi ei ole aastate jooksul suurenenud. Kindlustamine ei toimi hetkel piisava riskijuhtimise meetmena, kuna otsetoetused stabiliseerivad põllumajandustootjate sissetulekuid. Eesti kindlustusturg on väga väike ning olemasolevad kindlustustooted ei vasta täiel määral põllumajandustootjate vajadustele. Näiteks on probleem selles, et kindlustustoetuse hüvitis makstakse välja alles järgneva aasta veebruaris, samas kui põllumajandustootjad peavad oma rahalised kohustused katma sageli kalendriaasta lõpuks. Sellised ajastuse erinevused vähendavad kindlustusmeetme atraktiivsust ja praktilist kasu põllumajandustootjate jaoks.

Riskijuhtimise kontekstis on põllupõhised saagikusandmed peamine indikaator, mille alusel saab hinnata, kas maaparandussüsteemide korrastamine ja keskkonnakaitserajatiste investeeringud aitavad tootmisriske vähendada ja stabiilsemat saagikust tagada. Seetõttu on oluline süstemaatiliste kasvatatavate kultuuride saagikuse andmete kogumine põllu tasandil, et hinnata maaparanduse mõju tootlikkusele ja majanduslikule stabiilsusele.

Kui põllumajandustootjad teadvustavad erinevaid riskitegureid ja kasutavad seda teadmist oma otsuste tegemisel, aitab see riske ennetada. Põllumajandusettevõtjate riskijuhtimise võimekuse tõstmisel on oluline teadmussiirde ja nõuandeteenistuse rolli suurendamine. Eriti oluline on, et teadmussiire ja nõuandeteenistus pööraks senisest enam tähelepanu poliitilistele riskidele, kliimamuutustele ning tururiskidele nagu hindade volatiilsus, ja nende riskide maandamise meetmetele.

Kuna riskitegurid ja nende mõju võivad oluliselt erineda sõltuvalt tootmistüübist, on oluline, et nõuandeteenistus oleks valmis pakkuma ka spetsiifilist, sihipärast ja asjakohast tuge. Nõustajate kaudu saab suurendada põllumajandustootjate teadlikkust riskide juhtimise olulisusest ning aidata leida sobivad riskijuhtimise meetmed riskitegurite maandamiseks ettevõtte tasandil. Laiem eesmärk võiks olla tuua riskijuhtimine süsteemselt nõustamise teemade hulka ning toetada nõustajate järelkasvu selles teemavaldkonnas. Oluline on suunata põllumajandusettevõtjaid tegutsema riske ennetavalt, mitte jääma ootama väljastpoolt tulevale abile ehk toimetulekumeetmetele. Läbi teadlikkuse kasvatamise ja praktilise nõustamise saab tugevdada põllumajandustootjate võimet ise riske juhtida.

Kuna strateegiakava ja erinevad strateegilised dokumendid, mis mõjutavad ka põllumajandussektorit ei ole alati omavahel selgelt kooskõlastatud, on oluline tagada nende vaheline sisuline ühtsus riskijuhtimise käsitlemisel. See aitaks vältida vastuolulisi sõnumeid põllumajandustootjatele ning toetaks järjepidevat ja tõhusat riskijuhtimist põllumajanduses. Seetõttu tuleks kindlustada, et strateegilistes dokumentides (nt. PõKa2030, MAK2030) kavandatud sekkumised ja tegevused aitaksid kooskõlaliselt riskitegureid maandada. Tervikvaade riskijuhtimisele peaks olema osa planeerimisest, tagades, et põllumajandussektor oleks konkurentsivõimeline. Oluline on saavutada kokkulepe era- ja riigisektori rollijaotuses riskijuhtimisstrateegiate rakendamisel, et vältida vastutuse hajumist ja tagada ühtne suund. Lisaks tuleb poliitikas tagada suurem stabiilsus, et põllumajandustootjatel oleks võimalik teha pikaajalisi otsuseid ja planeerida riskide maandamist süsteemselt.

Erakorralisi toetusi tuleks ka edaspidi kasutada eelkõige sihitult, suunates need neile ettevõtetele, kellele avaldunud riskitegur on enim majanduslikult negatiivset mõju avaldanud.

Teadmussiirde ja teavituse toetuse puhul tuleks leida lahendusi, kuidas koguda andmeid tegelike kasusaajate kohta viisil, mis võimaldab neid hiljem töödelda ja analüüsida. See on oluline, et hinnata sekkumise edukust, mis samuti aitab kaasa sisuliste järelduste tegemisel ning sihitatumate tegevuste kujundamisel edaspidi.

6. KOKKUVÕTE

Käesoleva strateegiakava horisontaalse vahehindamise eesmärk oli analüüsida ÜPP sekkumiste rakendamise edenemist fookusega riskijuhtimine põllumajandustootmises.

Kirjanduses jagatakse põllumajandusriskid viide suuremasse rühma: tootmis-, finants-, turu-, poliitiliseks ja inimestega seotud riskiks. Erinevatele uuringutele tuginedes võib väita, et tootmisrisk on põllumajanduses üks olulisemaid. Riskijuhtimise strateegiad jagunevad kolmeks: ennetamine, leevendamine ja toimetulek. Ennetusmeetmetena rakendatakse ÜPP raames investeeringutoetusi, ökokavasid, koostöösekkumisi, teadmussiiret ja nõuandeteenust, MAK raames M10 (KSM) ja M11 (MAHE). Leevendusmeetmed hõlmavad otsetoetusi, teadmussiiret, koostöösekkumisi ning põllumajanduskindlustustoetust. Investeeringud maaparandussüsteemidesse toimuvad nii ennetus- kui leevendusmeetmena. Toimetulekustrateegiana kasutatakse erakorralisi toetusi ja MES laenusid.

ÜPP sekkumiste edukus

ÜPP raames rakendatakse Eestis kõige otsesema riskijuhtimismeetmena ainult põllumajanduskindlustustoetust. Stabiilset sissetulekut pakuvad ka otsetoetused. Aastatel 2014-2022 oli ÜPP I samba otsetoetuste eelarve kasutus edukas, planeeritud toetussummad jõudsid sihtrühmani täiel määral. II samba meetmed planeeriti Maaelu Arengukava raames ning nende eelarve kasutus oli samuti edukas – M10 (KSM) ja M11 (MAHE) meetmete puhul vastavalt 90% ja 94%. Vahehindamisesse oli kaasatud ÜPP strateegiakava sekkumiste 2023. ja 2024. aastateks planeeritud eelarved ja tegelik kasutus. Teadmussiirde ja teavituse toetuse edukust ei hinnatud. Perioodil 2015–2022 maksti välja 84,5% nõuandetoetuse planeeritud eelarvest. Märkimisväärne osa nõuandetoetustest on suunatud toetuste taotlemise ja nõuetele vastavuse nõustamisele (47,3%), millest võib järeldada, et toetused on aidanud poliitilise riski juhtimisel. Looma- ja taimekasvatuse nõustamise püsivad väljamaksed viitavad järjepidevale panusele tootmisriski juhtimisse (39,2%).

Tõhus maaparandus on oluline, et kohaneda ilmastikuoludega, vähendada üleujutuse ohtu ning seeläbi tagada maa viljelusväärtus. Toimivate maaparandussüsteemide eelduseks on ühiseesvoolude korrashoid. Seetõttu on riigipoolne tugi nende süsteemide toimimise tagamisel võtmetähtsusega. Investeeringud maaparandussüsteemide kaasajastamisse toimivad riskijuhtimise kontekstis nii ennetus- kui ka leevendusmeetmena, aidates vältida või vähendada liigveest põhjustatud kahjusid. Maaelu Arengukavas seatud sihttaset (eesvoolude pikkus 1650 km, keskkonnakaitserajatiste arv 370) ei saavutatud.

MAK meetme 17 „Riskijuhtimine“ tegevuse 17.1 „Saagi, loomade ja taimede kindlustuse maksed“ rakendamine ei ole olnud edukas. Planeeritud sihtrühmast (2100 põllumajandusettevõtet) on perioodil 2020–2024 toetust kasutanud 28 ettevõtet ning iga-aastane eelarve kasutus on olnud vahemikus 2,5–43,7%. Toetuse objektideks on olnud eeskätt alla 1-aastased veised (28 448 looma) ning piiratud mahus teravilja-, õli- ja kiukultuuride kasvupinnad (kokku ca 15 500 ha). Toetus on küll määratud kaheksas taotlusvoorus kokku 284 184 euro ulatuses, kuid see jääb märkimisväärselt alla planeeritud 3,6 miljoni euro suurusele eelarvele.

ÜPP sekkumine 1.10 „Põllumajanduskindlustustoetus“ ei olnud vahehindamise aruande koostamise ajaks veel rakendunud. 2025. aastal kehtib jätkuvalt varasem regulatsioon, mille alusel on 2025. aasta taotlusvooru eelarve 600 000 eurot. Strateegiakavas on kindlustustoetuse saajate arvuks planeeritud vaid 8 ettevõtet aastas, aastaseks eelarveks 200 000 eurot, mis viitab madalale ambitsioonitasemele.

Küsitlusuuringust selgus, et põllumajandusettevõtjate teadlikkus kindlustamisest sõltub tootmistüübist ja kindlustustootest. Kindlustusega seotud aspektide puhul hinnati olulisemaks seda, et oleks soodsad lepingutingimused (nt. omavastutuse suurus ja kahjude arvutamise selgus). Põllumajandusettevõtjate teadlikkus kindlustuslahendustest ja nende kasutamise valmisolek suureneb koos majandusliku suurusega, olles kõrgeim suurimas grupis (majanduslik suurus vähemalt 500 000 eurot) ja madalaim väikseimas grupis (8000-49 999 eurot). Põllumajandusettevõtjad kindlustavad riske, mille kindlustusmakse hüvitakse 70% ulatuses. Seetõttu on hetkel pakutavad kindlustustooted kujundatud vastavalt toetuskõlbulikkusele, mis mõjutab kindlustuse kasutamist laiemalt riskijuhtimise vahendina.

Erakorralised toetused ja MESi laenud

Toimetulekustrateegiana on riik aastatel 2014-2024 rakendanud kümmet erakorralist toetust, mis on suunatud sektoritele, kus tururiskide mõju on olnud suurim. Enim toetust (51%) on saanud piimatootmise tootmistüübi ettevõtted, järgnevad sea- ja linnukasvatus (23%), et tulla toime suurenenud sisendhindade ja kaubanduspiirangutega. Toetusi on makstud loomade arvu, kultuuride pindala, toodangu või müügikoguste alusel.

Lisaks erakorralistele toetustele on MES kaudu erakorraliste tingimustega toimetulekuks pakutud aastatel 2020-2021 ja 2023-2024 sooduslaenusid, mille eesmärk on ebakindlas turuolukorras sissetulekute stabiliseerimine ja likviidsusprobleemide leevendamine. 2020-2021. aastal sõlmiti bio- ja maamajandusettevõtetega 157 laenulepingut ning 2023-2024. aastal 67 lepingut nende ettevõtetega, kellel vähenes taimekasvatus- või aiandustoodang vähemalt 15%.

ÜPP sekkumised ja riskijuhtimine

Otsetoetused toimivad leevendusstrateegiatena. ÜPP strateegiakavas on planeeritud eelarvest 45% otsetoetustele (ÜPP sekkumised 1.1.-1.8.). Otsetoetustel on nii makro- kui mikrotasandi mõjud. Makrotasandil võivad need kaasa tuua sisendite ja maa (sh rendi) hindade tõusu. Mikrotasandil mõjutavad otsetoetused põllumajandustootjate sissetulekuid ja riskikäitumist. Stabiilne toetustel põhinev sissetulek vähendab vajadust täiendavate riskijuhtimise meetmete järele ning suurendab põllumajandustootjate rahalist turvatunnet, mis võib soodustada riskide võtmist tootmises ja finantseerimises ja vähendada kindlustuslahenduste kasutamise motivatsiooni.

Loomataudide kontrolliprogrammide alase koostöö toetus (ÜPP sekkumine 9.4) käsitleb vabatahtlike kõrgemate standardite ja kvaliteediskeemide vajadust, samuti loomapidajate teadlikkuse tõstmist karjatervisest ning karjatervise jälgimise kohustust. Eesmärkideks on suurendada turule orienteeritust ning parandada reageerimist ühiskonna ootustele toidu ja tervise osas. Vahehindamise ajal toimub esimene taotlusvoor 15. maist 16. juunini 2025, mistõttu selle sekkumise kohta hinnangut ei ole antud. Tegu on ennetava riskistrateegiaga, mis aitab vähendada tootmisriske.

Olulised riskitegurid tootmistüüpide lõikes

Küsitlusuuringu põhjal selgusid olulisemad riskitegurid erinevates tootmistüüpides. Selleks arvutati iga riskiteguri puhul riskiskoor, võttes arvesse vastajate hinnangut riskitegurite esinemise tõenäosuse ja sellega kaasneva võimaliku kahju kohta. Riskitegurite esinemise tõenäosusele ja nendega kaasneda võiva majanduslikule kahjule antud hinnangute alusel jagati erinevad riskitegurid riskimaatriksisse (väike või suur tõenäosus, väike või suur kaasnev kahju). Oluliste riskiteguritena käsitletakse riskitegureid, millel on põllumajandusettevõtjate hinnangul kõrge esinemise tõenäosus ja suur kaasnev majanduslik kahju. Erinevates tootmistüüpides ilmnesid tootmistüübile iseloomulikud riskitegurid, kuid leidus ka mitmeid ühiseid tegureid, eriti seoses seadusandluse ja põllumajandustoetustega, aga ka kliimamuutuse ja turuhindadega. Aianduses on olulisemateks riskiteguriteks kahjurid, kevadine öökülm, taimehaigused, intensiivne vihma-

sadu ning muutuv seadusandlus (nt. maksundus, taimekaitsevahendite kasutus jm). Püsikultuuride tootmistüübi ettevõtjad peavad olulisemateks riskiteguriteks pikka kuuma- ja põuaperioodi, kevadist öökülma, põllumajandustoetuste vähenemist, toetuste tingimuste muutumist ning kahjureid. Taimekasvatuse tootmistüübis domineerivad eelkõige põllumajandustoetuste vähenemine, muutuv seadusandlus, toetustingimuste muutumine, lisaks ka pikad kuuma- ja põuaperioodid ning maa rendihinna tõus. Sea- ja linnukasvatuse tootmistüübis tõusevad esile riskitegurid nagu muutuv seadusandlus, kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine, jääk- ja saasteained söödas, hindade volatiilsus ning põllumajandustoetuste vähenemine. Loomakasvatuse tootmistüübis peetakse tähtsamateks riskiteguriteks põllumajandustoetuste vähenemist, toetuste tingimuste muutumist, muutuvat seadusandlust ning kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemist. Piimatootmise tootmistüübis tuuakse esile riskitegurid nagu põllumajandustoetuste vähenemine, muutuv seadusandlus, pikk kuuma- ja põuaperiood, toetuse andmise tingimuste muutumine ja kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine. Segatootmise tootmistüübis kerkivad esile järgmised riskitegurid: muutuv seadusandlus, põllumajandustoetuste vähenemine, toetuste tingimuste muutumine, kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine ja kvalifitseeritud tööjõu kõrge töötasu ootus.

Riskijuhtimise meetmed tootmistüüpide lõikes

Riskijuhtimise meetmete rakendamise ja meetmete tulevikuperspektiivi osas varieerusid vastused tootmistüübiti. Kõigi tootmistüüpide puhul oli enim rakendatud riskijuhtimise meetmeks nõuetega kursis olemine ja nende täitmine. Aianduses kasutatakse veel tururiski juhtimise meetmeid nagu taimekasvatustoodangu müügi ajastamine ja otsemüük lõpptarbijale. Tulevikus planeeritakse rakendada meetmeid, mis aitavad finantsriski juhtida, näiteks laenude refinantseerimist ja ettevõtte tegevuste mitmekesistamist. Püsikultuuride tootmistüübis rakendatakse turu- ja tootmisriskide juhtimisega seotud meetmeid: ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine, hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine ja samuti kaasajastamine. Tulevikus planeeritakse töötajatele pakkuda motivatsioonipakette, osaleda finantsjuhtimise alastel koolitustel ning metsloomi ja rändlinde heidutada. Taimekasvatuse tootmistüübis olid enim rakendatud riskijuhtimise meetmed sertifitseeritud seemne kasutamine, hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine. Tulevikuperspektiivi nähakse täppisväetamises ja mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamises. Sea- ja linnukasvatuse tootmistüübis on rakendatavad meetmed seotud turu- ja inimestega seotud riskide juhtimisel: koostöö tootmissisendite müüjatega tarnete planeerimisel ja ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine ning töötajate teadmiste ja oskuste järjepidev täiendamine ning ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine. Tulevikus võiks enim rakendatud meetmed olla finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine ja finantsjuhtimise alastel koolitustel osalemine. Loomakasvatuse tootmistüübis on enim rakendatud meetmeteks hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine, pereliikmete kaasamine ning ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine. Tulevikusuundumuseks on meetmed nagu toetussõltuvuse vähendamine, finantsalastel koolitustel osalemine ning asendustaluniku teenuse kasutamine. Piimatootmise tootmistüübi puhul saab välja tuua enim rakendatud meetmetena hoonete, masinate ja seadmete regulaarset hooldamist, ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamist ning ettevõtte varade kindlustamist. Tulevikus võiks lisandunud riskijuhtimise meetmed nagu vahekultuuride kasvatamine, küberturbe meetmete rakendamine ja mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamine. Segatootmise tootmistüübi puhul saab välja tuua rakendatud meetmetena hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine, pereliikmete kaasamine ning ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine. Tulevikus planeeritakse rakendada toodangu tuleviku müügihinna fikseerimist, turustamis- ja müügilepingute sõlmimist ning laenude refinantseerimist.

Kõigis majanduslikes suurusgruppides on rakendatavate meetmete seas hoonete, masinate ja seadmete hooldamine ning nõuetega kursis olemine ja nende täitmine. Majanduslikus suurusgrupis 8000-49 999 eurot planeeritakse tulevikus vähendada toetussõltuvust. Majanduslikus suurusgrupis 100 000-249 999 eurot on tulevikus plaanis suurendada mulla süsinikusisaldust ja veesidumist võimet. Suurusgruppides 50 000-99 999 ja 250 000-499 999 eurot planeeritakse tulevikus laenude refinantseerimist, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks. Majandusliku suuruse grupis vähemalt 500 000 eurot planeeritakse täppisväetamise rakendamist.

Riskijuhtimise meetmed ja majandusnäitajad

Rakendatavate riskijuhtimise meetmete arvu alusel jagati vastanud põllumajandusettevõtjad kvartiilidesse (vähim rakendatavaid riskijuhtimise meetmeid kuulusid 1. kvartiili) ja kvartiile võrreldi FADN 2019-2023 aasta andmetele tuginedes. 1. ja 3. kvartiili kuuluvad ettevõtted olid spetsialiseerunud taimekasvatusele ning 2. ja 4. kvartiilis olid loomakasvatuse ettevõtted. Inimestega seotud riske juhitakse erinevalt ettevõtetes, näiteks 4. kvartiilis kasutades palgatööjõudu ning 1. kvartiilis rohkem tasustamata tööjõudu. Ettevõtted, millel on rohkem loomühikuid ning suurem maakasutus kasutavad enam erinevaid riskijuhtimise meetmeid.

ÜPP sekkumiste osa

Küsitlusuuringus paluti vastajatel anda hinnang ka ÜPP strateegiakava toetuste panusest riskide juhtimisesse. Põllumajandusettevõtjate hinnangul panustab riskide juhtimisesse enim põhisissetuleku toetus. Tootmisega seotud otsetoetuste panust hindasid kõrgemalt loomakasvatajad ja piimatootjad.

Ühistegevus aitab maandada põllumajanduses esinevaid riske. Vastanutest 26,4% kuulus ühistusse ja neilt uuriti, millised on olulisemad aspektid ühistusse kuulumise puhul. Kõige olulisemaks peetakse omavahelist kogemuste ja teadmiste vahetamist ning toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamist.

Tingimuslikkus

Alates 2023. aastast asendati nõuetele vastavuse süsteem strateegiakavas tingimuslikkusega, millega kaasnes ka karistussüsteemi muudatus. Tingimuslikkuse rikkumise korral võib toetust vähendada kuni 25%. Kuna tingimuslikkuse eesmärk on tagada, et toetusi saaksid need põllumajandustootjad, kes järgivad seadusest tulenevaid kohustuslikke majandamisnõudeid ja hoiavad oma maad heas põllumajandus- ja keskkonnaseisundis (HPK), siis see suurendab põllumajandusettevõtte jaoks poliitilist ja tootmisriski.Kehtima jäid ka püsirohumaa säilitamise kohustus (HPK 1), osaliselt põllukultuuride mitmekesistamise (HPK 7) ja tootmisega mitteseotud objektide säilitamise (HPK 8) nõuded, mis varasemalt kehtisid rohestamise(ROH) toetuse korral, kuid nüüd rakenduvad ka põhisissetulekutoetuse taotlemisel. Karistuse maksimaalne määr on tõusnud ja erandeid väiketootjatele ei kohaldata, mistõttu võib muudatus klassifitseeruda ka finantsriskina.

Asjakohasus ja sidusus

Strateegiakava raames on planeeritud vaid üks riskijuhtimise sekkumine põllumajanduskindlustamine (1.10), mis rakendub 2026. aastal. Teised sekkumised panustavad kaudselt riskide juhtimisse.

Väline sidusus ÜPP strateegiakava ja teiste poliitikavaldkonna dokumentide vahel on olemas, kuid olenevalt konkreetsest dokumendist, siis esineb nii kaudset (nt. Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 REKK 2030) kui otsest sidusust (ÜPP Strateegiakava 2023-2027 eelhindamise raport).

7. KASUTATUD KIRJANDUS

„Eesti põllumajandus ja toit 2030“ Eesti põllumajandus ja toit 2030 : piima-, liha-, teravilja- ja aiandussektori ning töötleva tööstuse arengukava 2020–2030 : kokkuvõte

Adnan, K.M.M., Ying, L., Ayoub, Z., Sarker, S.A., Menhas, R., Chen, F., Yu, M.M. (2020). Risk management strategies to cope catastrophic risks in agriculture: The case of contract farming, diversification and precautionary savings. *Agriculture*, Vol 10, 351 pp. 1–16.

Aleksandrova A., Zhmykhova, T., Viira, A.-H. (2022). The role of subsidies in stabilising farm income: Evidence from Estonia. Agricultural and Food Science, 31, pp. 24–36. https://doi.org/10.23986/afsci.112241

Aleksandrova, O., Azadi, H., Värnik, R., Nurmet, M., Viira, A.H. (2024). The determinants of farm income variability: Evidence from Estonia. — German Journal of Agricultural Economics, vol. 73, pp. 1–26. DOI: https://doi.org/10.52825/gjae.v73i3.2549

Bohačikova, A., Serenčeš, P., Toth. M. (2017). Farmers' risk perception and risk management strategies in Slovak agriculture. – Managerial trends in the development of enterprises in globalization era, pp.26–35.

Dalhaus, T., Wu, J., Möhring, N. (2023). Rapidly growing subsidization of crop insurance in Europe ignores potetial environmental effects. — Nature plants, vol 9, pp. 1938–1939. https://doi.org/10.1038/s41477-023-01569-9

Doung, T.T., Brewer, T., Luck, J., Zander, K. (2019). A global review of farmers' perceptions of agricultural risks and risk management strategies. – Agriculture, vol. 9, pp. 1–16. doi:10.3390/agriculture9010010

Flaten, O., Lien, G., Koesling, M., Valle, P.S., Ebbesvik, M. (2005). Comparing risk perceptions and risk management in organic and conventional dairy farming: empirical results from Norway. —Livestock Production Science, vol. 95, pp. 11-25. https://doi.org/10.1016/j.livprodsci.2004.10.014

Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 (teatis REKK 2030), Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030 (REKK 2030)

Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“, saastev_eesti_21.pdf

ELi elurikkuse strateegia aastani 2030; ELi elurikkuse strateegia aastani 2030 | EUR-Lex

Elsner, M., Atikinson, G., Zahidi, S. (2025). Global risk report 2025. – World Economic Forum. https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2025/digest/

Euroopa Keskkonna Agentuuri raport. (2019). Climate change adaptation in the agriculture sector in Europe 1994-2019. EEA report NO04/2019. https://www.eea.europa.eu/publications/cc-adaptation-agriculture

Euroopa roheline kokkulepe, Euroopa roheline kokkulepe - Euroopa Komisjon

Finger, R., Lehmann, N. (2012). The influence of direct payments on farmers' hail insurance decisions. Agricultural Economics, Vol. 43, pp. 343–354. https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2012.00587.x

Finger, R., Wüpper, D., McCallum, C. (2022). The (in)stability of farmer risk preferences. – Journal of Agricultural Economics, vol. 74, pp. 155–167.

Iyer, P., Bozzola, M., Hirsch, S., Meraner, M., Finger, R. (2020). Measuring farmer risk preferences in Europe: A systematic review. – Journal of Agricultural Economics, vol. 71, pp. 3–26. doi: 10.1111/1477-9552.12325

Jankelova, N., Masar, D., Moricova, S. (2017). Risk factors in the agriculture sector. – Agricultural Economics, vol. 63, issue 6, pp.247–258. DOI: 10.17221/212/2016-AGRICECON

Kaukoranta, T., Hakala, K (2008). Impact of spring warming on sowing times of cereal, potato and sugar beet in Finland. — Agricultural and Food Science, Vol. 17, pp. 165–176. https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/474155/mtt-afs-v17n2p165.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030, Kliimamuutustega kohanemise arengukava | Kliimaministeerium

Komarek A. M., De Pinto, A., Smith, V.H. (2020). A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. — Agricultural Systems 178, pp 1–10. https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102738

Looduse taastamise määrus (NRL), Looduse taastamine: uus määrus nõuab kehvas seisus ökosüsteemide taastamist | Uudised | Euroopa Parlament

MAK2030 (metsanduse arengukava 2021–2030), Metsanduse arengukava 2021–2030 | Kliimaministeerium

Menapace, L., Colson, G., Raffaelli, R. (2013). Risk aversion, subjective beliefs, and farmer risk management strategies. *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 95, pp. 384–389. http://www.jstor.org/stable/23358407

Meuwissen, M.P.M., Huirne, R.B.M., Hardaker, J.B. (2001). Risk and risk management: an empirical analysis of Dutch livestock farmers. – Livestock Production Science, vol 69, pp. 43–53. https://doi.org/10.1016/S0301-6226(00)00247-5.

Palinkas, P., Szekely, C. (2008). Farmers' risk perception and risk management practices in International comparison. – Bulletin of the Szent Istvan University, pp. 265–276. 10.22004/ag.econ.47554

Peltonen-Sainio, P., Sorvali, J., Kaseva, J. (2020). Winds of change for farmers: Matches and mismatches between experiences, views and the intention to act. — Climate Risk Management, vol 27, pp. 1–17. https://doi.org/10.1016/j.crm.2019.100205

PMS443: Põllumajanduslikud majapidamised majandusliku suuruse ja tootmistüübi järgi. — Eesti Statistika andmebaas. https://andmed.stat.ee/

PM54: Põllumajandustoodang, vahetarbimine, lisandväärtus, kapitali kogumahutus vastava aasta alushindades ja põllumajanduse tööjõud. (andmed uuendatud 01.04.2025). — Eesti Statistika andmebaas. https://andmed.stat.ee/

PõKa 2030, Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Kliimakindla majanduse seadus, Kliimakindla majanduse seadus | Kliimaministeerium

Robles, M. (2001). Agricultural insurance for development: Past, present, and future. — Context for Agricultural Development, pp. 563–594. https://doi.org/10.2499/9780896293830_17

Schmitt, J., Offermann, F., Ribeiro, A.F.S., Finger, R. (2024). Drought risk management in agriculture: A copula perspective on crop diversification. — Agricultural Economics, vol.55, pp. 1-25. DOI: 10.1111/agec.12851

Severini, S., Tantari, A., Di Tommaso, G. (2016). Do CAP direct payments stabiilse farm income? Empirical evidences from a constant sample of Italian farms. — Agricultural and Food Economics, vol 4, pp. 1–17. DOI 10.1186/s40100-016-0050-0

Shadbolt, N.M., Olubode-Awosola, F. (2016). Resilience, risk and entrepreneurship. — International Food and Agribusiness Management Review, vol. 19, pp. 33-52. https://mro.massey.ac.nz/server/api/core/bitstreams/b3992531-9f1f-4d38-8aca-d1a22afb1a5e/content

Slijper, T., De Mey, Y., Poortvliet, P., Meuwissen, M. (2020). From risk behavior to preceived farm resilience: a Dutch case study. – Ecology and Society, vol. 25. https://doi.org/10.5751/ES-11893-250410

Sordiaretusprogramm 2020–2030 Sordiaretusprogramm 2020–2030 | Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Strateegia „Eesti 2035", Strateegia "Eesti 2035" | Eesti Vabariigi Valitsus

Strateegia „Talust taldrikule", Strateegia „Talust taldrikule" | Teabelehed Euroopa Liidu kohta | Euroopa Parlament

Strateegiakava hindamiskava määrus nr. 42 „Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika Eesti strateegiakava aastateks 2023–2027" seire ja hindamine–Riigi Teataja

Sulewski, P., Kloczko-Gajewska, A. (2014). Farmers' risk perception, risk aversion and strategies to cope with production risk: an empirical study from Poland. – Studies in Agricultural Economics, vol. 116, pp. 140–147. http://dx.doi.org/10.7896/j.1414

Sulewski, P., Was, A., Kobus, P., Pogodzińska, K.. Szymańska, M., Sosulski, T. (2020). Farmers attitudes towards risk — an empirical study from Poland. – *Agronomy,* Vol 10, No 1555, pp. 1-21. https://doi.org/10.3390/agronomy10101555

Špicka, J., Boundny, J., Janotova, B. (2009). The role of subsidies in managing the operating risk of agricultural enterprises. Agricultural Economics, 55, pp. 169–179. https://agricecon.agriculturejournals.cz/pdfs/age/2009/04/02.pdf

Žičkienė, A. (2020). Resilience in agriculture: How can CAP direct payments impact it? Research for Rural Development, 35, 176–182. https://www2.llu.lv/research_conf/proceedings2020/docs/LatviaResRuralDev_26th_2020-176-182.pdf

Theuvsen, L. (2013). Risks and risk management in agriculture. – Problems iof World Agriculture, vol. 13, pp. 162–174. DOI: 10.22004/ag.econ.190788

Toidu varustuskindluse strateegia 2023+ Toidu varustuskindluse strateegia 2023+

Toreti, A., Belward, A., Pérez Domínguez, I., Naumann, G., Luterbacher, J., Cronie, O., Seguini, L., Manfron, G., Lopez-Lozano, R., Baruth, B., van den Berg, M., Dentener, F., Ceglar, A., Chatzopoulos, T., Zampieri M. (2019a). The exceptional 2018 European water seesaw calls for action on adaptation. — Earth's Future 7, 652 – 663. https://doi.org/10.1029/2019EF001170

Toreti, A., Cronie, O., Zampieri, M. (2019b). Concurrent climate extremes in the key wheat producing regions of the world. Scientific reports 9, article number 5493. https://www.nature.com/articles/s41598-019-41932-5

Tuum, C. (2020). Eesti põllumajandustootjate saagikindlustamise otsust mõjutavad tegurid. — magistritöö, Eesti Maaülikool.

Ullah, R., Shivakoti, G.P., Ali, G. (2015). Factors effecting farmers' risk attitude and risk perceptions: The case of Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Vol. 13, 151–157.

Wauters, E., van Winsen, F., de Mey, Y., Lauwers, L. (2014). Risk perception, attitudes towards risk and risk management: evidence and implications. – Agricultural Economics, vol. 60, issue 9, pp.389–405. DOI: 10.17221/176/2013-AGRICECON

Wheeler, R. & Lobley, M. (2021). Managing extreme weather and climate change in UK agriculture: Impacts, attitudes and action among farmers and stakeholders. *Climate Risk Management* 32, pp 1-10. https://doi.org/10.1016/j.crm.2021.100313

Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027 https://www.agri.ee/sites/default/files/documents/2024-04/%C3%BCpp-2023-terviktekst-2024-01-01-v3-1_1.pdf

ÜPP strateegiakava eelhindamise raport, Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027 eelhindamine: lõpparuanne

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsitlus „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“

Hea põllumajandustootja!

Maaelu Teadmuskeskus kutsub teid osalema uuringus „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“, mille eesmärk on välja selgitada ettevõtete juhtide riskihoiakud ja –hinnangud ning kasutatavad riskijuhtimise meetmed.

Uuringu tulemused on oluliseks sisendiks Regionaal- ja põllumajandusministeeriumile EL ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava meetmete kujundamisel. Uuringus osaledes annate olulise panuse ka põllumajandusega seotud riskide juhtimise alase teadustöö arengusse – uuringu tulemusi kasutavad oma teadustöös Eesti Maaülikooli doktorant Krista Nurk ning Kestliku maakasutuse tippkeskuse FutureScapes teadurid.

Uuringu tulemused esitatakse aruandena Regionaal- ja põllumajandusministeeriumile, neid jagatakse Eesti põllumajandustootjate ja poliitikakujundajatega erinevatel valdkondlikel konverentsidel ja infopäevadel ning avaldatakse nii kodumaistes väljaannetes kui ka rahvusvaheliselt tunnustatud teadusajakirjades.

Ankeetküsitluse vastused on konfidentsiaalsed ja teie anonüümsus on tagatud. Kogutud andmed asuvad eraldi salasõnaga kaitstud failis, mille salasõna on teada ainult uuringu läbiviijale. Andmeid säilitatakse 2031. aasta lõpuni, pärast seda need kustutatakse.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ja võite sellest igal ajahetkel loobuda.

Uuringule vastamise tähtaeg on 15. detsember 2024. Vastamise ergutamiseks saadetakse meeldetuletusteateid. Uuringus osalejate vahel loositakse välja kolm auhinnakotti 18. detsembril 2024.

Küsimustiku täitmine toimub LimeSurvey keskkonnas ja võtab aega 30–40 minutit. Kui küsitlusele ei ole võimalik katkestusteta vastata, siis saab pooliku ankeedi salvestada klõpsates nupul "**Jätka hiljem**". Seejärel on vastajal võimalik hiljem pooleli jäänud kohast jätkata.

Head vastamist!

Nõusoleku andmine uuringus osalemiseks: *"Olen saanud vajaliku informatsiooni läbiviidava uuringu eesmärgi ja korralduse kohta ning kinnitan oma nõusolekut uuringus osalemiseks ja andmete töötlemiseks. Luban äriregistri koodi kasutamist selleks, et oleks võimalik lisada ankeediga kogutud andmetele teave ettevõtte põllumajandusliku maakasutuse, põllumajandusloomade arvu ja põllumajandustoetuste kohta."*

I Sotsiaalmajanduslikud ja – demograafilised näitajad
(kohustuslik küsimus)

1. Kas olete…

a. Ettevõtte juht/omanik
b. Palgatud juht
c. Palgatöötaja (raamatupidaja, juhiabi, tööline…)
d. Muu (nimetage)...

2. Sisestage ettevõtte äriregistri kood, mille nimel vastate
(Numbriline väli)

3. Teie ettevõtte kasutatava põllumajandusmaa pindala kokku hektarites
(Numbriline väli)

4. Palun märkige rendimaa pindala hektarites
(Numbriline väli)

5. Palun märkige metsamaa pindala hektarites
(Numbriline väli)

6. Töötajate arv ettevõttes
(Numbriline väli)

7. Teie vanus
(valige järgnevatest vastustest)
…–20
21–30
31–40
41–50
51–60
61–70
71–80
81–…

8. Teie haridus
(valige järgnevatest vastustest)
a. Põhiharidus
b. Keskharidus
c. Kesk-eriharidus
d. Rakenduslik kõrgharidus
e. Kõrgharidus
f. Muu (nimetage)

9. Teie sugu
a. mees
b. naine
c. ei soovi vastata

II Riskihoiakute hindamine
(kohustuslik küsimus)

10. Palun märkige skaalal 0 (üldse pole valmis) kuni 10 (olen väga valmis), kas olete valmis rohkem riske võtma kui teised põllumajandustootjad:

	0	…	10
Uute põllukultuuridega eksperimenteerimises			
Tootmispraktikatega (nt. mahe, taastav põllumajandus) eksperimenteerimises			
Tootmistehnoloogiatega (masinad ja seadmed) eksperimenteerimises			
Turustamises			
Finantsiliselt			
Ma olen valmis rohkem riskima kui teised põllumajandustootjad			

III Tootmisriskid
Tootmisriskina *käsitletakse saaki ja/või toodangut piiravaid ja saagikust ja/või tootlikkust vähendavaid tegureid nagu ebasoodsad ilmastiku- ja kliimatingimused, haigused ja kahjurid, põllumajandusmaa kättesaadavus ning masinate ja seadmetega seonduv.*

11. Mõeldes järgneva viie aasta peale, palun hinnake järgmiste riskiallikate esinemise tõenäosust teie ettevõttes järgneval skaalal 0 (pole üldse tõenäoline) kuni 10 (juhtub kindlasti).

12. Palun hinnake nende riskiallikate avaldumisel tekkida võivat majanduslikku kahju oma ettevõttes järgneval skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks) kuni 10 (kahjud oleksid väga suured).

Küsimuste 11 ja 12 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Loomataudid				
Mikroobide resistentsus				
Taimehaigused				
Taimekahjurid				

Küsimuste 11 ja 12 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Taliviljade talvekahjustused				
Masinate ja seadmete rikked				
Hoonete, seadmete ja masinate vananemine				
Internetist ja andmesidest sõltuvate teenuste katkemine				
Andmevargus				
Küberrünnak				
Maa ostuhinna kasv				
Maa rendihinna kasv				
Pikk kuuma- ja põuaperiood				
Tormituul				
Kevadine öökülm				
Intensiivne vihmasadu				
Liigniiskus				
Tugev rahesadu				
Jääk- ja saasteained loomasöödas (nt mükotoksiinid)				
Mulla erosioon				
Taimetoitainete leostumine				
Metsloomade (nt. hundid, metssead jne) ja rändlindude tekitatud kahjud				

13. Järgnevalt on esitatud tootmisriski juhtimise meetmed. Palun märkige <u>kõik need meetmed</u>, mida te <u>juba rakendate</u> ja need, mida on <u>plaanis hakata rakendama</u> järgneva viie aasta jooksul.

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Kohalikele oludele vastavate sortide kasvatamine			
Põuakindlate kultuuride ja sortide kasvatamine			
Vahekultuuride kasvatamine			
Sertifitseeritud seemnete kasutamine			
Põllukultuuride mitmekesistamine			
Tali- ja suviviljade külvipinna optimeerimine			
Hoonete, masinate ja seadmete järjepidev kaasajastamine			
Hoonete, masinate ja seadmete regulaarne hooldamine			
Väetiste kasutamine vastavalt planeeritud saagikusele ja mullastikutingimustele			
Täppisväetamine (muutnormiga väetamine)			
Mulla süsinikusisalduse ja veesidumise võime suurendamine			
Taimede kasvuperioodil põldudel regulaarne haiguste ja kahjurite seire			
Taimekaitsevahendite täppispritsimine			
Kasvuregulaatorite kasutamine			
Tootmisalase nõustamise (agronoomiline, tehnika) teenuste kasutamine			
Küberturbe meetmete rakendamine			
Veerežiimi kahepoolne reguleerimine			
Põldude kuivendamine			
Põldude niisutamine			
Põllumajandusmaa rendilepingute sõlmimine pikemaks perioodiks fikseeritud rendihinnaga			
Metsloomade ja rändlindude heidutamine			

IV Finantsriskid

Finantsrisk *on seotud põllumajandusettevõtte rahastamise viisi ja finantseerimisotsustega. Peamiste finantsriski allikatena käsitletakse intressimäärade muutust, krediidile juurdepääsu, likviidsust ja tagatisega seonduvat.*

14. Mõeldes järgneva viie aasta peale, palun hinnake järgmiste riskiallikate esinemise tõenäosust teie ettevõttes järgneval skaalal 0 (pole üldse tõenäoline) kuni 10 (juhtub kindlasti).

15. Palun hinnake nende riskiallikate avaldumisel tekkida võivat majanduslikku kahju oma ettevõttes järgneval skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks) kuni 10 (kahjud oleksid väga suured).

Küsimuste 14 ja 15 vastusevariandid	0	...	10	Ei oska öelda
Ettevõtte ebapiisav omakapital				
Laenuperioodil muudatused intressimäärades				
Ebapiisavad ja/või ebasobivad tagatisvarad				
Ebapiisavad käibevahendid sisendite ostmiseks				
Vähene varade likviidsus				
Ettenägematutest kriisidest põhjustatud ajutine makseraskus (1 kuni 2 aastat)				
Toodanguhindade mitte fikseerimine				
Põllumaa tagatisel pakutavate laenude peidetud lisakulud ja laenajale kahjulikud tingimused (põllumaa omandi kaotamise oht)				

16. Järgnevalt on esitatud finantsriski juhtimise meetmed. Palun märkige <u>kõik need meetmed</u>, mida te <u>juba kasutate</u> ja need, mida on <u>plaanis hakata rakendama</u> järgneva viie aasta jooksul.

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Eelarve koostamine ja järgimine			
Finantsaruannete regulaarne analüüsimine			
Juhtimisotsuste tegemine tuginedes finantssuhtarvudele			
Tootmisomahinna arvutamine ja optimeerimine			
Laenude refinantseerimine, kui tekib võimalus soodsamatel tingimustel laenu saamiseks			
Pikemaajaliste laenude (kauem kui 12 kuud) intressimäära fikseerimine			
Laenukohustuste ennetähtaegne vähendamine			
Laenulepingute pikkuse sobitamine soetatud vara kasutusea ja loodava lisandväärtusega			
Pakkumiste võtmine erinevatest pankadest			
Likviidsete varade (raha, aktsiad, toodangu varud) reservid, mida vajadusel maksevahendina kasutada			
Investeerimine väljaspool põllumajandusettevõtet			
Teenuste ost masinate ja seadmete soetamise asemel			
Ettevõtte tegevuste mitmekesistamine (nt. teenustööde osutamine)			

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Finantsjuhtimise alase nõustamise teenuse kasutamine			
Finantsjuhtimise alastel koolitusel osalemine			
Ettevõtteväline palgatöö			
Põllumajandustootmine on jaotatud omavahel majanduslikult seotud erinevatesse ettevõtetesse			
Ettevõtte varade kindlustamine			
Ettevõtte juhatuse liikme vastutuse kindlustamine			
Laenukäenduse kaasamine			

Finantsiriski juhtimise meede – vabatahtlik põllumajanduskindlustus
Kuna finantsriskide juhtimiseks on võimalik kasutada kindlustamist, siis järgnevalt esitame küsimused põllumajanduskindlustuse kohta.

17. Kas olete teadlik järgmistest kindlustuslahendustest?
Põuakindlustus Jah/ei
Saagikindlustus Jah/ei
Kariloomade kindlustus Jah/ei

18. Kas olete valmis kasutama järgmisi kindlustuslahendusi?
Põuakindlustus Jah/ei/pole kindel
Saagikindlustus Jah/ei/pole kindel
Kariloomade kindlustus Jah/ei/pole kindel

19. Palun hinnake põllumajanduskindlustuse kasutamise aspektide olulisust skaalal 0 (pole üldse oluline) kuni 10 (väga oluline).

	0	…	10	Ei oska öelda
Taskukohane kindlustusmakse				
Asjakohane nõuanne kindlustustoote valikul				
Usaldusväärse kindlustuspakkuja olemasolu				
Soodsad lepingutingimused (nt. kahjude arvutamise selgus, omavastutuse suurus)				
Kindlustusmaksest 70% hüvitamine vastava toetuse abil				

V Töötajatega seotud riskid
Töötajatega seotud riskide *all mõeldakse põllumajandusettevõtte omaniku ja töötajate tervise, oskuste ja teadmiste ning motivatsiooniga seotud riskitegureid.*

20. Mõeldes järgneva viie aasta peale, palun hinnake järgmiste riskiallikate esinemise tõenäosust teie ettevõttes järgneval skaalal 0 (pole üldse tõenäoline) kuni 10 (juhtub kindlasti).

21. Palun hinnake nende riskiallikate avaldumisel tekkida võivat majanduslikku kahju oma ettevõttes järgneval skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks) kuni 10 (kahjud oleksid väga suured).

Küsimuste 20 ja 21 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Töötajate vähesed teadmised				
Töötajate vähesed oskused				
Töötajate vähene motivatsioon				
Töötajate terviserikked, õnnetused või vigastused				
Töötajad ei täida töökeskkonna ja tööohutuse nõudeid				

Küsimuste 20 ja 21 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Vähene puhkeaeg pingelistel tööperioodidel (nt. saagikoristus, poegimiste vastuvõtt)				
Asendustöötajate puudumine haiguste või puhkuste perioodil				
Kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavus piirkonnas				
Kvalifitseeritud tööjõu kõrge töötasu ootus				
Töötajate kõrge vanus				
Võõrtööjõu kasutamisega seotud piirangud				
Võõrtööjõu keeleoskus ja keelebarjäär				
Ettevõtte juhtivtöötajate teadmised inimeste juhtimisest				

22. Järgnevalt on esitatud töötajatega seotud riskide juhtimise meetmed. Palun märkige <u>kõik need meetmed</u>, mida te <u>juba kasutate</u> ja need, mida <u>on plaanis hakata rakendama</u> järgneva viie aasta jooksul.

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Töötajate teadmiste ja oskuste järjepidev täiendamine (nt. täiendkoolitused, mentorlus, *coaching*)			
Kiirel hooajal lisatööjõu kaasamine			
Renditööjõu kasutamine			
Tööprotsesside automatiseerimine			
Stabiilse töötajaskonna tagamine			
Pereliikmete kaasamine			
Praktikakohtade pakkumine õpilastele			
Ohutu ja turvalise töökeskkonna tagamine			
Töötajatele konkurentsivõimelise töötasu pakkumine			
Töötajate motivatsioonipaketi rakendamine (nt spordikompensatsioon)			
Töötajate vaimse tervise eest hoolitsemine (nt psühholoogi ja/või terapeudi külastuse hüvitamine)			
Asendustaluniku teenuse kasutamine			
Töötajatele majutusvõimaluste pakkumine			
Töötajatele transpordivõimaluste pakkumine			
Töötajatele keeleõppe võimaluste pakkumine			
Ettevõtte juhtide koolitamine inimeste juhtimise alal			

VI Tururiskid

Tururiski allikatena *käsitletakse sisendite ja toodangu hindade volatiilsust, turustamisvõimalusi, nõudlust ja kaubavahetust takistavaid tegureid.*

23. Mõeldes järgneva viie aasta peale, palun hinnake järgmiste riskiallikate esinemise tõenäosust teie ettevõttes järgneval skaalal 0 (pole üldse tõenäoline) kuni 10 (juhtub kindlasti).

24. Palun hinnake nende riskiallikate avaldumisel tekkida võivat majanduslikku kahju oma ettevõttes järgneval skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks) kuni 10 (kahjud oleksid väga suured).

Küsimuste 23 ja 24 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Sisendite ebapiisav pakkumine turul (nt. tarneahela katkestused)				
Tootmissisendite (energia, väetis, seeme, sööt, lisandid jms) hindade volatiilsus				
Toodangu hindade volatiilsus				

Küsimuste 23 ja 24 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Toodanguga seotud turustamisraskused (nt. kolmandate riikide impordikeeld, nõudluse muutumine)				
Ebapiisav turuinformatsioon				
Ebapiisavad tootmissisendite laovarud ettevõttes (seeme, sööt, väetis, kütus jms)				

25. Järgnevalt on esitatud tururiski juhtimise meetmed. Palun märkige kõik need meetmed, mida te juba rakendate ja need, mida on plaanis hakata rakendama järgneva viie aasta jooksul.

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Turustamis- ja müügioskuste õppimine			
Turustamis- ja müügilepingute sõlmimine			
Koostöö tootmissisendite müüjatega tarnete planeerimisel			
Taimekasvatustoodangu müügi ajastamine			
Toodangu tuleviku müügihinna fikseerimine (nt futuurid, lepingud kokkuostjatega jms)			
Sisendite ostuhindade fikseerimine			
Otsemüük lõpptarbijale			
Piisavate laovarude (väetis, seeme, kütus, sööt, lisandid) tagamine ettevõttes			
Ajakohase turuinformatsiooniga kursis olemine			

VII Poliitilised riskid

Poliitilise riski *põhjustajateks on ettenägematud muutused poliitikas, õigusaktides ja põllumajandustoetuste tingimustes.*

26. Mõeldes järgneva viie aasta peale, palun hinnake järgmiste riskiallikate esinemise tõenäosust teie ettevõttes järgneval skaalal 0 (pole üldse tõenäoline) kuni 10 (juhtub kindlasti).

27. Palun hinnake nende riskiallikate avaldumisel tekkida võivat majanduslikku kahju oma ettevõttes järgneval skaalal 0 (kahjusid ei kaasneks) kuni 10 (kahjud oleksid väga suured).

Küsimuste 26 ja 27 vastusevariandid	0	…	10	Ei oska öelda
Muutuv seadusandlus (nt. maksundus, keskkonna piirangud, taimekaitsevahendite kasutamine, võõrtööjõud)				
Toetuse andmise tingimuste muutumine				
Põllumajandustoetuste vähenemine				
Kontrollitavate nõuete arvu ja kontrollide sageduse suurenemine				

28. Järgnevalt on esitatud erinevad poliitilise riski juhtimise meetmed. Palun märkige kõik need meetmed, mida te juba rakendate ja need, mida on plaanis hakata rakendama järgneva viie aasta jooksul.

	Rakendan	Plaanin rakendada tulevikus	Ei plaani rakendada tulevikus
Põllumajandustootjate esindusorganisatsiooni liikmeks olemine			
Nõuetega kursis olemine ja nende täitmine			
Toetussõltuvuse vähendamine			

29. Milliseid riskijuhtimise meetmeid oma ettevõttes veel rakendate?

(Vabas vormis tekst)

VIII Ühistuline tegevus

30. Kas kuulute ühistusse?

Jah/ei.

Jah-vastajatele:

31. Palun hinnake, mis on teie jaoks oluline ühistulise tegevuse juures järgneval skaalal 0 (pole üldse oluline) kuni 10 (väga oluline).

	0	…	10	Ei oska öelda
Ühine tootmissisendite ostmine				
Ühine toodangu müük				
Turujõu omamine, et mõjutada riigisiseseid turuhindasid				
Liikme tegevuse finantseerimine				
Toodangule ühiselt lisandväärtuse andmine				
Omavaheline kogemuste ja teadmiste vahetamine				
Agronoomiline nõustamine vajalikul hetkel				
Finantsalane nõustamine vajalikul hetkel				
Toodangu turustamisel läbirääkimise jõu suurendamine				
Ühine transpordi- ja logistikateenuse korraldamine				
Ühine masinate ja seadmete kasutamine ja ost				
Kokkuhoid kuivatus- ja ladustamiskuludelt				
Valdkonnaspetsiifilistel õppepäevadel osalemine				

IX EL ÜPP SK toetused

32. Palun hinnake, mil määral järgmised ÜPP strateegiakava toetused panustavad teie hinnangul riskide juhtimisesse skaalal 0 (pole üldse oluline) kuni 10 (väga oluline).

	0	…	10	Ei oska öelda
Põhisissetuleku toetus				
Ümberjaotav toetus				
Tootmisega seotud otsetoetus (piimalehma ja ammlehma, puu- ja köögivilja, tera- ja kaunvilja ning seemnekartuli kasvatamiseks)				
Noore põllumajandustootja toetus				
Finantsinstrumendid (nt. käendused ja laenud)				
Investeeringud kuivendussüsteemi ajakohastamisse				
Investeeringud maaparanduslike keskkonnakaitserajatiste ehitamisse, et leevendada negatiivset keskkonnamõju				
Ökosüsteemiteenuste säilitamise toetus				
Ökoalade toetus				
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus				
Mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse toetus				
Põllumajanduskindlustustoetus				
Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse				
Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine				
Perioodi 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus				
Nõuandeteenus				
Teadmussiirdeteenus (nt. infopäevad, podcast)				

X Maakasutuse muutmine

33. Palun hinnake skaalal 1 kuni 4 enda põllumajandusettevõtte seisukohast, kas näete järgmistes maakasutuse muutmisega seotud meetmetes pigem ohte (1) või võimalusi (4).

	1	…	4	Ei oska öelda
Väiksema põllumajandusliku potentsiaaliga püsirohumaa osaline metsastamine				
Väiksema põllumajandusliku potentsiaaliga põllumaa osaline metsastamine				
Turvasmuldadel põllukultuuride kasvatamise lõpetamine ja asendamine püsirohumaaga				
Turvasmuldadega põllumassiividel veetaseme tõstmine (märjutamine)				
Põllumajandusmaale päikesepargi rajamine				
Põllumajandusmaale tuulegeneraatorite püstitamine				
Põllumajandusmaale elurikkust toetavate maastikuelementide rajamine				

Siia võite lisada täiendavaid kommentaar

Lisa 2. Nõuandetoetuse (M2/0.2) väljamakstud summad perioodil 2015–2024

Nõuandeliik	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Äriplaani koostamine	0	1 742	39	0	0	0	0	0	0	0
Ettevõtte majandamine	2 574	27 088	6 821	2 612	0	0	0	0	0	0
Keskkonnakaitse ja loodushoid	7 500	41 783	0	0	0	0	0	0	0	0
Loomakasvatus	20 306	159 417	238 553	165 426	264 406	217 508	209 641	181 632	294 660	56 421
Maaparandus	1 393	5 433	9 752	0	0	0	0	0	0	0
Mentorlus	0	0	11 600	20 995	14 275	5 356	1 095	0	2 505	0
Mesindus	0	11 982	37 355	14 766	22 089	6 659	2 621	2 538	4 813	475
Metsamajandus	0	5 799	14 629	21 564	57 816	56 422	120 918	166 768	231 535	26 373
Nõuetele vastavus	43 642	232 646	116 100	115 995	105 093	74 790	128 018	117 428	99 344	17 232
Põllumajandussaaduste töötlemine	0	0	0	1 585	5 054	0	744	0	0	0
Taimekasvatus	41 375	232 144	192 227	155 079	205 036	191 996	146 242	186 059	231 395	38 568
Toetuste taotlemise nõustamine	0	0	0	35 834	2 716	0	0	0	0	0
Toetuste taotlemise nõustamine 100%	0	0	0	130 375	160 453	205 397	198 602	211 004	261 480	4 088
Toetuste taotlemise nõustamine 90%	0	0	0	43 153	312 696	217 639	254 790	347 825	621 287	82 392
Töötervishoid ja tööohutus	2 995	34 273	31 103	58 992	28 051	5 964	14 196	7 300	17 685	1 472
Kokku	119 785	752 307	658 179	766 374	1 177 685	981 732	1 076 868	1 220 554	1 764 704	227 021

Allikas: PRIA

Lisa 3. ÜPP strateegikava toetuste panus riskijuhtimises tootmistüüpide lõikes

Toetuse nimetus	Aian-dus	Püsi-kul-tuurid	Taime-kasva-tus	Sea- ja linnukas-vatus	Looma-kasva-tus	Piima-toot-mine	Sega-toot-mine
Põhisissetuleku toetus	5,4	9,4	8,3	4,6	8,3	8,3	7,1
Ümberjaotav toetus	5,1	7,7	7,5	4,2	8,0	7,4	6,3
Tootmisega seotud otsetoetus (*piima-lehma, ammlehma, puu- ja köögivili, tera- ja kaunvili, seemnekartul*)	6,3	8,5	7,2	3,6	8,5	8,5	6,6
Noore põllumajandustootja toetus	3,9	2,0	5,0	3,2	5,5	3,7	4,3
Finantsinstrumendid (nt. käendused ja laenud)	4,3	3,3	5,9	5,4	5,0	5,6	5,3
Investeeringud kuivendussüsteemi ajakohastamisse	5,2	3,0	5,8	4,5	4,8	5,5	4,4
Investeeringud maaparanduslike keskkonnakaitserajatiste ehitamisse	5,7	3,7	5,7	5,2	5,0	5,5	4,6
Ökosüsteemiteenuste säilitamise toetus	5,7	7,4	5,4	5,3	5,9	5,6	5,1
Ökoalade toetus	5,5	7,4	5,6	5,2	6,0	5,7	5,1
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus	7,1	7,2	7,2	5,2	6,6	6,8	5,8
Mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse toetus	5,5	9,0	4,8	5,0	7,5	4,6	6,8
Põllumajanduskindlustustoetus	5,5	5,4	5,0	4,3	5,6	5,2	4,4
Ühistulised investeeringud materiaal-sesse ja immateriaalsesse põhivarasse	6,0	3,5	4,8	4,4	5,1	5,2	3,8
Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine	5,1	5,2	4,4	4,8	5,2	4,9	3,9
Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine	5,5	5,5	4,9	4,7	5,3	5,6	4,0
Perioodi 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus	x	6,0	4,8	6,2	6,0	6,9	4,6
Loomade tervist edendavate kõrgemate majandamisnõuete toetus	x	8,0	6,4	5,7	6,2	7,2	4,9
Nõuandeteenus	6,4	7,8	6,8	7,0	6,8	6,2	5,8
Teadmussiirdeteenus (nt. infopäevad, podcast)	6,8	7,6	7,0	5,3	7.1	6,8	6,3

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“

Lisa 4. ÜPP strateegikava toetuste panus riskijuhtimises majanduslike suurusgruppide lõikes

Toetuse nimetus	8000–49 999 €	50 000–99 999 €	100 000–249 999 €	250 000–499 999 €	vähemalt 500 000 €
Põhisissetuleku toetus	7,8	8,2	8,6	8,1	8,2
Ümberjaotav toetus	7,3	7,7	8,0	7,5	6,3
Tootmisega seotud otsetoetus (*piimalehma, ammlehma, puu- ja köögivili, tera- ja kaunvili, seemnekartul*)	7,3	7,8	8,1	7,4	7,4
Noore põllumajandustootja toetus	4,8	5,3	5,1	4,6	3,8
Finantsinstrumendid (nt. käendused ja laenud)	4,7	5,6	6,2	6,8	5,7
Investeeringud kuivendussüsteemi ajakohastamisse	4,7	5,3	6,0	6,3	5,9
Investeeringud maaparanduslike keskkonnakaitserajatiste ehitamisse	4,9	5,2	5,8	6,2	5,8
Ökosüsteemiteenuste säilitamise toetus	5,7	5,5	5,1	5,8	5,3
Ökoalade toetus	5,9	5,7	5,4	5,8	5,1
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus	6,6	7,4	7,1	6,7	7,0
Mahepõllumajandusliku taime- ja loomakasvatuse toetus	6,2	6,4	5,5	5,5	3,0
Põllumajanduskindlustustoetus	5,0	5,4	5,2	5,6	4,8
Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse	4,3	5,1	4,9	5,6	5,5
Liidu ja riiklike kvaliteedikavade rakendamise toetamine	4,6	4,5	4,6	4,8	5,0
Tunnustatud tootjaorganisatsioonide arendamise toetamine	4,7	5,0	5,2	5,7	5,6
Perioodi 2023–2027 loomatauditõrje programmi rakendamise toetus	5,2	5,7	6,2	7,2	6,8
Loomade tervist edendavate kõrgemate majandamisnõuete toetus	5,7	5,6	6,3	7,4	7,5
Nõuandeteenus	6,4	6,9	7,2	7,3	5,9
Teadmussiirdeteenus (nt. infopäevad, podcast)	6,6	7,0	7,5	7,6	6,7

Allikas: METKi küsitlusuuring „Riskijuhtimine Eesti põllumajandusettevõtetes“